

КОНСТИТУЦІЙНА АСАМБЛЕЯ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ

/Бюлетень

інформаційно-аналітичних
матеріалів, орієнтований на задоволення інформаційних запитів
членів Конституційної Асамблеї, органів державної влади,
громадських організацій, наукових працівників та експертів/

2012 № 4

Конституційна Асамблея
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Національна юридична бібліотека
Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів
державної влади (СІАЗ)

КОНСТИТУЦІЙНА АСАМБЛЕЯ: політико-правові аспекти діяльності

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів
№ 4 2012

Редакційна колегія:

- О. Онищенко**, академік-секретар Відділення історії, філософії
і права НАН України, генеральний директор
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського;
- М. Ставнійчук**, радник Президента України, керівник Головного
управління з питань конституційно-правової модернізації
Адміністрації Президента України, член Європейської комісії
«За демократію через право», секретар Конституційної Асамблеї
(співголови)
- В. Горвий**, д-р іст. наук, професор,
заступник генерального директора НБУВ
(заступник головного редактора)
- А. Селіванов**, академік Національної академії правових наук,
професор, голова Комісії з питань здійснення народовладдя
Конституційної Асамблеї;
- В. Кулик**, заступник керівника Головного управління
з питань конституційно-правової модернізації
Адміністрації Президента України;
- Т. Гранчак**, відповідальний секретар;
- Н. Іванова**, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;
- Ю. Половинчак**, заввідділу обслуговування інформаційними
ресурсами НЮБ;
- В. Удовик**, директор Фонду Президентів України

Адреса редакції:
НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна
Передрук – тільки з дозволу редакції

ЗМІСТ

ВІД ПЕРШОЇ ОСОБИ

Віктор Янукович: У ході конституційного будівництва ми вивчасмо та будемо враховувати кращий досвід інших країн

Із виступу Президента на пленарному засіданні
67-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН 4

ЧЛЕНИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ АСАМБЛЕЇ ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Оніщук М.

Система стримувань і противаг в українській моделі організації влади: проблеми й шляхи вдосконалення 4

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ АСАМБЛЕЇ..... 13

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Горенко Т.

Безкоштовна медицина: конституційний ракурс 18

Блажкевич А.

Виборність суддів в Україні: аргументи за і проти 28

Якименко Ю.

Децентрализованные процессы в Европе в оценках СМИ (общественные протесты как катализатор конституционных изменений) 40

Проблеми ефективності державного управління: теоретичні аспекти.....45

Позиція влади, політичних партій,
ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....48

ЕКСПЕРТНА ДУМКА.....59

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Іспанія	60
Латвія	61
Киргизстан	63
Туреччина	64
Єгипет	68
Нігерія	75
Танзанія	77
Непал	82

З ФОНДІВ НБУВ

Моїсеєнко Н., Коновалова Є., Добко Т.

**Конституційне (державне) право України:
поняття, характеристика, система, предмет
та інститути (1993–2012)**

(Бібліографічний список. Продовження в наступному випуску) **85**

ДОДАТОК 1

Регламент Конституційної Асамблеї **97**

ВІД ПЕРШОЇ ОСОБИ

**ВІКТОР ЯНУКОВИЧ: У ХОДІ КОНСТИТУЦІЙНОГО
БУДІВНИЦТВА МИ ВИВЧАЄМО ТА БУДЕМО ВРАХОВУВАТИ
КРАЩИЙ ДОСВІД ІНШИХ КРАЇН**

Із виступу Президента на пленарному засіданні
67-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН

...Україна вітає успішне завершення Засідання високого рівня з верховенства права, яке відбулося тут, у Нью-Йорку 24 вересня цього року. Під час цього заходу українською стороною були задекларовані політичні зобов'язання, які ми будемо послідовно виконувати.

Переконані, що центром міжнародних зусиль зі зміцнення верховенства права має залишатися Організація Об'єднаних Націй. Водночас важливу роль у цій сфері й надалі повинні відігравати відповідні регіональні організації. Для України це Рада Європи, зокрема її Венеціанська комісія, тісна взаємодія з якою допомагає нам невпинно рухатися шляхом реформ у сфері верховенства права – і таким чином, реалізувати наші євроінтеграційні прагнення.

Цьому процесу активно сприятиме робота Конституційної Асамблеї – спеціального політичного органу, створеного в Україні для пошуку національного консенсусу стосовно положень Основного закону.

У ході конституційного будівництва ми вивчаємо та будемо враховувати кращий досвід інших країн (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (www.president.gov.ua). – 2012. – 26.09).*

**ЧЛЕНИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ АСАМБЛЕЇ
ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ**

М. Онішук, президент Інституту правової політики, д-р юрид. наук

**СИСТЕМА СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ
В УКРАЇНСЬКІЙ МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ:
ПРОБЛЕМИ Й ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ**

Згідно із засадами демократичної легітимності організація публічної влади має принаймні відповідати таким критеріям: раціональність і ефективність, збалансованість розподілу повноважень між органами

публічної влади, утвердження й забезпечення прав людини та основоположних свобод. Залежно від суспільного консенсусу щодо форми організації влади здійснюється конституційне оформлення діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування, які в сукупності є публічною владою в Україні.

Сучасна модель організації публічної влади в Україні пройшла еволюцію від монархічної форми, яка була притаманна радянській моделі державності, транзитом через суперпрезидентіалізм до перехідних змішаних форм, які поєднували в собі парламентаризм і президентіалізм. Після набуття незалежності Україною спорадичні й несистемні зміни до Конституції колишньої УРСР 1978 р. відображали досить дивну суміш елементів радянської та ліберально-демократичної форм організації публічної влади, яка містила в собі значний конфліктний потенціал між Верховною Радою й нововведеним інститутом Президента. Гостре протистояння між Президентом і Верховною Радою та деякі інші політичні фактори стали перешкодою для прийняття нової Конституції України, унаслідок чого було досягнуто компромісу у вигляді Конституційного договору від 1995 р., яким фактично встановлювалася суперпрезидентська форма правління з притаманним їй надмірним перерозподілом владних повноважень на користь глави держави – Президента. Частково проблему легітимності Конституційного договору було забезпечено прийняттям 28 червня 1996 р. нової Конституції України, яка визначила змішану (президентсько-парламентську) форму правління.

У контексті організації публічної влади Конституція України 1996 р. запозичила значну кількість елементів Конституції V Французької республіки. Згідно з Конституцією 1958 р. у Франції було інституційовано семіпрезидентіалізм із значними арбітражними повноваженнями глави держави, відповідно до чого президент Французької республіки своїм арбітражем забезпечує належне функціонування органів публічної влади й додержання Конституції та міжнародних договорів Французької республіки. У такий спосіб Конституція V Французької республіки підкреслила тяглість своєї авторитарної традиції, яка є предметом численних дискусій серед французьких і зарубіжних конституціоналістів. Навпаки, посилення засад міністеріалізму на шкоду парламентаризму згідно з Конституцією Угорщини 2011 р., яка, до речі, є останньою новітньою конституцією серед країн колишнього соцтабору, стало предметом критики як авторитетних конституціоналістів, так й інституцій Європейського Союзу та Ради

Європи. Задумка засновників Конституції України 1996 р. полягала в тому, що президенціалізм дасть змогу мобілізувати інтелектуальну еліту країни для проведення рішучих і корінних реформ, спираючись на професійну бюрократію на засадах безсторонності й наближеності до громадян. Адже сенсом заснування і функціонування будь-якої влади в суспільстві є забезпечення рівного доступу кожного громадянина до суспільних благ.

Водночас Конституція України 1996 р. заклала дуалізм виконавчої влади, за якого Президент загалом домінує в процесі формування Кабінету Міністрів, який несе відповідальність як перед главою держави, так і перед парламентом. Як і американський президенціалізм, так і французька модель дуалізму виконавчої влади є унікальними, і їх запозичення в конституційні системи інших країн виявилися невдалими з точки зору демократичної легітимності. У контексті вітчизняного досвіду конституціоналізму основними передумовами демократичної легітимності французької моделі публічної влади є стабільна політична система із сильними партіями, традиціями парламентаризму, раціональною побудовою публічної адміністрації та ефективною адміністративною юстицією. Це є *conditio sine qua non* для ефективного й раціонального функціонування публічної влади при президентсько-парламентській формі правління. У Франції ефективність президенціалізму гарантується, крім стабільної політичної системи, також двопалатністю парламенту, що дає змогу охолоджувати поточні політичні пристрасті й звернути увагу на якість законодавства. До того ж французький парламентаризм дає змогу ефективно впливати на процес формування уряду, оскільки президенти Франції ніколи не ігнорували розстановку політичних сил у Національних зборах, якщо в них за результатами парламентських виборів формувалася більшість, яка не поділяла офіційного політичного курсу глави держави. Володіючи прерогативою на свій розсуд призначати прем'єр-міністра, президент завжди брав до уваги розстановку політичних сил у Національних зборах, адже саме перед парламентом несе політичну відповідальність Рада міністрів.

Нестабільність політичної системи, одним з факторів якої є нестабільність виборчої системи в Україні, є однією з передумов неефективності президенціалізму у вітчизняних реаліях, яким притаманний дрейф до суперпрезиденціалізму за умов, коли глава держави спирається на парламентську більшість.

Конституційна модернізація, яка була втілена 8 грудня 2004 р., лише розбалансувала систему президентіалізму в Україні, оскільки не зачепила його в істотних елементах, однак поглибила конфліктний потенціал, оскільки було внесено диференціацію у формування уряду як з боку Президента, так і з боку парламентської більшості. Визнання згідно з рішенням Конституційного Суду № 20-рп/2010 неконституційним закону № 2222-IV у зв'язку з порушенням конституційної процедури прийняття законів викликало численні дискусії, зважаючи на те, що він діяв протягом доволі тривалого часу (понад чотири роки), і необхідність внесення змін до Конституції України в редакції 1996 р., які б забезпечували демократичну легітимність органів влади. Власне, сукупність вищеназваних і деяких інших факторів стали передумовою для ініціювання громадської дискусії щодо оновлення Конституції України і створення Президентом України Конституційної Асамблеї.

Основою сучасного конституціоналізму є раціональна побудова публічної влади, яка заснована на легітимації народом, поділі влади й забезпеченні гарантій прав людини з метою недопущення надмірної концентрації влади й зловживання нею. Серед основних інституціональних гарантій сучасного конституціоналізму є парламентаризм і судовий конституційний контроль.

Головною проблемою вітчизняного конституціоналізму, що завжди є предметом дискусії, є питання збалансованого розподілу повноважень між законодавчою і виконавчою владою. Згідно з усталеною конституційною доктриною в Україні, Президент є виведеним із тріади поділених влад – законодавчої, виконавчої і судової; натомість, у європейській континентальній конституційній традиції президентів відносять до виконавчої влади. Тому навіть коли вводять елементи президентіалізму, як це зроблено в Польщі, усе одно в силу демократичної легітимації основну роль відіграють відносини в площині сейм – Рада міністрів. У цій системі координат відіграє важливу роль парламентський контроль, оскільки діяльність публічної адміністрації, яка пов'язана правом, спрямовується через політику, за здійснення якої повною мірою несе відповідальність Рада міністрів. За таких умов за президентом залишається сфера так званої «резервної влади», під якою розуміються прерогативи президента приймати остаточне рішення в разі парламентської чи урядової кризи шляхом прийняття рішення про розпуск сейму й призначення дострокових виборів до нього. У свою чергу, Рада міністрів може ставити перед сеймом

питання про довіру, що є також засобом розв'язання потенційної політичної кризи. Натомість Конституція України взагалі не містить цих механізмів, призводячи до патової ситуації в разі виникнення тертя в трикутнику інститутів влади «Верховна Рада – Президент – Кабінет Міністрів».

Основна проблема вітчизняної моделі організації публічної влади – відсутність розуміння природи демократичної легітимності уряду, яка може ґрунтуватися на народному представництві за результатами парламентських виборів, що дає змогу сформувати уряд, який користується підтримкою більшості. Однак демократична легітимність уряду також ґрунтується на безсторонності й наближеності публічної адміністрації, що складається з професійних чиновників і службовців, які здійснюють свої владні повноваження на основі закону з дотриманням вимог належної правової процедури. Рационалізація діяльності органів публічної влади передбачає диференціацію професійної публічної служби й запобіжні механізми в разі виникнення конфліктів інтересів між публічною службою та приватними справами, зокрема боротьбу з корупцією. Незалежність судової влади та належне дотримання процедур парламентського контролю за діяльністю уряду й адміністрації дають змогу ввести систему стримувань і противаг в оптимальні рамки та забезпечити їх збалансування. Апелювання до механізмів делегативної демократії, яка обґрунтовує інститут глави держави як основний інститут рефлексивної легітимності, за влучним дослідженням аргентинського політолога О'Донелла, не дало оптимальних й ефективних результатів, зважаючи на плоди популістської ідеології Перона в Аргентині. Та обставина, що Президент України нарівні з Верховною Радою має найвищий рівень легітимності у зв'язку з їх формуванням шляхом прямих виборів, очевидно, не означає, що глава держави забезпечує представництво на такому ж рівні, що й парламент.

У свою чергу, потребує переосмислення концепція представництва в парламенті. Гострим є питання запровадження двопалатного парламенту в Україні, яке на перший погляд є неприйнятним, оскільки Україна – унітарна держава. Водночас значна кількість унітарних держав Європи має двопалатні парламенти, які успішно функціонують (Польща, Франція, Італія, Хорватія, Чехія та ін.). Як правило, двопалатність в унітарних державах розглядається як форма участі регіонів у здійсненні національної політики та засіб підвищення якості законодавства, що загалом підвищує рівень демократичної легітим-

---

ності публічної влади й значною мірою звільняє законодавчий процес від мінливих політичних пристрастей, раціоналізує та вводить його в рамки правової визначеності як компонента верховенства права.

Двопалатність парламенту зумовлює однакове представництво регіонів у верхній палаті – сенаті, до якої народних представників слід обирати строком на шість років з метою впровадження механізму її ротації на третину кожні два роки. До повноважень сенату слід віднести затвердження загальнонаціональних і галузевих програм, призначення посадових осіб у незалежних публічних органах й агенціях (на кшталт нинішніх Рахункової палати чи національних комітетів), остаточне схвалення законопроектів, остаточне схвалення правових актів уряду, виданих у порядку делегованого законодавства. З урахуванням особливостей державного устрою України і верховенства права це має бути модель «слабка верхня палата – сильна нижня палата».

Саме з цих міркувань, а також беручи до уваги засади правової визначеності й правомірності очікувань, доцільним є конституційне закріплення типу виборчої системи для виборів народних депутатів до нижньої палати – Національних зборів, якою, на нашу думку, має стати пропорційна виборча система за відкритими регіональними списками. Це дасть змогу забезпечити реальну підконтрольність і підзвітність парламенту перед народом України. Підконтрольність і підзвітність депутатів парламенту також передбачає обмеження обсягу депутатської недоторканності, яка на сьогодні є абсолютною і не відповідає сучасним засадам парламентаризму. Обсяг депутатської недоторканності полягає в можливості затримання депутата безпосередньо на місці скоєння злочину з невідкладним повідомленням про ці обставини голови Національних зборів або голови сенату. Також не може поширюватися депутатська недоторканність на парламентарів, які скоїли тяжкий злочин відповідно до положень Кримінального кодексу.

Для оптимізації діяльності Національних зборів слід змінити вимоги щодо його повноважності і кворуму засідань. Відповідно до ідеї народного представництва й природи мандата має забезпечуватися неухильно особисте голосування в парламенті під страхом кримінальної відповідальності. У свою чергу, повноважність і кворум слід диференціювати залежно від кола питань, які розглядатимуть Національні збори. Це зумовить внесення до Конституції України градації законів на конституційні (про внесення змін до Конституції України), органічні і звичайні. Залежно від виду законопроекту можна диферен-

---

ціювати як кворум засідання, так і кількість голосів, необхідних для прийняття відповідного законопроекту.

Введення бікамералізму змінює перебіг законодавчого процесу, оскільки дві палати парламенту мають прийняти закон в ідентичній редакції. Якщо буде запроваджено систему «слабкий сенат – сильні Національні збори», то, у разі виникнення розбіжностей у редакціях законопроектів між палатами, остаточне рішення має залишатися за Національними зборами, які можуть повторно схвалити законопроект відповідно до необхідної кількості голосів для його прийняття в порядку звичайної процедури для цієї категорії законів (конституційних, органічних чи звичайних). Якщо ж буде запроваджено модель рівних палат, то узгодження редакцій законопроектів має здійснюватися шляхом створення палатами паритетної комісії, яка остаточно схвалює його як закон або через так звану процедуру «човникового руху», яка передбачає остаточне схвалення палатами законопроекту винятково в ідентичній редакції.

На засадах демократичної легітимності формування уряду має здійснюватися на єдиній інституційній основі, що не виключає можливості формування уряду меншості або службового кабінету у випадку нездатності нижньої палати парламенту сформувати уряд. Головна мета цієї процедури – можливість функціонування ефективного уряду, який міг би реалізувати політику нації.

Послідовність інвеститури Кабінету Міністрів нами вбачається такою. Президент після виборів за результатами консультацій між лідерами фракцій Національних зборів доручає особі, що користується підтримкою більшості в парламенті, сформувати персональний склад уряду в 14-денний термін, склад якого затверджує своїм указом Президент. Прем'єр-міністр після формування складу уряду зобов'язаний невідкладно, але не пізніше 30-денного терміну з моменту формування складу уряду отримати вотум довіри від Верховної Ради. Отримання вотуму довіри означає згоду парламенту на персональний склад уряду та затвердження його програми.

Якщо в 14-денний термін не вдається сформувати персональний склад Кабінету Міністрів довірених особі, то Президент доручає сформувати персональний склад уряду в 14-денний термін особі, яка має підтримку другої за чисельністю парламентської фракції. У разі якщо не досягнуто згоди щодо інвеститури уряду відповідно до вищезазначених умов, Президент призначає службовий уряд, розпускає Верховну Раду та призначає нові вибори до нижньої палати парламенту

в строк 40–60 днів. На період розпуску нижньої палати парламенту – за прикладом Чехії – слід закріпити за сенатом повноваження з прийняття законів з окремих питань, які потребують невідкладного вирішення, з їх остаточним схваленням нижньою палатою наступного скликання.

Уряд є відповідальним перед Національними зборами, оскільки функціонально він може отримувати свою легітимацію виключно через орган народного представництва, який, виконуючи законодавчі функції, також є політичним форумом нації. Тому з метою забезпечення ефективного й відповідального уряду необхідно в текст Конституції включити положення про солідарну відповідальність уряду та галузеву відповідальність міністрів.

Солідарна відповідальність уряду означає його відповідальність за здійснення внутрішньої і зовнішньої політики нації. Наслідком його є відставка уряду в повному складі. Галузева відповідальність кожного міністра передбачає відповідальність міністра за доручене йому відомство або доручену Президентом і Прем'єр-міністром роботу. Це має важливе значення у випадку призначення на посаду міністра без портфеля, який виконує окрему доручену ділянку роботи поза відомчим розподілом функціональних обов'язків.

Задля забезпечення стабільності уряду та його підзвітності необхідно ввести конструктивний вотум. Депутати Національних зборів можуть висловити недовіру урядові за процедурою конструктивного вотуму. Вона передбачає можливість парламенту в 14-денний термін сформував новий склад уряду та затвердити його програму діяльності. У разі якщо Національні збори не в змозі сформував новий склад уряду, Президент приймає рішення про розпуск Національних зборів і призначає дострокові вибори.

У розділ про виконавчу владу можна включити положення про статус публічних службовців (державних і муніципальних службовців), які у своїй діяльності є неупередженими й незалежними, користуються додатковими гарантіями своєї діяльності та повинні бути політично нейтральними, за порушення чого несуть юридичну відповідальність.

Останніми тенденціями сучасного конституціоналізму в системі публічної адміністрації є не лише зв'язки ієрархії, а й також горизонтальні зв'язки, розширення інституту адміністративного договору як інструмента забезпечення суспільного блага тощо. Тому в Конституції України має бути окремий розділ, присвячений правовому статусу

незалежних органів влади й агентств, які надають специфічні адміністративні послуги та їхня діяльність базується на легітимності безсторонності й наближеності до громадян. Наприклад, сьогодні невинуватим є включення в розділ Конституції «Верховна Рада» положень, які визначають статус Рахункової палати, адже за своєю природою це є незалежний орган влади, який здійснює функції публічного аудиту щодо використання коштів Державного бюджету. Та обставина, що Верховна Рада домінує в процедурі формування названої інституції, не дає достатніх підстав для висновку, що Рахункова палата є структурним підрозділом парламенту.

З метою забезпечення балансу повноважень у системі поділу влади слід посилити статус Конституційного Суду, якого доцільно також наділити повноваженнями щодо розгляду конституційних скарг, розв'язання спорів про повноваження між органами публічної влади, перевірки конституційності парламентських і президентських виборів, а також перевірки рішень адміністративного суду про розпуск політичних партій. Звісно, це вимагатиме зміни в організаційній структурі єдиного органу конституційної юрисдикції України. Однак головна проблема нинішнього Конституційного Суду полягає в трактуванні верховенства права, стилю й методів інтерпретації Конституції України під час розв'язання конституційно-правових спорів з точки зору провідного призначення публічної влади – утвердження та забезпечення прав людини й основоположних свобод. З інституціональної точки зору Конституційний Суд має самостійно вирішувати питання щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності чи звільнення суддів шляхом запровадження в його складі дисциплінарної палати безпосередньо з-поміж суддів, яка за результатами внутрішнього розслідування й слухань може ставити питання про звільнення з посади судді за порушення присяги або правил несумісності перед органом, що його призначив. У цьому контексті не стоятиме питання відносин судді Конституційного Суду й органом, що його призначив, у конотації ленного права, а дійсно гарантуватиме незалежність і безсторонність конституційного судді.

Формування збалансованої системи стримувань і противаг на рівні лише позивного права не завжди дає позитивний ефект, адже багато що залежатиме від політико-правової практики втілення ідеї раціоналізації влади в русло неухильного забезпечення прав людини й основоположних свобод. Саме з міркувань емпіричної практики ефективності й дієвості моделей форм організації публічної влади

в Україні та європейських країнах можна зробити висновок, що для України є рекомендованою парламентська модель організації публічної влади зі сферою «резервних повноважень» Президента, який володіє достатніми засобами для розв'язання парламентських чи урядових криз. Необхідною гарантією цього є належне здійснення конституційного судочинства як незалежної і безсторонньої інституції щодо забезпечення засад демократичної конституційної державності.

Новини Конституційної Асамблеї

20 вересня в офісі першого Президента України Л. Кравчука відбулося підписання Угоди про співробітництво між Конституційною Асамблеєю та Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського НАН України. Голова Конституційної Асамблеї Л. Кравчук та генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) академік О. Онищенко засвідчили намір спільними зусиллями сприяти утвердженню і розвитку національної конституційної традиції та якісному вдосконаленню чинної Конституції України.

Радник Президента України, керівник Головного управління з питань конституційно-правової модернізації Адміністрації Президента України, член Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія), секретар Конституційної Асамблеї М. Ставнійчук зазначила, що підписання цієї угоди є надзвичайно важливим моментом співпраці організацій та висловила подяку НБУВ за інформаційну підтримку та супровід діяльності Асамблеї.

(Інформація Національної юридичної бібліотеки НБУВ)

***

21 вересня 2012 р. відбулось пленарне засідання Конституційної Асамблеї. Відкрив засідання екс-президент Л. Кравчук. Також були присутні голови комітетів Верховної Ради та представники міжнародних організацій.

«Усі сім комітетів провели свої пленарні засідання, було проведено кілька засідань координаційного бюро та затверджено плани роботи на друге півріччя 2012 року», – розпочав свій виступ Л. Кравчук. За словами Л. Кравчука, 37 членів Національної академії правових наук та 18 науковців Інституту держави та права виявили

бажання бути експертами асамблеї, а також офіс Ради Європи в Києві запропонував трьох фахівців: професора із Сорбони, експерта Європейської комісії та радника президента Польщі.

«На веб-сайті Президента відкрито сторінку Конституційної Асамблеї. До Президента В. Януковича звернувся президент Європейської комісії Жозе Мануель Баррозу з підтримкою роботи Асамблеї. Він запропонував для більшої прозорості інтернет-трансляцію. Сьогодні наше засідання транслюється онлайн», – додав Л. Кравчук.

Після Л. Кравчука виступила секретар Конституційної Асамблеї, радник Президента України, керівник Головного управління з питань конституційно-правової модернізації М. Ставнійчук. За її словами, у подальшому планується розширити можливості інтерактивного спілкування в рамках сайту Конституційної Асамблеї, зокрема через створення віртуального дискусійного форуму, відкритих онлайн-лекцій, впровадження інших комунікативних платформ.

М. Ставнійчук запропонувала проголосувати за порядок денний.

Одразу після неї слово взяв один з членів асамблеї, В. Мусіяка, який наголосив на тому, що «має бути єдиний документ про внесення змін до Конституції. Ми що, можемо окремо зміни шматками вносити в Конституцію? Нам через годину запропонуять внести зміни про правосуддя. Конституційна Асамблея цим має займатися? Я відмовляюся голосувати за такий порядок денний», – наголосив він.

Його підтримав лідер соціалістів О. Мороз. «Важливо починати роботу із затвердження концепції. Щоб знати, куди ми йдемо», – сказав він (*Конституційна Асамблея (<http://cau.in.ua/?p=378>). – 2012. – 21.09*).

***

Конституційна Асамблея пропонує Президенту розширити повноваження Рахункової палати. Учасники Асамблеї під час пленарного засідання 21 вересня проголосували за ініціативу внести зміни до ст. 98 Основного закону. До прописаних функцій Рахункової палати – контролю за використанням коштів – додати ще й контроль за їх надходженням. Про це Конституційну Асамблею, створену при Президентові, попросив віце-прем'єр В. Хорошковський. Пропозиції у вигляді законопроекту подадуть на розгляд глави держави.

М. Ставнійчук, секретар Конституційної Асамблеї:

«Формування державного бюджету – це цілісний процес, має цілий ряд статей. Тому надзвичайно важливо з метою прозо-

---

рості, відкритості, надання інформації суспільству і разом з тим контроль за коштами державного бюджету важливо, щоб парламентський контроль здійснювався не лише за використанням, а й за надходженням» (*Перший Національний* (<http://1tv.com.ua/uk/news/2012/09/21/27422>). – 2012. – 21.09).

Коментар

Голова ради Лабораторії законодавчих ініціатив, один з членів КА І. Когут: «Для боротьби з корупцією та підвищення ефективності використання бюджету в першу чергу потрібно не міняти повноваження Рахункової палати, а приводити до вимог Євросоюзу закон про державні закупівлі» (*NEWSru.ua* (http://www.newsru.ua/finance/24sep2012/ks_es.html). – 2012. – 24.09).

***

Предоставление Счетной палате полномочия контролировать поступления в бюджет дает возможность сделать фискальную систему более прозрачной. Такое мнение высказал вице-президент Ассоциации народных депутатов Украины, член Конституционной Ассамблеи А. Барабаш в эфире «Эра-FM». «Сегодня поступления бюджета – это фактически система взимания налогов, платежей в бюджет. От имени исполнительной власти это осуществляет Налоговая служба. Вы знаете, какая уйма проблем возникает из-за этого, в том числе злоупотребление, в том числе использование этого органа, этой системы в пользу тех или иных политических или финансовых групп. Это очень чувствительная и важная сфера», – сказал он (*Gazeta.ua* (http://gazeta.ua/ru/articles/business/_v-konstitucionnoj-assamblee-obyasnili-zachem-schetnoj-palate-bolshe-polnomochij/457592). – 2012. – 25.09).

***

Учасники Конституційної Асамблеї на пленарному засіданні розглянули питання реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. На засіданні виступили з доповідями секретар Конституційної Асамблеї, радник Президента України, – керівник Головного управління з питань конституційно-правової модернізації АПУ М. Ставнійчук – щодо Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні; та голова комісії з питань адміністративно-територіального устрою і місцевого самоврядування Конституційної Асамблеї С. Серьогіна – щодо напрямів удосконалення конституційного регулювання системно-структурної організації місцевого самоврядування в Україні. Як зазначила секретар Конституційної Асамблеї,

---

існуюча в Україні система місцевого самоврядування не задовольняє потреби суспільства, правове регулювання та практики місцевого самоврядування не відповідають Європейській хартії місцевого самоврядування, а функціонування місцевого самоврядування у більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримки сприятливого життєвого середовища.

За словами М. Ставнійчук, нині сформувався громадський консенсус щодо необхідності проведення реформи місцевого самоврядування та визначено її загальну модель, а також існує політична воля щодо вирішення цього питання на державному рівні. Запропонований проект Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади є спільним напрацюванням Адміністрації Президента України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, асоціацій органів місцевого самоврядування, кращих вітчизняних фахівців з питань місцевого самоврядування, експертів Ради Європи.

Серед завдань майбутньої реформи визначено забезпечення доступності та якості публічних послуг. Крім того, передбачається визначити обґрунтовану територіальну основу для діяльності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади, здатної забезпечити доступність та якість публічних послуг, що надаються цими органами; створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування власних (самоврядних) і делегованих повноважень, зазначила секретар Конституційної Асамблеї.

Вона наголосила, що базовим елементом майбутньої реформи є максимальне залучення громади до ухвалення управлінських рішень, сприяння розвитку форм демократії участі на місцях. За словами М. Ставнійчук, пріоритет має бути надано територіальним громадам та територіальному самоврядуванню над регіональним самоуправлінням. Ідеться про забезпечення повсюдності місцевого самоврядування, формування і забезпечення діяльності територіальних громад, їхніх органів місцевого самоврядування, головним завданням яких має стати створення повноцінного життєвого середовища та поліпшення забезпечення потреб людей, оперативне та якісне надання їм базових публічних послуг; поліпшення умов сталого розвитку відповідних територій; ефективніше використання бюджетних коштів та інших ресурсів. Самій реформі мають передувати ґрунтовний науковий та професійний аналіз, щоб визначити основні напрями

діяльності та комплекс відповідних заходів (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua/news/25484.html>). – 2012. – 21.09).

***

Керуючись п. 2, 14 Положення про Конституційну Асамблею, затвердженого Указом Президента України від 17 травня 2012 р. № 328 «Про Конституційну Асамблею», Конституційна Асамблея вирішила затвердити Регламент Конституційної Асамблеї (див. Додаток 1 с. 97). Текст документа оприлюднено на сайті Конституційної Асамблеї. Крім того, розглянувши пропозиції комісії Конституційної Асамблеї, Конституційна Асамблея затвердила План роботи Конституційної Асамблеї на вересень – грудень 2012 р. (*Конституційна Асамблея* (<http://cau.in.ua/?p=392>). – 2012. – 27.09).

***

Доповіді комісії Конституційної Асамблеї

Заслухавши доповіді голови Комісії Конституційної Асамблеї з питань конституційного ладу та порядку прийняття і введення в дію змін до Конституції України О. В. Скрипнюка «Проблеми вдосконалення основ конституційного ладу в Україні: досвід і перспективи», голови Комісії Конституційної Асамблеї з питань здійснення народовладдя А. О. Селіванова «Зміст та реалізація конституційного інституту “влада народу – джерело суверенітету та публічної влади”», співдоповіді секретаря Конституційної Асамблеї М. І. Ставнійчук «Щодо реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» та голови Комісії Конституційної Асамблеї з питань адміністративно-територіального устрою і місцевого самоврядування С. Г. Серьогіної «Напрями вдосконалення конституційного регулювання системно-структурної організації місцевого самоврядування в Україні» та керуючись п. 4 Положення про Конституційну Асамблею, затвердженого Указом Президента України від 17 травня 2012 р. № 328 «Про Конституційну Асамблею», Конституційна Асамблея вирішила:

1. Положення доповідей голови Комісії з питань конституційного ладу та порядку прийняття і введення в дію змін до Конституції України О. В. Скрипнюка, голови Комісії з питань здійснення народовладдя А. О. Селіванова, співдоповіді секретаря Конституційної Асамблеї М. І. Ставнійчук та голови Комісії з питань адміністративно-

---

територіального устрою і місцевого самоврядування С. Г. Серьогіної взяти до відома.

2. Рекомендувати комісіям Конституційної Асамблеї продовжувати роботу в контексті науково-методичного забезпечення процесу підготовки Концепції внесення змін до Конституції України відповідно до напрямів своєї діяльності (*Конституційна Асамблея (<http://sau.in.ua/?p=392>). – 2012. – 27.09*).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Т. Горенко, старш. наук. співроб., канд. екон. наук

БЕЗКОШТОВНА МЕДИЦИНА: КОНСТИТУЦІЙНИЙ РАКУРС

Відповідно до Конституції України питання медицини та охорони здоров'я визначені таким чином:

<...> **Стаття 3.** Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

<...> **Стаття 27.** Кожна людина має невід'ємне право на життя.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини.

Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

<...> **Стаття 28.** Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідженням.

<...> **Стаття 49.** Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Держава створює умови для ефективного й доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності.

<...> **Стаття 50.** Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Утім, як відомо, сьогодні громадяни України фактично не можуть отримати належну медичну допомогу в державних і комунальних закладах охорони здоров'я, не сплативши власні кошти за ліки, харчування та «необхідні витратні матеріали». Значна частина населення не спроможна відшкодувати такі витрати, і тому багато громадян змушені відмовлятися від відвідування закладів охорони здоров'я. Отже, конституційне право громадян на охорону здоров'я й медичну допомогу фактично не реалізується, а безоплатність такої допомоги полягає у відсутності прямого розрахунку пацієнта за медичну допомогу в момент її надання.

З огляду на це останнім часом з боку ряду народних депутатів були висловлені пропозиції скасувати на конституційному рівні право українців на безкоштовну медицину. Адже якщо вона по суті не є такою, необхідно врегулювати це на законодавчому рівні внесенням змін до Основного закону країни.

Аналіз оприлюднених точок зору говорить про те, що з огляду на делікатність питання навіть в одній партії не завжди існує єдина пропозиція для виборців. Прикладом може бути заява заступника голови Комітету Верховної Ради з питань Регламенту, депутатської етики й забезпечення діяльності ВР, «регіонала» В. Кисельова: «Що стосується безкоштовної медицини, то це – утопія. Є ж приказка: “ця безкоштовна медицина дуже дорого обходиться нашому здоров'ю”», – зазначив він.

За його словами, пенсіонери й малозабезпечені повинні отримувати допомогу від держави на лікування у вигляді персональних дотацій. Норма ж про «безкоштовну медицину» звучить, «як знуцання» над людьми, відзначив В. Кисельов.

Проте його однопартійниця Р. Богатирьова вважає, що «зробити медицину повністю безкоштовною – першорядне завдання». Продовжуючи думку, вона звертає увагу на те, що комунальні та державні медустанови повинні працювати тільки за рахунок бюджету. Про це Р. Богатирьова заявляла на прес-конференції в Чернівцях під час відкриття Всеукраїнської науково-практичної конференції Асоціації головних лікарів України. За її словами, державна та комунальна медицина має бути безкоштовною, хоча заклади охорони здоров'я можуть надавати платні послуги згідно з чинним законодавством. «Проблема в тому, що в Конституції України записано такі стандарти, які жодна країна не в змозі забезпечити. Тому виникає питання про платні медпослуги, – зазначила Р. Богатирьова. – Але я хочу сказати, що безкоштовна медицина – це наше першорядне завдання».

У проголошених Президентом України В. Януковичем засадах Нової державної соціальної політики реформі охорони здоров'я приділено особливу увагу. «Урядом України реалізуються передбачені в Національному плані дії заходи, які спрямовані на реформу медичного обслуговування, підвищення доступності та якості медичних послуг. Перш за все здійснюється оптимізація й підвищення ефективності функціонування медичних закладів, удосконалюються механізми державного фінансування та управління системою охорони здоров'я, модернізується матеріально-технічна база. Водночас ми розуміємо, що для суттєвого покращання ситуації в цій сфері необхідні глибокі, системні зміни», – підкреслила Р. Богатирьова. Крім того, вона також зазначила, що нині вирішується питання майбутнього страхової медицини в Україні.

Про які ж стандарти йдеться, і чому жодна країна, за словами Р. Богатирьової, не в змозі їх забезпечити?

Система охорони здоров'я, яку свого часу Всесвітня організація здоров'я офіційно визнала кращою у світі, рекомендувавши урядам інших країн повсюдно впроваджувати її організаційні засади, була розроблена першим радянським наркомом охорони здоров'я М. Семашком. Головним її принципом була централізація державного механізму захисту здоров'я громадян на основі державного управління та бюджетного фінансування, що давало можливість забезпечити загальний рівний і безкоштовний для населення доступ до медичних послуг.

Свого часу радянська медицина швидко завоювала авторитет і повагу в усьому світі. Її принципи та досягнення – безкоштовність

медичних послуг, профілактика захворювань, дільничний і диспансерний методи обслуговування населення, доступність якісної вищої та середньої медичної освіти, ефективна організація науково-медичної роботи, надійність системи державного санітарного контролю – стали активно переймати, причому не тільки країни, що вибрали соціалістичний шлях розвитку, а й держави з табору протилежної суспільно-економічної формації.

Проте змінюються часи, а головне економічні реалії. У нових ринкових умовах з появою платних медичних послуг та приватних медичних закладів, а також практики оплати хворими необхідних ліків та медичних матеріалів актуалізувалося питання стосовно офіційної інтерпретації терміна і поняття «безоплатної медицини». У 2002 р. Конституційний Суд України виніс рішення у справі щодо офіційного тлумачення положення ч. 3 ст. 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» за поданням 53 народних депутатів.

Важливим у рішенні КСУ є не тільки підтвердження того, що безоплатна медична допомога означає відсутність для всіх громадян обов'язку сплачувати за надану їм у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медичну допомогу як у момент, так і до чи після її отримання. «Безоплатність медичної допомоги» означає неможливість стягування з громадян плати за таку допомогу в державних і комунальних закладах охорони здоров'я в будь-яких варіантах розрахунків (готівкою або безготівкових): чи у вигляді «добровільних внесків» до різноманітних медичних фондів, чи у формі обов'язкових страхових платежів (внесків) тощо».

На останньому доцільно наголосити. На підставі дослідження КСУ вважає, що ч. 1 ст. 49 Конституції України (254к/96-ВР) закріплює право кожного на медичне страхування, тобто не обов'язкове, а добровільне медичне страхування громадян. Стосовно державного медичного страхування, його запровадження не суперечитиме конституційному припису «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» лише в тому разі, коли платниками обов'язкових страхових платежів (внесків) будуть організації, установи, підприємства, інші господарюючі суб'єкти, які ведуть підприємницьку діяльність, державні фонди тощо. Стягнення таких платежів (внесків) із громадян у системі державного медичного страхування не відповідатиме конституційному положенню, що

тлумачиться, оскільки буде однією з форм оплати за надання їм допомоги в державних і комунальних закладах охорони здоров'я.

Необхідно ще раз звернути увагу, що рішення КСУ унеможливило введення обов'язкового державного медичного страхування, обов'язковим платником якого є фізична особа, на що депутати, які вносили законопроекти стосовно даного питання, не завжди звертали увагу.

Отже, відповідно до рішення КС, Конституція гарантує надання лише частини з комплексу медичних послуг у вигляді безоплатної медичної допомоги, що тягне за собою здійснення останньої тільки на гарантованому рівні й у визначеному законодавством обсязі за рахунок податків, а також зборів від загальнообов'язкового державного соціального страхування. При цьому органи державної влади й органи місцевого самоврядування можуть спрямовувати для надання громадянам безоплатної медичної допомоги й інші ресурси згідно з законом. Така допомога повинна надаватися й у «формі безоплатних чи субсидованих медичних або цільових виплат, які дадуть змогу людині оплатити необхідні їй за станом здоров'я медичні послуги».

Комітет Верховної Ради України з питань охорони здоров'я, материнства та дитинства, акцентуючи увагу на надзвичайній практичній потребі, невідкладності офіційного тлумачення терміна «безоплатно» і конституційного положення «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно», зміст поняття безоплатності медичної допомоги тлумачить як повну фінансову забезпеченість визначених згідно з вимогами закону основних видів медичних послуг та придбання необхідних для їхнього надання основних медикаментів за рахунок сформованих у колективному порядку (оподаткування чи сплати, у тому числі найманими працівниками, обґрунтованих страхових внесків) контрольованих державою суспільних фінансових ресурсів.

На думку Міністерства охорони здоров'я України, зміст терміна «безоплатність медичної допомоги» вичерпується відсутністю безпосереднього розрахунку пацієнта за одержану послугу не лише в момент, а й до та після її надання. У цьому разі витрати на медичну допомогу відшкодовуються за рахунок бюджету, страхових фондів або інших джерел, визначених законодавством.

Зі свого боку Міністерство фінансів України вбачає розрив між проголошеними Конституцією України гарантіями щодо надання безоплатної медичної допомоги й економічними можливостями дер-

---

жави та підкреслює потребу в офіційному тлумаченні поняття «безоплатності медичної допомоги», зводячи зміст розглядуваних конституційних положень в аспекті порівняльного аналізу ст. 49, 67 Конституції України до розуміння безоплатності як відсутності прямого розрахунку пацієнта за медичну допомогу виключно в момент її надання.

Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України стверджує, що термін «безоплатність» узагалі не може мати достатнього обґрунтування в умовах ринкової моделі економіки, оскільки видатки на «безоплатну медичну допомогу» завжди оплачуються (раніше чи пізніше) самим пацієнтом шляхом відрахувань із заробітної плати (доходів) до бюджетів. Тому «положення ч. 3 ст. 49 Конституції України про безоплатність... є одним з рецидивів планової економіки... зовсім не враховує ринкових принципів». На думку міністерства, «безоплатну медичну допомогу» доцільніше розглядати як благодійну, що оплачується іншими членами суспільства.

Деякі фахівці дотримуються думки, що зміст безоплатності медичної допомоги в контексті ст. 49 Конституції України полягає лише у відсутності прямого, безпосереднього розрахунку, «оплати з кишені» пацієнта в державному чи комунальному закладі охорони здоров'я, а всі інші форми відшкодування витрат за надану медичну допомогу, у тому числі й сплачені заздалегідь чи згодом, Конституції України не суперечать. Інші вважають, що конституційна формула «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» виконуватиметься лише тоді, коли фінансування медичної допомоги здійснюватиметься виключно з державного і місцевих бюджетів. Деякі науковці й практики розглядають вимоги встановлення гарантованого рівня безоплатної медичної допомоги як єдиний засіб дотримання положень Конституції України, а їхні опоненти вважають такий підхід неприйнятним, оскільки «визначити цей рівень без порушень Конституції України й невідворотних втрат для здоров'я громадян неможливо». Одна група фахівців убачає в лікарняних касах (спілках, фондах) основну форму захисту існуючої системи охорони здоров'я, друга – допускає їх діяльність лише за певних умов, третя – вважає за вважальованим способом примусового стягнення плати з громадянина за лікування, а деякі вчені вимагають заборони цих кас (спілок, фондів) як головних осередків фінансових зловживань.

На підставі проведених досліджень КС прийняв рішення:

1. Положення ч. 3 ст. 49 Конституції України «в державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» треба розуміти так, що в державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається всім громадянам незалежно від її обсягу й без попереднього, поточного або наступного їх розрахунку за надання такої допомоги.

Поняття медичної допомоги, умови запровадження медичного страхування, у тому числі державного, формування і використання добровільних медичних фондів, а також порядок надання медичних послуг, які виходять за межі медичної допомоги, на платній основі в державних і комунальних закладах охорони здоров'я і перелік таких послуг мають бути визначені законом.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Висновок КС чіткий і зрозумілий, проте постає питання, чи здатна держава забезпечити визначений Конституцією рівень медичного обслуговування громадян?

Згідно з рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) витрати на медицину повинні становити не менше 5 % ВВП країни. В іншому разі, на думку фахівців цієї організації, сфера медичного обслуговування не в змозі ефективно виконувати свої функції.

В останні десятиліття у світі спостерігається стійка тенденція до зростання витрат на охорону здоров'я. Це стосується практично всіх розвинутих і більшості країн, що розвиваються. Основними джерелами фінансування медицини є державні й муніципальні бюджетні асигнування, а також приватні інвестиції.

Довідково:

За даними ВООЗ, світовим лідером за загальними витратами на охорону здоров'я є США. На медицину американці витрачають близько 16 % від ВВП. Охорона здоров'я в США базується на двох основних державних програмах Medicare й Medicaid і системі приватних медичних страхових фондів. В абсолютних цифрах США щорічно витрачають на охорону здоров'я понад 1,8 трлн дол.

Країни Західної та Північної Європи підтримують фінансування медицини на рівні 9–11 % ВВП.

Україна входить до групи східноєвропейських країн, для яких характерний нижчий рівень витрат на охорону здоров'я. Водночас Україна витрачає на медицину більш високий відсоток від національного доходу, ніж багато сусідніх країн. Основними джерелами фінансування охорони здоров'я в країні продовжують залишатися державний і місцеві бюджети. Упровадження загальнообов'язкової страхової медицини в Україні заплановано лише на 2015 р. Добровільне медичне страхування становить не більше 1 % від загальних видатків на галузь.

Однак в абсолютному вираженні витрати на охорону здоров'я в Україні нижчі, ніж практично в усіх наших сусідів. Причиною є найнижчий (за винятком Молдови) рівень ВВП на душу населення. У результаті на медичне обслуговування одного жителя України витрачається коштів у чотири рази менше, ніж у середньому по світу, і в 13 разів менше, ніж у середньому по Європі.

Довідково:

Так, за даними Комітету Верховної Ради України з питань охорони здоров'я, державні витрати на медичне обслуговування одного жителя країни у 2011 р. становили 920 грн, або близько 115 дол. У середньому по світу цей показник становить 478 дол., а по Європі – 1546 дол.

При цьому в Україні останнім часом спостерігалось стійке зростання бюджетного фінансування сфери медичного обслуговування. Державні витрати з 2002 по 2011 р. зросли більше ніж у шість разів і досягли 3,4 % ВВП. Однак за той же період частка заробітної плати лікарів і медперсоналу в загальній структурі витрат зросла з 59 % до 70 %, а видатки на закупівлю медикаментів зменшилися з 14 % до 11 %. Ще близько 8 % витрат припадає на оплату комунальних послуг.

Разом з тим, за даними Держкомстату, з моменту прийняття Основного закону в 1996 р. мережа існуючих в Україні лікувальних установ до 2010 р. скоротилася практично на третину – з 3,7 тис. до 2,8 тис., а кількість ліжко-місць у них – з 580 тис. до 429 тис. Водночас кількість амбулаторно-поліклінічних закладів в Україні за той же період зросла з 7,1 тис. до 9 тис. Крім того, у країні налічується 15 тис. фельдшерсько-акушерських пунктів. У цілому, в Україні функціонує розгалужена мережа лікувальних закладів вторинної медичної допомоги – шість на 100 тис. населення, що приблизно в чотири рази більше, ніж у європейських країнах. Причина в тому, що в Європі основний акцент робиться на профілактику захворювань і первинну медичну допомогу, що істотно знижує потреби в стаціонарному лікуванні.

Незважаючи на високу забезпеченість медичними установами доступність медичних послуг для українців в останні роки знизилася. Це пов'язано з тим, що з 1996 р. лікувально-профілактичним закладам в Україні дозволено надання платних медичних послуг. В умовах відсутності нормативно-правової бази, яка б встановлювала чіткі критерії «платності» або «безкоштовності» надання тієї чи іншої послуги різним категоріям населення, рішення про це приймають самі поставальники медичних послуг.

Природно, що при хронічному недофінансуванні галузі з бюджетів різних рівнів медичні послуги дедалі частіше змушений оплачувати кінцевий споживач, тобто громадянин, який звертається за медичною допомогою до лікувальних установ. У результаті, з урахуванням різних «неофіційних» тарифів на медичні послуги, частка прямих витрат населення досягає 50 % загальних витрат на охорону здоров'я в країні. У той час як, наприклад, у США і Франції частка прямих витрат населення не перевищує 13 %, а в деяких скандинавських країнах (Швеція, Фінляндія) становить близько 5 % загальних витрат на охорону здоров'я.

За даними дослідження, проведеного у 2011 р. компанією Research & Branding Group, лише 27,9 % респондентів узагалі не оплачували медичних послуг протягом останнього року; 39,2 % опитаних оплачували різні послуги (огляд, аналізи, процедури тощо) при відвідуванні поліклініки; 27,0% громадян скористалися на платній основі послугами стоматолога. Водночас 14,9% респондентів платили за медичні послуги, пов'язані з госпіталізацією, у стаціонарних медичних установах; 11,9 % оплачували виклик лікаря додому, а 6,4 % – послуги «швидкої допомоги». Водночас лише 1,7 % респондентів витратили гроші на послуги різних лікувально-профілактичних установ (санаторіїв, профілакторіїв тощо).

Практично знищено систему надання медичної допомоги на селі, закривають лікарні й тубдиспансери, відбувається масове скорочення ліжок-місць і медичного персоналу в тих медустановах, що залишилися, катастрофічно не вистачає кваліфікованих лікарів і медсестер. При цьому система отримання медичної освіти в Україні є однією з найбільш корумпованих і «хабароємних» сегментів у житті нашого суспільства. У рамках медичної реформи до 2014 р. передбачено переведення всіх медичних установ на систему контрактів між замовником і поставальником медпослуг, з упровадженням обов'язкового соціального медичного страхування.

Утім, подальше реформування медичної галузі має здійснюватися у конституційному полі, з урахування наявності або відсутності положення про безоплатну медицину в Конституції України. Ураховуючи українські реалії, можна прогнозувати, що у випадку скасування в Основному законі цієї норми, можливість для держави створити «умови для ефективного й доступного для всіх громадян медичного обслуговування», як на сьогодні зазначається в ст. 49 Конституції, виявиться досить сумнівною. Адже розраховувати на загальнодоступність страхової медицини в українських економічних реаліях дещо передчасно. До того ж постає питання стосовно дитячого медичного обслуговування – за чий кошти воно має відбуватися? Та інше питання: чи в змозі будуть батьки оплатити не лише власне, а й дитяче медичне обслуговування у випадку припинення надання безкоштовних медичних послуг? З огляду на демографічну ситуацію в Україні це питання набуватиме стратегічного значення для національної безпеки країни, оскільки неспроможність батьків забезпечити медичне обслуговування може призвести до скорочення народжуваності.

Ще одна проблема державного значення – профілактика й лікування таких хвороб, як туберкульоз та ВІЛ/СНІД. Скасування безоплатних державних послуг у цій сфері навіть не потребує коментарів. Незрозумілою також у контексті можливого скасування норми про безкоштовну медицину бачиться доля державних і комунальних закладів охорони здоров'я: чи збережуть вони свій статус, чи (що більш логічно в такому випадку) будуть приватизовані? За останньої умови необхідність сплати ПДВ і орендної плати спричинить стрімке дорожчання медичних послуг.

Ураховуючи і зарубіжний, і вітчизняний досвід можна стверджувати, що повне скасування безоплатної медицини сьогодні матиме негативні наслідки для суспільства й держави. Виходячи з бажання домогтися відповідності між реальною ситуацією у сфері охорони здоров'я й нормами Конституції, можливо доцільно вести мову про визначення переліку медичних послуг, які повинні бути безкоштовними. Причому цей список повинен містити всі необхідні процедури з діагностики, терапії та реабілітації громадян. Крім того, початок скорочення державної допомоги в забезпеченні соціального добробуту населення доцільно починати не з таких базових сфер, як охорона здоров'я, а, наприклад, із зменшення кількості пільг для різних груп населення й забезпечення їх адресності.

ВИБОРНІСТЬ СУДДІВ В УКРАЇНІ: АРГУМЕНТИ ЗА І ПРОТИ

Однією з багатьох пропозицій щодо вдосконалення вітчизняної судової системи і внесення відповідних змін до Конституції є ідея впровадження в Україні виборності суддів. Ідеться про можливість народного обрання суддів місцевих судів шляхом голосування, на визначений термін і з подальшим переобранням. Звичайно, необхідність реформування вітчизняної системи правосуддя, зокрема підвищення якості кадрового складу судової гілки влади, ні в кого не викликає сумнівів. Та чи є запровадження виборності суддів тим кроком, який здатний забезпечити бажаний результат? «Правовий тиждень» поцікавився думкою юристів, запитавши, чи підтримують вони ідею виборності суддів. Інше, не менш важливе питання, яке запропонували для обговорення юридичній громаді: «Які позитивні (або негативні) наслідки може мати запровадження виборності суддів в Україні?». Якщо проаналізувати відповіді, можна дійти висновку, що більшість юристів не підтримує запровадження виборності суддів і не бачить у ній засобу від «хвороб» судової системи. Натомість «Моніторинг незалежності суддів в Україні», проведений Центром суддівських студій, показав, що 71 % від 478 опитаних адвокатів вважає обрання суддів народом шляхом голосування на визначений термін з наступним переобранням найефективнішим порядком заміщення суддівських посад з погляду дотримання принципу незалежності суддів.

Отже, порушене питання є дискусійним.

Як зазначає юрист компанії «Альянс Ратушняк і Партнери» І. Сандугей, виборність суддів є одним із шляхів розвитку вітчизняної судової системи. «Демократичний устрій передбачає виборність органів влади, а суди є однією з її гілок. Проте сьогодні громадяни практично не впливають на призначення суддів. Я переконаний, що виборність суддів шляхом прямого голосування є необхідним атрибутом демократичного суспільства. Крім того, це один із можливих засобів боротьби з корумпованістю і свавіллям суддів», – зазначає експерт. Водночас він звернув увагу на ряд супутніх проблем. За словами І. Сандугея, громадяни мало знають про діяльність судової влади. Ураховуючи це, можливість об'єктивного вибору досить примарна. Для запровадження виборності суддів потрібно забезпечити їх відкритість і гласність, щоб громадяни знали, кого обирати. Крім того,

---

громадяни повинні мати право відкликати суддю. Проведення виборів потребує значних фінансових й організаційних ресурсів, а це зайвий тягар для бюджету. До того ж ситуація, за якої судді приділятимуть значну увагу виборам, заважатиме здійсненню правосуддя й стане істотною проблемою. Тому впровадження інституту виборності суддів потребує детального вивчення, підготовки й розробки. Водночас, на переконання І. Сандугея, це необхідно для нашої держави.

Загалом підтримує ідею виборності керівник юридичного відділу «МЕТРО Кеш енд Кері Україна» О. Дягілева. «Насамперед тому, що в разі регулярних виборів судді не відчуватимуть уседозволеність, як сьогодні. Суддя знатиме, що його посада не назавжди й через декілька років його можуть позбавити всіх привілеїв і статусу, якщо він прийматиме завідомо нечесні й несправедливі рішення, вести себе аморально або втратить авторитет чесної та порядної людини. Однак, на жаль, у вітчизняних реаліях не можна бути впевненим, що подібні вибори проводитимуть чесно, що не матимуть місця підтасування й підкуп голосів виборців», – визнає О. Дягілева.

Старший юрист МЮФ Integrates Я. Абрамов наголошує, що наразі коло суб'єктів, які впливають на процедуру призначення суддів на посаду строком на п'ять років та безстроково, майже не передбачає участі громадськості. «Проте судді вирішують долю спірних відносин за участі не лише суб'єктів публічного права, професійних правників і підприємців, але й звичайних громадян. Очевидно, що заради забезпечення “демократичності” (а точніше, легітимності) суду як органу судової гілки влади (джерелом якої є, як відомо, народ) участь у процедурі визначення кандидатів і подальшого обрання на посаду судді місцевого суду (суду першої інстанції) повинні брати не публічні, а приватні суб'єкти. У крайньому разі – і ті, і інші. Відсутність впливу громадськості позбавляє судову владу зворотного зв'язку, оскільки практика показує, що якість розгляду і вирішення справи майже не впливає на перебування судді на посаді й призначення його на посаду безстроково», – зазначає Я. Абрамов. Крім того, за його словами, суддівська професія в Україні характеризується певною закритістю. Особа, яка стає суддею, має більші шанси залишитися в судовій системі після завершення строку її повноважень чи звільнення з будь-яких причин, ніж стороння особа, яка бажає отримати відповідну посаду. Це добре, адже кожен співробітник судової системи більш-менш обізнаний щодо її функціонування. Але це й погано, бо всі проблеми, що виникають у судовій системі, нікуди не зникають і успадковуються. Значний

вплив на процедуру призначення суддів мають і суддівські інститути, що також призводить до закритості сучасної судової системи і відсутності її оновлення. Чинне законодавство передбачає надзвичайно тривалі, складні й тому неефективні механізми притягнення суддів до відповідальності, з чим, на думку Я. Абрамова, пов'язаний дуже низький відсоток суддів, яких було притягнуто до відповідальності за результатом розгляду скарг щодо їхньої діяльності. Ще меншим, за його даними, є відсоток звільнених. Усе це знижує рівень відповідальності суддів і «рейтинг» судових рішень, винесених українською судовою системою. Способом боротьби з названими проблемами, вважає експерт, міг би стати механізм прямих виборів суддів на невеликий строк з одночасною ліквідацією інституту безстрокового призначення суддів на посаду. Водночас ця ідея викликає ряд ускладнень. Таких проблем щонайменше дві. По-перше, щоб забезпечити професійне судочинство, для суддів необхідно зберегти віковий, освітній і досвідний ценз. Відповідно, механізм висунення кандидатур все одно має базуватися на певних рекомендаціях чи попередньому відборі, інакше якість судочинства страждатиме, а сам процес вибору може стати аналогом «політичних» процесів на зразок виборів Президента. Окреме питання виникає й щодо відбору суддів спеціалізованих судів. Таким чином, запропонована концепція має підкріплюватися заздалегідь розробленим збалансованим механізмом обрання, інакше теза про вибори матиме суто декларативний характер. По-друге, для запровадження цієї системи необхідно відкоригувати не лише перший етап – призначення суддів на п'ять років, а й другий – обрання їх безстроково Верховною Радою України. Тобто виникне необхідність внесення змін до Конституції та ряду засадничих законів («Про судострій», «Про статус суддів», «Про Вищу раду юстиції», «Про комітети Верховної Ради»), що вже пов'язано з великими ускладненнями, зважаючи на поточні особливості роботи Верховної Ради України. Якщо ж згадати про те, що запровадження пропонованої системи обрання суддів позбавить кілька державних органів істотних повноважень (з чим Президент, Верховна Рада і Вища рада юстиції навряд чи погодяться), то ймовірність реалізації цієї пропозиції «зводиться до нуля».

Водночас засновник ЮФ «Аргумент» О. Коновалов категорично проти ідеї виборності суддів: «Це повне безглуздя. Особисто мене двічі обирали депутатом місцевих рад за мажоритарною системою (1998–2006). І на жаль, враховуючи власний досвід, можу сказати, що, попри складний процес мажоритарних виборів, депутатами оби-

---

рали дуже багато випадкових, а головне – безвідповідальних осіб, які одразу ж після обрання забували про те, що обіцяли виборцям. І вибори за партійними списками лише погіршили цю статистику. Важливо не як обирати, а кого обирати чи призначати. Суддя в жодному разі не повинен бути публічною особою з амбіціями політика. Головне для судді – порядність і професіоналізм. Якщо потенційний суддя зможе красиво агітувати виборців, це аж ніяк не говоритиме про те, що він буде справедливим суддею. Розумна альтернатива – обрання суддів у два етапи, які передбачають оцінку професіоналізму й психологічне тестування. Технологія психологічного відбору давно відпрацьована службами безпеки багатьох країн, наприклад США та СРСР».

На думку адвоката ЮК «Апріорі-лекс» О. Салазського, виборність – характерна ознака політичних посад. «На мій погляд, не слід політизувати посаду судді. Головною характеристикою потенційного судді є рівень фахової підготовки. Належного рівня професіоналізму суддівського корпусу можна досягти лише за умови створення ефективного механізму відбору й перевірки професійних знань і підготовки кандидатів на посаду судді. Очевидно, що пересічний громадянин не в змозі оцінити рівень юридичних знань претендента на посаду судді. Отже, якщо запровадять виборність суддів, професіоналізм судді підминуть красивими гаслами й лозунгами. Натомість, необхідно створити дійсно прозору систему відбору кандидатів на посаду судді й дієві механізми притягнення суддів до дисциплінарної та інших видів відповідальності».

Партнер та адвокат ЮК «Правовий альянс» І. Костін наголошує, що українське суспільство ще не дозріло для впровадження подібної ініціативи. «Подивіться на вибори президентів, парламенту. Виграє той, хто має більше грошей. Усі вибори ґрунтуються на виборчих технологіях, і вибори суддів теж будуватимуть на цьому принципі. Не секрет, що багато суддів є “довіреними особами” тієї чи іншої політичної сили. Серед них є справжні професіонали. Але всі розуміють, що протегування суддів не має бути. У деяких штатах Америки є механізм виборів шерифа. Але він актуальний для місцевості (невеликих округів), де не діє муніципальна поліція, а склад населення однорідний, тобто обмежується середнім класом. У багатьох сільських районах, особливо в південних штатах, шериф традиційно сприймається як впливовіша політична фігура, ніж адміністрація округу. Упевнений, що подібний сценарій виборів неможливий у наших реаліях.

Отже, запровадження в Україні виборності суддів – це частина політичної брехні», – вважає І. Костін.

Юрист київського офісу ЮФ «Халас і Партнери» О. Крикавський вважає, що виборність суддів варто сприймати як спробу загравання з електоратом. За його словами, «на практиці обрання суддів виборцями матиме такі самі вади, що й мажоритарна виборча система: кандидати на посаду фактично залежатимуть від “спонсорів” їхньої виборчої кампанії на місцях. Суддівська реформа має проходити в іншому ключі. Слід надати громадянам реальну можливість відкликати суддів з посади в разі їх зловживань, поширити практику автоматичного відбору суддів при розгляді справ, встановити контроль за якістю суддівської роботи і форми відповідальності за прийняття неправосудних рішень. Наприклад, у середньовічній Франції за першу помилку суддю штрафували, за другу – відстороняли від виконання суддівських повноважень на один рік, а за третю – відстороняли позиттєво».

Адвокат АО «Івано-Франківська обласна колегія адвокатів» Б. Винник до виборності місцевих суддів ставиться вкрай негативно. На думку адвоката, не можна прирівнювати суддів до депутатів місцевих рад, тому що не можуть усі обиратися безпосередньо народом, тобто жителями окремого регіону. Сьогодні народ делегує свої повноваження народним обранцям і Президенту, які обирають і призначають суддів Таку схему обрання суддів Б. Винник вважає оптимальною. На його переконання, «запровадження прямої демократії в судовій системі, тобто обрання суддів народом, не буде конструктивним кроком. Адже суддя має відповідати певним вимогам і критеріям, а при виборності ці моменти нівелюються. Крім того, проведення виборів судді безпосередньо народом буде досить затратною справою. Суддя, приймаючи відповідне рішення, повинен керуватися насамперед законом, а не залежністю від виборця. Якщо запровадити виборність місцевих суддів, місцеві судді, враховуючи нинішній стан партійного руху в Україні, фактично стануть залежними від місцевих політичних вождів».

Юрист АО «Волков Козьяков і Партнери» М. Спасов вважає, що ідея виборності суддів, яку містили передвиборні програми деяких кандидатів на посаду Президента, – це крок назад. На думку юриста, виборність суддів не тільки не очистить судову систему від хабарників і непрофесіоналів, але й створить умови для зловживань і спекуляцій як з голосами виборців, так і з коштами, за рахунок яких такі

вибори мають проводитися. «Мені здається веселою навіть думка про передвиборні агітаційні обіцянки “чесних суддів”, які вони даватимуть своїм виборцям на місцях. Будь-які ідеї стосовно обрання суддів є не більше ніж популізмом з боку кандидатів і тих, хто їх підтримує», – упевнений експерт.

На думку асоційованого партнера ЮФ ILF і адвоката О. Петрової, виборність і суддівство несумісні. Як нагадала О. Петрова, «подібна практика вже існувала за радянських часів і, як відомо, не дала бажаних результатів. Не зважаючи на те, що йшлося не про вибори в повному розумінні цього слова, усе ж таки існувала певна процедура: громадяни вкидали до скриньок бюлетені, на яких був зазначений один з кандидатів у народні судді, прізвище якого перед тим затвердили партійні інстанції. Вважалося, що обрані таким шляхом судді відповідають перед своїми виборцями, хоча насправді вони відповідали виключно перед партійними комітетами». На думку О. Петрової, сподівання на те, що сьогодні спрацює система виборності й судді, обрані всенародно, одразу потраплять під жорсткий громадський контроль, а отже, сумлінно виконуватимуть свої обов'язки, виглядають сумнівними. Експерт також звернула увагу на те, що практика Євросоюзу, до якого прагне вступити Україна, є протилежною. Відомо, що в країнах Європи судді не обираються населенням, а проходять поглиблену професійну підготовку й на конкурсних засадах рекомендуються органами судової влади та призначаються главами держав. До того ж основоположним принципом судової системи Європи є незмінюваність суддів, що є найважливішою гарантією їх незалежності. Інша річ – безстрокове призначення суддів. З цим явищем судової системи, на думку старшого юриста, необхідно боротися. Для цього треба запровадити обов'язкове складання усіма суддями кваліфікаційних іспитів через певні проміжки часу.

До європейського досвіду апелює й партнер та адвокат АФ «Паритет» І. Кирилук, за словами якого, «у країнах Європи немає інституту обрання суддів населенням. Діє такий алгоритм: кандидати в судді проходять професійну підготовку й на конкурсних засадах рекомендуються органами судової влади (Вищою судовою радою), після чого питання про призначення вирішують глави держав або міністри юстиції. У такому ж порядку відбувається і звільнення судді». На думку І. Кирилука, гарантією незалежності суддів є визнання принципу їх незмінюваності (в Україні це знайшло відображення в обранні суддів Верховною Радою безстроково) за умови існування чіткої,

---

зрозумілої та дієвої системи відповідальності суддів, «натомість виборність суддів може призвести до ще більшої заполітизованості служителів Феміди. Майже всі політичні партії у своїх програмах виступають за виборність суддів. Складається враження, що кожна політична сила хоче створити свою систему судів, яка була б їй підзвітна й підконтрольна. Виборність суддів передбачатиме передвиборну кампанію, яка, звичайно ж, проводитиметься за підтримки певної політичної сили, що призведе до подальшої політизації судової системи». Беззаперечно, що суддя має бути насамперед юристом і знавцем своєї справи, але будь-який виборчий процес має дуже низьку ефективність відбору професіоналів, наголошує І. Кирилюк: «Обирають за іншими ознаками: ораторськими здібностями, вмінням донести інформацію, обіцянками здійснити певні плани в майбутньому тощо. Що стосується позитивних наслідків запровадження виборності суддів, слід зазначити можливість зменшення впливу на процедуру призначення судді. Зокрема, сьогодні до процесу призначення суддів причетні різні органи й посадові особи: кваліфікаційні комісії суддів, Голова Верховного Суду або Вищого спеціалізованого суду, Вища рада юстиції, Президент та його Секретаріат, Комітет Верховної Ради України з питань правосуддя і сама Верховна Рада».

Керуючий партнер АО «АК «Василик і Євстігнєєв» В. Василик вважає, що питання виборності суддів потребує додаткового дослідження з огляду на соціально-економічну специфіку України. Понад те, за його словами, професійну придатність осіб, які балотуватимуться в судді, повинні визначати компетентні особи.

На думку партнера ЮФ Arzinger І. Ткача, з урахуванням реалій сьогодення, ідея народного обрання суддів викликає скептицизм. «Теоретично народне обрання має зробити суддю відповідальним перед тими, хто його обрав, тобто перед людьми. Передбачається, що суспільство обиратиме найдостойніших – тих, хто заслужив авторитет та повагу. Тобто особи із сумнівною репутацією не матимуть шансів стати суддею. Проте, незважаючи на благі наміри, народний вибір суддів матиме сенс лише тоді, коли здійснюватиметься свідомо. Для цього ж потрібен високий рівень правової культури тих, хто обиратиме. Тобто громадяни повинні мати певні правові знання, щоб належно оцінити професійні якості кандидата, і бути достатньо свідомими, щоб, обираючи суддю, керуватися не емоціями чи симпатією. В іншому разі існує значний ризик того, що народне обрання суддів із засобу забезпечення чесного правосуддя перетвориться на механізм

приведення до влади осіб, вигідних бізнесовим чи політичним структурам. Крім того, щоб стати суддею, особі потрібно буде завоювати голоси своїх виборців, тобто стати популярною і відомою серед свого електорату. Отже, зрештою на перше місце вийдуть піар-технології, а не знання права чи інші професійні якості судді», – вважає І. Ткач.

На думку партнера ЮК «Ейдіком» Д. Антохіної, запровадження такого порядку формування судової системи, зокрема місцевих суддів, матиме як позитивні, так і негативні наслідки. «Щоб ці зміни дійсно дали позитивний результат, необхідний більш високий рівень правової свідомості громадян. Такий порядок формування судової влади буде найефективнішим у сільській місцевості, де порівняно невелика кількість населення зможе обирати до місцевих судів поважних членів громади, щодо яких уже сформована позитивна думка, яким вірять, а знання й досвід яких не викликають сумнівів. Позитивні наслідки виборності суддів такі: можливість професійної реалізації звичайних талановитих громадян; організація зайнятості місцевого населення (діяльність громад, общин, партій); формування позитивної суспільної думки (можливість кожного громадянина впливати на формування місцевої гілки влади); зниження корумпованості місцевих судів. Негативні наслідки виборності суддів такі: організація виборів (передвиборна агітація) вимагатиме формування додаткової статті витрат у місцевих бюджетах; можливе зниження професійного рівня суддів; політизація суддів; широка комерційна діяльність компаній за передвиборними програмами тощо».

Юрист юридичної фірми «Салком» Е. Трегубов вважає виборність суддів неприйнятним для України механізмом формування суддівського корпусу. Він наголошує на тому, що «посада судді вимагає не лише формальних підстав (віку, наявності вищої юридичної освіти, стажу роботи в галузі права тощо), а й сутнісних, до яких належать професійність, моральність, порядність тощо. Чи здатні виборці, більшість з яких не має юридичної освіти, дати належну оцінку професійності й компетентності того чи іншого судді? Запитання риторичне. Отже, при обранні суддів на перший план виходитимуть суб'єктивні вподобання виборців. Модель виборності суддів не має широкого поширення й у світі. До того ж практика її застосування є досить суперечливою. У США, наприклад, ця система нерідко викликає серйозні нарікання. Отже, немає жодних підстав вважати виборність суддів загальноновизнаним показником демократичності чи високої якості правосуддя».

Голова Національної правової палати А. Самойленко наголошує, що в Україні давно порушується питання про можливість обрання суддів народом. Проте, на думку А. Самойленко, країна поки не готова до обрання суддів виборцями. «По-перше, людина, яка не має відповідних знань у галузі права, не зможе об'єктивно оцінити професіоналізм і досвід кандидата на посаду судді. По-друге, запровадження механізму обрання суддів народом потребує ретельної розробки й належного фінансування. Необхідно опрацювати організаційний процес висунення й обрання кандидатів у судді, створити новий державний орган (комісію), який би безпосередньо організував і контролював цей процес, займався підрахунком голосів і тісно взаємодіяв з виборцями. Для цього слід прийняти нормативний акт, який регулюватиме діяльність такого органу, та обов'язково внести зміни до чинного законодавства України. По-третє, говорячи про вимоги до судді, слід зазначити, що суддею повинна бути людина, яка має не тільки відповідний рівень знань і досвід роботи в галузі права, але й високі моральні якості. На жаль, сьогодні ставлення до людей і культура поведінки судового персоналу, особливо в місцевих судах, залишають бажати кращого», – переконана А. Самойленко.

Адвокат ЮФ Magisters Т. Ігнатенко зазначає, що одним з основних принципів радянського правосуддя був принцип виборності суддів і народних засідателів. Водночас, за його словами, повернення до нього сьогодні навряд чи здатне здолати корупцію в судовій системі й забезпечити належний професійний рівень суддівського корпусу». Він погоджується зі своїми колегами в тому, що, в разі запровадження інституту виборності суддів, пересічному громадянину складно буде визначити професійний рівень особи, що обирається на посаду судді. Крім того, залишаються питання стосовно фінансування виборів і проведення передвиборної агітації.

Експерт уряду громадянського суспільства «Громадського руху О. Рябокочія» О. Березюк дав оцінку ініціативі асамблеї ГО малого й середнього бізнесу розпочати рух «За виборність суддів». Зокрема, голова ГО «Українське юридичне товариство» зазначив, що тема виборності судді є надзвичайно актуальною, але має свої недоліки. «Ураховуючи те, що в Україні народ є єдиним джерелом влади, то судді як представники судової гілки влади за логікою чинної Конституції також могли б отримувати свої повноваження безпосередньо від джерела влади, тобто від народу, як їх, наприклад, отримує Президент України, народні депутати України й представники місцевого само-

---

врядування, – зазначає О. Березюк. – У зв’язку з цим ідея обрання суддів є досить привабливою з точки зору демократії, але вона має свої недоліки. Насамперед слід звернути увагу на те, що процедура виборів матиме значне емоційне навантаження, що може перешкоджати виборцям прийняти об’єктивне рішення. У результаті, на посаду судді буде обрано популіста, який не має юридичного досвіду, а лише на короткий час зуміє сподобатися виборцям. У результаті такої помилки виборців страждатимуть і громадяни, і вся система правосуддя».

На думку експерта, більш цікавою є так звана «массачусетська система» призначення суддів, яка діє в деяких штатах США. Суть її полягає в тому, що спеціальна комісія відбирає трьох кандидатів. Губернатор штату призначає одного з трьох кандидатів на посаду судді, а через рік проводиться референдум щодо довіри цьому судді в тому окрузі, де він судить. Якщо суддя судить справедливо – залишається на посаді. Якщо суддя виносить несправедливі рішення й люди висловлюють йому недовіру, то він має піти у відставку. Аналогічну систему, припускає О. Березюк, можна було б застосувати і в Україні. Наприклад, Вища рада юстиції (не така, яка діє сьогодні, а така, яка буде складатися з суддів у відставці) здійснює відбір кандидатів на посади суддів. Президент призначає когось одного з трьох запропонованих йому кандидатів, а через рік проводиться референдум у тому окрузі, де цей суддя судить. З одного боку, це дасть можливість здійснити відбір на посади суддів професійних і компетентних кандидатів, а з іншого – забезпечити реальний контроль з боку народу за окремими судьями й судовою системою в цілому, вважає експерт.

На думку голови правління Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенка, Україні не потрібно впроваджувати систему виборності суддів населенням. «Не варто сьогодні ризикувати й гратись у такі популістські й нібито демократичні інституції, як виборність суддів. У США вона є, проте європейський досвід показує, а ми ближче до Європи, що в наших умовах виборність суддів лише посилить їхню політичну заангажованість», – зазначив політолог. За його словами, виборність суддів сприятиме створенню залежності претендентів на суддів від бізнесових або політичних угруповань, які будуть їх фінансувати. Разом з тим політолог зазначив, що суддівська система має бути якнайшвидше реформована, однак не шляхом упровадження власних ініціатив, а приймаючи до уваги зауваження Венеціанської комісії. Також експерт додав, що й Президент України наголошував на необхідності якнайшвидшого реформування цієї гілки влади.

Перший заступник голови Комітету Верховної Ради з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією Г. Москаль також піддав критиці ідею запровадження системи виборності суддів. За його словами, у такому випадку суддя повинен буде організувати виборчий фонд чи взяти кредит, щоб іти з виборчою програмою. На думку Г. Москаля, партії хочуть мати своїх кишенькових суддів, які прийдуть до суддівського корпусу за підтримки політичних сил. Депутат наголосив, що судді повинні бути професійними і відбір має відбуватися також професійно.

Такої думки дотримується й експерт з антикорупційних питань Організації економічного співробітництва й розвитку Д. Котляр: «Необхідно мати конкурсний відбір на посаду судді й обов'язкову підготовку в академії суддів». Експерт застеріг, що заміна професійних суддів виборними є «дуже шкідливою ідеєю». Він звернув увагу, що Венеціанська комісія також піддала жорсткій критиці таку пропозицію, яка не відповідає європейським стандартам. З ініціативою запровадити виборність суддів раніше виступила група депутатів від Партії регіонів у законопроекті про внесення змін до Конституції. Як зазначила Венеціанська комісія у своєму висновку, виборність суддів колись пропонував Ленін, але цю ідею не було реалізовано навіть у соціалістичних країнах. «Лише в деяких кантонах Швейцарії проходять вибори суддів, в інших європейських країнах така практика відсутня й це суперечитиме стандартам Ради Європи. Виборність суддів в українських умовах призведе до ще більшої корумпованості суддівського корпусу», – наголосив Д. Котляр.

Міністр юстиції О. Лавринович скептично висловився щодо можливості запровадження в Україні інституту виборності судді, який існує, зокрема, у таких країнах, як США і Швейцарія. Він не вважає, що якби судді обиралися громадянами, це поліпшило б роботу вітчизняної судової влади. «Уявіть: є кілька кандидатів з юридичною освітою, які бажають стати суддями. Вони повинні вести виборчу кампанію. Виборча кампанія за своєю природою – виключно політична. І необхідно заробити симпатію тих, хто буде голосувати. Для цього потрібні ресурси. Той, хто буде таким чином іти на суддівську посаду, у наших українських умовах априорі залежатиме від джерела фінансування», – зазначив О. Лавринович в інтерв'ю журналу «Публичные люди».

На противагу йому С. Ківалов підтримує ідею виборності суддів. На його думку, пряме обрання суддів народом – це суддівська демо-

---

кратія. «Усе інше – це суддівська аристократія. Україні потрібна суддівська аристократія, але не аристократія спадковості, корупційного багатства і чванства, яку наша влада намагається викоринити, а аристократія обов'язку, честі й професіоналізму. Ось наша мета. І шлях до неї для України лежить через судову демократію. Я – за пряме обрання суддів народом!» – наголошує С. Ківалов в інтерв'ю газети «Голос України».

Відповідно до заяви радника Президента України, керівника Головного управління з питань судоустрою Адміністрації Президента України А. Портнова, можливість запровадження інституту виборності суддів громадянами має намір розглянути Конституційна Асамблея. За його словами, обрання суддів народом існує у деяких країнах, у тому числі в окремих штатах США. Водночас, зазначив радник Президента, судячи з публікацій у ЗМІ, можна зробити висновок, що обрання суддів народом ще більше критикується самими громадянами. Говорячи про можливість запровадження такого інституту в Україні, А. Портнов зазначив, що воно можливе тільки за умов внесення змін до Конституції.

Отже, аналіз позиції експертного середовища стосовно доцільності впровадження в Україні інституту виборності суддів засвідчив відсутність єдиного погляду на це питання.

Основні аргументи «проти»:

- правова некомпетентність громадян, які обиратимуть суддів і, як наслідок, висока ймовірність потрапляння на посаду судді випадкових людей з низьким професійним рівнем;
- невизначеність механізму фінансування виборчої кампанії кандидатів на суддівську посаду, залежність кандидатів на посаду судді від бізнесових або політичних угруповань, які будуть їх фінансувати;
- політизація судової гілки влади.

Основні аргументи «за»:

- сприяння виборності суддів демократизації влади;
- підвищення рівня відповідальності суддів і запобігання їхній корумпованості;
- посилення мотивації громадян до участі в суспільно-політичному житті;
- підвищення рівня правової культури громадян, їхньої громадянської відповідальності.

Які з аргументів «за» й «проти» впровадження виборності суддів в Україні переважають, визначатиме Конституційна Асамблея.

ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ЕВРОПЕ В ОЦЕНКАХ СМИ

**(общественные протесты
как катализатор конституционных изменений)**

Одним из следствий продолжающегося развития кризисных тенденций в ЕС стала активизация децентрализационных процессов и рост сепаратистских настроений в ряде европейских стран. Наиболее ярко эти процессы проявляются сегодня в состоящей из 17 автономий Испании, чья экономика существенно пострадала от кризиса. Рекордно высокий уровень безработицы, составивший во II квартале 2012 г. 25 %, на фоне продолжающегося сокращения бюджетных расходов повышает градус напряженности в стране, чье правительство ожидает продолжения экономического спада в следующем году. Кроме того, в планы испанских властей входит значительное перераспределение финансовых полномочий между регионами, в которых такие действия воспринимаются критически.

Следствием такой политики стало широко освещаемое СМИ решение городского совета каталонского муниципалитета Сант-Перед-Торейо (Sant Pere de Torelly), входящего в провинцию Барселона в составе Каталонии, о признании независимости города от центральной власти Испании. Именно в Каталонии, наряду со страной басков, сепаратистские настроения в Испании наиболее сильны.

Часть политиков трактует право каталонцев на самоопределение как дальнейшее развитие их самоуправления в составе Испании, которая может быть трансформирована в федерацию. В то же время многие политические и общественные организации, как и большинство жителей автономной области, открыто выступают за полную независимость Каталонии. Еще в декабре 2009 г. в Каталонии прошел неофициальный референдум о независимости автономии, показавший, что около 95 % каталонцев выступают за отделение от Испании.

Очередной шаг к самоопределению страны был сделан в июле, когда Каталония объявила о выходе из финансового союза с Мадридом и формировании собственного бюджета и системы налогообложения. При этом на территории Каталонии была введена в обращение собственная валюта – есо. Таким образом, решение депутатов город-

---

ского совета Сант-Пере-де-Торейо не стало неожиданностью для обозревателей.

В тексте Резолюции «О свободной каталонской территории», обнародованной в присутствии жителей города, говорится, что причиной такого решения стала критическая финансовая ситуация в стране, при которой «Испания доказала свою неспособность эффективно управлять государственными ресурсами и обеспечить упорядоченное функционирование контролирующих финансовых учреждений, таких как Банк Испании».

Депутаты Сант-Пере-де-Торейо призвали каталонский парламент проинформировать международное сообщество о начале процесса отделения Каталонии от Испании и в течение двух месяцев проголосовать в одностороннем порядке за национальную независимость всего автономного региона, подтвердив это решение проведением референдума. Кроме того, депутаты настаивают на необходимости «решительных действий», призывая создать собственные министерства финансов и юстиции, национальный банк, налоговое и судебное управления и обязать силовые структуры Испании впредь заблаговременно предупреждать местные власти о запланированных на каталонской территории операциях.

Характерно, что одним из важных требований депутатов городского совета муниципалитета Сант-Пере-де-Торейо к каталонскому парламенту стало требование отмены всех законов и судебных решений, ограничивающих использование каталонского языка в общественной и научной жизни региона.

Как заявляет профессор МГИМО, доктор исторических наук С. Хенкин, каталонцы всегда требовали признания своего отличия от остальной Испании, подчеркивая, что «каталонцы – не испанцы». При этом политика центральной власти Испании позволяла им пользоваться широкими региональными и языковыми полномочиями. Однако то, что по автономному статусу 1979 г. Каталония обрела полномочия в вопросах местного самоуправления, общественной безопасности, транспорта, языка, образования, а в 2006 г. получила расширение своих прав в области судебной власти, сбора налогов и т. д., не остановило развитие сепаратистских тенденций в регионе. Сегодняшний же экономический кризис только усилил стремление самого богатого региона Испании к независимости. «Сепаратизм каталонцев подпитывается тем, что автономная область перечисляет в государственную казну до 25 % своих доходов. Они считают, что

кормят всю страну, в то время как на реализацию многих каталонских проектов денег не хватает», – указывает С. Хенкин.

По словам эксперта, в отличие от басков, каталонские сепаратисты предпочитают невооруженные методы борьбы. «У них есть слово *seny*, символизирующее специфику каталонского менталитета и означающее “рассудительность” и “психологическую уравновешенность”, – объясняет он. – Однако в условиях кризиса, который больно ударил по Испании, сепаратистские настроения, о чем свидетельствует демарш депутатов Сант-Пере-де-Торейо, проявляются с новой стороны. И они, судя по всему, будут только усиливаться».

«Это не означает, что мы уже стали независимым государством. Однако это сигнал правительству автономии, что мы начали, а дальше – дело за вами, – комментирует решение депутатов мэра города Сант-Пере-де-Торейо. – Мы начнем процесс отделения. Очевидно, будут выборы в парламент Каталонии. Если парламент примет решение о независимости – все закончится за шесть месяцев. Если нет – будет референдум. И тогда Каталония станет независимой за полтора года».

11 сентября, в Национальный день Каталонии, требования ее независимости были подкреплены почти миллионной демонстрацией на улицах Барселоны. Впрочем, некоторые представители испанских политических и военных кругов высказывают готовность решительно противодействовать каталонскому движению за независимость, что, по мнению обозревателей, показывает, насколько опасна в настоящее время ситуация в Европе в целом и в Испании в частности.

Так, СМИ цитируют комментарий полковника испанской армии А. Кастро по поводу событий в Сант-Пере-де-Торейо, в котором он грозит Каталонии военным вмешательством, если автономия продолжит движение к независимости. «В Конституции очень четко сказано, какой должна быть роль армии в такой ситуации», – заявляет полковник, подчеркивая, что Каталония получит независимость только через его труп и трупы многих других его сослуживцев, не разделяющих стремления каталонцев.

Испанский полковник призывает к аресту мэра города Сант-Пере-де-Торейо по обвинению в измене Родине. «В основе каталонского национализма априори ничего нет, кроме ненависти к Испании», – заявляет он, добавляя, что, «хотя лев спит, не надо его будить, он дал исчерпывающие доказательства своей жестокости на протяжении веков».

Кроме того, офицер ставит под сомнение положения испанской Конституции, позволяющей автономиям «диктовать свои условия» и обви-

---

няет испанских политиков в том, что они объединились, чтобы «разрушить Родину». Выход из сложившейся ситуации А. Кастро видит в ликвидации автономий и создании унитарного государства. «Военные служат не политикам, а народу», – заявляет офицер, предоставляя повод обозревателям говорить о готовности определенных кругов Испании к государственному перевороту. «Когда политикой начинают заниматься военные, значит, политики со своей задачей не справляются и их надо срочно менять», – комментируют ситуацию СМИ.

С возрастающими рисками распада страны эксперты связывают предоставленные Испании за последние месяцы отсрочки по сокращению бюджетного дефицита. Проблемы четвертой по величине экономики региона грозят затмить по значимости даже угрозу выхода из еврозоны Греции, считают эксперты. При этом центральная власть практически лишена действенных механизмов влияния на местные власти, пользующиеся сегодня широкими полномочиями.

По мнению обозревателей, следствиями нынешнего экономического кризиса вполне может стать не только политическое переустройство Испании, но и кардинальное изменение сегодняшних европейских границ. Считается, что развитие сепаратистских тенденций в европейских странах выгодно США, не заинтересованным в укреплении монолитности Евросоюза и усилении его экономико-политического влияния на Карибский регион.

Основной причиной развития сепаратизма сегодня является экономическая: сильные регионы считают, что они «тянут на себе» более бедные части страны и хотят отделиться от них.

Как отмечают обозреватели, заявления о возможном приобретении независимости звучат по всей Европе с завидным постоянством. Каталония наряду с Шотландией является вдохновляющим примером для современных европейских сепаратистов, обращающихся также к историческому опыту Чехословакии, Югославии и СССР. Эксперты указывают также на проблемы Бельгии, франкоязычные регионы которой уже много лет добиваются расширения своей автономии, и пример Каталонии может поспособствовать переходу этого движения в плоскость борьбы за независимость.

Говоря об экономической обусловленности развития сепаратизма, эксперты приводят в пример Баварию, крупнейшую федеральную землю Германии. О необходимости объявления Баварией независимости заявляет в своей готовящейся к публикации книге немецкий

политик В. Шарнагль, входящий в правящую коалицию Христианско-социального союза.

Как сообщают СМИ, сам политик поясняет, что это не столько призыв к действиям по объявлению независимости, сколько одна из попыток раскочерить политический истеблишмент Баварии. Автор книги уверен в том, что федеральную землю не может устраивать положение зависимости сразу от двух центров – Брюсселя и Берлина, в котором Бавария находится сегодня. Акцент в книге делается на системе распределения доходов, вынуждающей Баварию делиться собственными налоговыми поступлениями с менее успешными регионами. Так, в прошлом году Мюнхеном на эти цели было выделено 3,66 млрд евро, в текущем же году Баварии придется отдать 3,4 млрд евро – это составляет почти половину всего объема фонда для бедных регионов. Многие представители баварского политикума таким положением дел не удовлетворены и предлагают рефинансировать систему распределения финансов для того, чтобы необходимость финансирования отстающих земель исчезла. Объявление Баварией независимости, по мнению В. Шарнагля, стало бы в этой ситуации успешным проектом.

Еще один характерный пример сепаратизма в Европе – ситуация в Шотландии, где ухудшение социально-экономического положения значительно оживило стремления к независимости. Сегодня шотландский парламент, существующий уже 12 лет, имеет право решать некоторые внутренние проблемы, но внешняя политика и оборона остаются в компетенции Лондона. В январе 2012 г. первый министр Шотландии А. Салмонд заявил о планах превращения страны в суверенное государство, но его инициатива была заблокирована Лондоном. Однако уже в 2014 г. националистическая партия Шотландии, составляющая парламентское большинство в Эдинбурге, планирует провести референдум по вопросу отделения Шотландии от Великобритании. Вероятность такого сценария эксперты называют довольно высокой.

Что касается Украины, то сегодня большинство специалистов констатируют отсутствие весомых экономических предпосылок развития сепаратистских тенденций. В то же время тема большей самостоятельности регионов активно используется оппонентами в качестве политического инструмента. Дальнейшее же углубление кризисных тенденций в мировой экономике и ход украинского политического процесса может вновь актуализировать темы федерализации и сепаратизма, в связи с чем изучение соответствующего европейского опыта представляется сегодня вполне своевременным.

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Категорія «державне управління» (Д. у.) (англ. public administration); у США як синонім іноді використовується термін public affairs, що означає: 1) сектор зайнятості, ініціатив і видів діяльності, що стосуються формування й упровадження управлінської політики за допомогою державних та інших громадських програм і менеджменту відповідних організацій та діяльності; 2) академічна галузь, що займається вивченням, удосконаленням і підготовкою кадрів сфери діяльності, окресленої в п. 1 (*Державне управління в умовах адміністративної реформи // <http://www.refine.org.ua/download-4812.html>. – 2006. – 14.11*).

Співвідношення «широкого» та «вузького» тлумачень поняття Д. у. **У широкому значенні** – це сукупність усіх видів діяльності держави, тобто всіх форм реалізації державної влади (як через державні, так і через недержавні інститути). **У вузькому** – це відносно самостійний різновид діяльності держави, що його здійснює певна частина державних органів.

Зміст і сутність Д. у. – організуючий вплив носіїв державно-владних повноважень (груп органів державної влади) на суспільні відносини і процеси з метою їх впорядкування, координації і спрямування шляхом різного роду нормотворчих і розпорядчих дій на виконання законів та інших правових актів держави (Д. у. характеризується як «виконавсько-розпорядча» діяльність).

Д. у. проявляється в діяльності різних державних органів усіх гілок влади. **Однак тільки для органів виконавчої влади Д. у. є провідним напрямом діяльності** (хоч і не єдиний), оскільки ця гілка влади має забезпечити організацію виконання законодавчих та інших правових актів держави, тобто має управлінський характер. Для органів інших гілок державної влади – законодавчої і судової, а також решти державних органів (наприклад, прокуратури) – здійснення Д. у. має обслуговуюче значення стосовно їх профілюючих (основних) завдань і функцій, позаяк обмежується суто внутрішньо-організаційними рамками.

Д. у. здійснюється в межах та поза межами діяльності органів виконавчої влади (*Авер'янов В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри проблем державного управління та адміністративного права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Ще раз про зміст і співвідношення понять «державне управління» і « вико-*

навча влада»: полемічні нотатки // Інтернет-видання Jurisprudentia on-line (<http://www.lawyer.org.ua/?w=p&i=6&d=453>). – 2004. – 28.11).

Д. у. визначається як соціальний феномен політично організованої цивілізації. Основні характеристики нової парадигми управління: поєднання державного адміністрування та громадського управління; розвиток демократичних засад та врахування громадської думки під час вироблення державної політики; співвіднесення громадських та особистісних, загальнодержавних та місцевих інтересів; об'єктивність, загальнодоступність, повнота й оперативність інформації; раціональна організація апарату управління; планування та прогнозування розвитку; проведення кадрової політики в органах державного управління за принципами професіоналізму; гарантія законності та контроль за виконанням і дотриманням законів. Суспільство інформаційної стадії розвитку потребує соціальної обумовленості державного управління, змін масштабності та ефективності.

Ефективність державного управління забезпечують такі чинники: пріоритет стратегії перед тактикою, суспільних інтересів над вузькогруповими; пріоритет функцій над структурами; забезпечення розширеного відтворення продуктивних сил, виробничих відносин, експериментально-виробничої бази, ресурсів; розширене відтворення власне підсистеми управління; наявність чіткої системи потоків інформації і коригуючих впливів на принципах зворотного зв'язку; функціонування системи прийняття рішень та контролю за виконанням; системний підхід до вирішення всіх державних завдань; співпадіння формальних та реальних суб'єктів влади та управління.

Неефективне управління є широко розповсюдженим явищем та пов'язане з великими витратами. Нові підходи до Д. у. пов'язані з формулою випереджаючого розвитку, що ставить два завдання: 1) Перехід від повчальних конкретних прикладів до системних методів оцінки управління, його детермінантів та наслідків для економічного та соціального розвитку країни чи регіону. 2) Використання адекватних даних щодо аналізу ефективності управління та створення інституційних механізмів реформування державного управління, постійного підвищення ефективності його елементів (*Нова парадигма державного управління як фактор випереджаючого розвитку для України (<http://www.spa.ukma.kiev.ua/visnyk/index.php?op=view&t=31>).*

Ефективне державне управління неможливе без розуміння високопосадовими особами стратегічних цілей державної полі-

---

тики та місії державної влади в цілому. Міністри, керівники державних установ і відомств повинні розуміти суть загальнополітичного процесу і бути здатними професійно довести доцільність тактики і стратегії державної політики іншим. Сократівський ідеал адміністрування – це принцип компетентності в державному управлінні, тобто правління знаючих. Успіх державних перетворень залежить від ефективної діяльності управлінського апарату.

Невід’ємною складовою Д. у. є державна служба (виникла в II половині XVII ст. у Європі). **У кожній країні Західної Європи та США склалися свої традиції підбору керівних кадрів.** Це політичні орієнтації кандидатів, їхнє соціальне походження, особисті зв’язки тощо. Вимоги ставляться до їхніх особистісних, інтелектуальних і професійних характеристик. У США досє кандидата на урядову посаду офіційно вивчають спецслужби. Простежують його особисте життя від дитинства і до професійної діяльності для оцінки переваг і недоліків претендента. Отримані дані доповнюють інші джерела інформації – особисті знайомства, зв’язки тощо. Зібрана інформація є підставою для відхилення тієї чи іншої кандидатури. Це не вважають порушенням громадських прав або конституційних норм, оскільки робиться це в інтересах держави і суспільства. **У Великобританії** правляча еліта формується з випускників Оксфордського та Кембриджського університетів, які давно знають один одного і можуть належно оцінити друзів і знайомих. Перевага при підборі керівників надається людям з гуманітарною освітою, адже, на переконання британців, важливими є не стільки спеціальні знання, скільки широка ерудиція, гнучкість, масштабність мислення, здатність генерувати і сприймати нові ідеї. **У Канаді** для держслужби розроблений профіль лідерів та менеджерів, який містить набір особистісних та поведінкових характеристик керівних працівників, що розрахований на посади, не вищі від помічника заступника міністра. Для підбору діячів урядового рангу склалися особливі традиції та форми.

Західні методи експертної оцінки. Групується кілька блоків особистісних, психологічних та соціально-психологічних характеристик, яким експерти дають оцінку. З-поміж них виділяється блок життєвих цінностей і мотиваційної орієнтації у професійній діяльності кандидатів. Ці параметри дають змогу оцінити реальне ставлення людини до громадянського, службового обов’язку, здатність іти на розумний ризик, брати на себе відповідальність, бути цілеспрямованим у поведінці. Другий блок характеризує інтелектуально-розумовий

потенціал особистості. Це комплекс характеристик, який визначає самостійність людини у сприйнятті та оцінюванні дійсності, широту й характер ерудиції, життєвого досвіду, глибину, гнучкість, тип мислення, здатність до творчості та ставлення до інновацій, уміння приймати рішення в гострих ситуаціях або за відсутності інформації. Насамкінець блок комунікаційних здібностей: уміння чітко формулювати судження, зокрема на рівні абстрактно-теоретичних узагальнень, логічно, аргументовано і переконливо розвивати свою думку, а також стиль спілкування, уміння привернути увагу до співрозмовника, завоювати його довіру. Опис цих властивостей та характеристик і становить зміст резюме експертів. Їхня думка є додатковою інформацією про кандидата, яку не обов'язково брати до уваги. Окрім методу експертної оцінки, на Заході застосовують методи – від психологічного аналізу до графологічних досліджень. Однак в усіх випадках фахівці рекомендують ретельно вивчати посадові обов'язки кожної конкретної професії (*Ляхович У. Реформування системи державної служби – передумова успішних економічних перетворень // Персонал. – 2005. – № 8 (<http://www.personal.in.ua/article.php?ida=7>).*

(Матеріал підготовлено Фондом Президентів України НБУВ)

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

В Партии регионов поставили себе «планку» провести в парламент конституционное большинство, после чего можно будет принимать любые законы, в том числе и вопрос об изменении Конституции. Об этом в эксклюзивном комментарии УНН сказал народный депутат от Партии регионов В. Колесниченко.

«В этом ничего нового нет. Это программа Партии регионов (о предоставлении русскому языку статуса государственного. – Ред.), это программный принцип Партии регионов, это лозунг, который мы не снимали ни разу с момента легализации своей партии», – отметил собеседник агентства. В. Колесниченко отметил, что «регионалы» всегда работали и жили исключительно в рамках закона, и дальше будут поступать по закону.

Кроме того, по словам парламентария, по их прогнозам, они могут получить более 300 голосов в парламенте. «Это означает, что мы имеем право провести Всеукраинский государственный референдум,

---

на котором можно изменить Конституцию и третий раздел, где говорится о государственном языке. Но чтобы это сделать – ведь это решение конституционное – нужно, чтобы в парламенте было 300 депутатов», – отметил он. Поэтому «регионалы» оценивают минимальную «планку» от фракции Партии регионов 255–260, а если удачно пройдет предвыборная кампания, смогут набрать и 300–310 голосов.

Кстати, в Украине нет закона о референдуме, на что В. Колесниченко сказал: «Это не проблема. Когда у тебя 300 голосов в парламенте, можно принимать любые законы, в том числе и вопрос об изменении Конституции».

Как сообщает УНН, в Крыму появились предвыборные, агитационные билборды Партии регионов с обещанием сделать русский язык вторым государственным.

«Русский язык – от регионального до второго государственного. Голосуй за будущее», – говорится на плакате с символикой ПР (*УНН <http://www.unn.com.ua/ru/exclusive/912184-pr-gotovit-ukraintsev-kovtoromu-gosudarstvennomu-yazyku-i-novoy-konstitutsii>*). – 2012. – 13.09).

Додаток

Депутат від Партії регіонів, який балотується в наступний парламент у Криму, О. Черноморов зареєстрував у Верховній Раді законопроект про надання російській мові статусу другої державної.

Відповідний законопроект № 11243 було зареєстровано в парламенті 21 вересня.

О. Черноморов – кандидат від Партії регіонів в окрузі № 2 в Київському районі міста Сімферополь.

Документом пропонується внести зміни до закону про засади державної мовної політики.

Депутат пропонує визначити завданням державної мовної політики те, що Україна забезпечує своїм громадянам право вільного користування російською мовою, як мовою корінного народу України, мовою міжнаціонального та міжнародного спілкування, а в регіонах компактного проживання громадян, для яких російська мова є рідною, – функціонування російської мови нарівні з державною.

До цілей закону пропонується додати «створення в державі умов для надбання російською мовою, рідною для значної кількості громадян України, правового положення, рівного з тим, яким користується українська мова».

Зокрема – «з урахуванням стану російської мови, яка широко використовується громадянами України на більшості території держави, забезпечення подальшого вільного використання та розвитку російської мови, що є істо-

---

рично і культурно обумовленим правом значної кількості громадян України, із подальшим наданням російській мові статусу державної мови нарівні з українською мовою».

Депутат пропонує під час проведення Всеукраїнського перепису населення для виявлення належності осіб до конкретних мовних груп у переписному листі використати запитання про мову, які б чітко й однозначно ідентифікували рідну мову особи та визначали її належність до тієї чи іншої мовної групи.

Згідно із законопроектом, незнання державної мови або мови міжнаціонального спілкування (російської) не може бути підставою для відмови громадянину України під час прийому його на роботу. Після прийому на роботу службовець або інший працівник зобов'язаний оволодіти мовою роботи органу або організації, в обсязі, що необхідний для виконання службових обов'язків.

Документ передбачає, що тексти законодавчих актів, офіційних документів, оголошень, повідомлень центральних органів влади виконуються державною та російською мовами.

Раніше в Україні було прийнято закон про мовну політику, який дав змогу регіонам надавати місцевим мовам меншин статус регіональної.

Перед виборами в Криму з'явилися білборди Партії регіонів з обіцянкою зробити російську мову другою державною (*Українська правда* (<http://www.pravda.com.ua/news/2012/09/24/6973339>). – 2012. – 24.09).

***

Главной задачей оппозиции, если она не сможет создать большинство в Верховной Раде нового созыва, станет сохранение Конституции в ее нынешнем виде, чтобы не дать В. Януковичу переизбраться в парламенте. Об этом заявил глава совета объединенной оппозиции «Батьківщина» А. Яценюк. «Надо не дать переписать Конституцию», – сказал он в ходе форума «Ялтинская европейская стратегия».

Глава совета объединенной оппозиции пояснил, что в таком случае на следующих президентских выборах у В. Януковича не будет шансов переизбраться.

А. Яценюк отметил, что в 2002 г. у оппозиции было 124 места в парламенте, но потом она смогла выиграть президентские выборы (*UkrNews24* (<http://ukrnews24.com/glavnoj-zadachej-oppozicii-stanet-soxraneniennyneshnej-konstitucii-yacenyuk/#.UFjHbq5nkyk>). – 2012. – 15.09).

***

Перший Президент незалежної України Л. Кравчук не виключає, що зміни до Конституції в плані реформи судової системи,

---

правоохоронних органів та місцевого самоврядування вноситимуться ще нинішнім складом парламенту. Про це він заявив, виступаючи на Громадянському форумі Києва. «Можливо, ці питання (реформи – Ред.) порушуватимуться на засіданнях Верховної Ради цього скликання. Вони можуть розглядатися в контексті змін до Конституції, природно, з перспективою на склад нової Верховної Ради, яку оберуть 28 жовтня цього року», – сказав Л. Кравчук.

Він нагадав, що Конституція нині перебуває у стані реформування. «Найважливішими в цій реформі будуть питання реформування органів місцевого самоврядування, судової влади і правоохоронних органів», – додав Л. Кравчук.

За словами першого Президента України, в Україні сьогодні з відбувається дуже складний, але і дуже потрібний процес удосконалення місцевого самоврядування. Нині над цим питанням працює Конституційна Ассамблея (*Укрінформ* (<http://www.ukrinform.ua>). – 2012. – 18.09).

***

Конституцію України треба змінювати, вважає третій Президент України (2005–2010 рр.) В. Ющенко.

«Відкрийте діючу Конституцію і подивіться розділ “Місьцеве самоуправління”, ви його не знайдете», – зазначив лідер «Нашої України» в інтерв'ю Glavcom. За словами В. Ющенка, у європейських конституціях місцеве самоврядування – базовий розділ формування суспільних відносин.

«Ми ж не можемо жити таким чином, як зараз. Бо цей транзит ресурсів, який є сьогодні, коли спочатку в центр, а потім з центру, я не кажу, що крадеться, але витрачається нераціонально. Ми входимо в таку модель розподілу, яку можна назвати криміналізованою. Нам треба приходити до того, що зробили поляки або чехи? Очевидно, що треба. Але мова йде про конституційні підвалини. Я пам'ятаю, що ми двічі збиралися в Українському домі, щоб зробити регіональну реформу – 2/3 проти», – сказав В. Ющенко (*Zaxid.net* (http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?yushhenko_konstitutsiyu_treba_zminyuvati&objectId=1265449). – 2012. – 18.09).

***

Голова Конституційного Суду А. Головін вважає за доцільне зберегти за прокуратурою функції контролю дотримання

законності до створення в Україні дійсно правової держави. Про це йдеться у статті А. Головіна, опублікованій у газеті «Голос України».

«Ця функція прокуратури повинна залишатися до створення дійсно правової держави з високою політичною культурою народу, надійною державною владою, відповідними державними традиціями», – пише у статті голова КС.

На думку А. Головіна, на сьогодні потреба в нагляді за додержанням законів не тільки не відпала, а навіть збільшилася.

Голова КС зазначає, що функції нагляду за додержанням законів в окремих сферах властиві прокуратурам багатьох країн, зокрема, ряду європейських країн і США, передають «Українські новини».

Водночас А. Головін вважає, що чинне законодавство, яке регулює діяльність прокуратури, потребує вдосконалення в частині конкретизації меж і порядку здійснення прокуратурою нагляду за додержанням і застосуванням законів.

Нагадаємо, радник Президента, керівник головного управління Адміністрації Президента з питань судоустрою А. Портнов вважає за доцільне під час реформування системи прокуратури позбавити або максимально обмежити функцію прокуратури щодо здійснення загального нагляду за дотриманням законності в країні (*ForUm* (<http://ua.for-ua.com/politics/2012/09/18/103739.html>). – 2012. – 18.09).

***

Віце-прем'єр С. Тігіпко виступає проти переходу до парламентсько-президентської форми правління. С. Тігіпко вважає, що на даному етапі це погана ідея.

«Я вважаю, що на цьому етапі це погана ідея. І я хочу сказати, що ні в Партії регіонів, ні в уряді, ні в Адміністрації Президента сьогодні про це ніхто не говорить. Коли країна потребує серйозних реформ, структурних, політичних, переходити до парламентсько-президентської країни – це значить затриматися», – сказав він на засіданні Ялтинської європейської стратегії в Криму.

Таким чином, С. Тігіпко прокоментував заяву народного депутата А. Яценюка про те, що в планах ПР, у разі перемоги на виборах Ради, внесення змін до Конституції з тим, щоб Президент обирався парламентом.

Однак, незважаючи на таку відповідь С. Тігіпка, А. Яценюк наполіг на тому, що такі плани у В. Януковича є (*Bigmir.net* (<http://news.bigmir.net/ukraine/613993-Tigipko-vistypiv-proti-perehody-Ykraini-do-parlamentsko-prezidentskoi-formi-pravlinnya>). – 2012. – 16.09).

Додаток

... Произошло разочарование граждан в отношении Конституции собственной страны. Социология жестко отслеживает опасное падение доверия к власти. Киевский международный институт социологии утверждает, что лишь 27 % граждан Украины доверяет депутатам парламента и всего лишь 25 % населения доверяют Президенту.

Абсолютное большинство украинцев хотят изменений, реформ, расширения своих прав и свобод, защищенности, равенства. И еще многих ценностей демократии, которых люди в Европе хотели два столетия назад. В том числе и прозрачности в конституционном процессе, который пытается осуществить Президент. Иначе при нарастающем недоверии все будут считать, что он, а точнее его окружение, пытаются выстроить политическую систему власти «под себя». Пока так считают почти 30 % населения, опрошенного центром Разумкова.

Конституционная Ассамблея, занимающаяся разработкой новой Конституции Украины и представляющая собой пеструю смесь советской науки, по сути, является всего лишь демонстрационным и совершенно несамостоятельным органом. Ее председатель и некоторые члены в основном говорят о сборе важной информации и о большой проделанной работе. Очевидно, что у них нет определенной цели и понимания ответа на вопрос, к какой модели государственного устройства двигаться. Поэтому в реальности новой конституционной концепции так никто и не видел (*From-ua.com* (<http://www.from-ua.com/nocomments/b4ab9173f43de.html>). – 2012. – 26.09).

Коментар

Ю. Радухин. Украина: политический проект заповедника

... Нация обязана забрать право решать свою судьбу... Общество обязано лишить олигархат возможности принимать судьбоносные для страны решения в кулуарно приватизированном ими поле национальной политики. Украинцы должны переместить на какой-то период времени – до завершения реприватизации поля политики – эту функцию из частного закрытого политического сектора – в публичную сферу гражданского общества. В этой связи необходимо учредить «Национальную Украинскую Ассамблею» (НУА) – Всеукраинское объединение гражданских организаций и граждан Украины, которые хотят перемен в этой стране. На президентских выборах эта организация выдвинет и поддержит (либо только поддержит) того вероятного кандидата в Президенты, который ещё до выборов подпишет с НУА соответствующий договор. Впоследствии этот договор станет основой при разработке проекта большого социального договора между державой и нацией, между властью и обществом (*Odessa Daily* (<http://www.odessa-daily.com.ua/component/content/article/199-mneniya/49548-ukraine-proekt-zapovednika.html>). – 2012. – 18.09).

***

Президентско-парламентская форма управления государством является для Украины оптимальной.

Об этом в рамках общения с пользователями Facebook заявил Н. Азаров. По его словам, такое управление в стране дает ей возможность внедрять курс структурных преобразований (*УРА-Информ* (<http://ura-inform.com/ru/politics/2012/09/20/azarov-vystupil-za-prezidentsko-parlamentskuju-formu-upravljenja-stranoj>). – 2012. – 20.09).

***

Лидер социалистов А. Мороз считает, что Конституция требует изменений. «Но в той части, в которой необходимо. В частности, если говорить о местном самоуправлении, судебной системе, взаимодействию на местном и центральном уровне. Надо сделать урегулирование, тем более, что оно было практически сделано в 2004 г., во время голосования изменений в Конституцию», – сказал А. Мороз.

По его словам, эти изменения, принятые в 2004 г., были правильными и об этом свидетельствует то, что сегодня Конституционная Ассамблея принимает пакет документов, который будет внесен Президентом в Верховную Раду.

«Эта норма была принята дважды Верховной Радой и дважды ветирована Кучмой. Вдруг оказывается, что она нужна. Надо смотреть в корень», – добавил А. Мороз.

Он также добавил, что оппозиция была против изменений в Конституцию как сейчас, так и в 2004 г.

«Они выступали против демократизации Украины, против изменений в Конституцию в 2004 году, фракция “Нашей Украины” проголосовала только под давлением, а Юлия Тимошенко и при этом отказалась голосовать. Она хотела, чтобы Президент имел большие административные полномочия. Им играть в защиту Конституции достаточно не к лицу», – считает политик (*Gazeta.ua* (http://gazeta.ua/ru/articles/politics/_opozicii-ne-k-licu-igrat-v-zaschitu-konstitucii-moroz/457065)>*Gazeta.ua*). – 2012. – 21.09).

***

Законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины должен быть целостным, комплексным документом, получившим поддержку общества. Об этом заявил Председатель Верховной Рады Украины В. Литвин, отвечая 22 сентября на вопросы журналистов.

При этом руководитель парламента отметил, что вносить изменения в Основной закон должен парламент следующего созыва. В. Литвин также напомнил, что «есть ряд позиций, требующих или безусловного выполнения, или внесения на всенародный референдум». По словам политика, это касается внесения изменений в разделы, в которых речь идет о правах и свободах человека и гражданина в части бесплатного и доступного образования и медицины.

Говоря о законопроекте о внесении изменений в ст. 98 Конституции, предлагающем расширить полномочия Счетной палаты, В. Литвин назвал это «очевидной необходимостью», учитывая практику зарубежных стран.

«Счетная палата должна быть органом народного контроля, поскольку ее формирует Верховная Рада, и она должна быть такой по своей сути и содержанию своей работы», – отметил В. Литвин.

Руководитель парламента считает, что в Украине должен быть единый орган финансового контроля. Председатель Верховной Рады пояснил, что сегодня существует много контролирующих структур, дублирующих друг друга, а главное – результаты их проверок далеко не всегда реализуются. По словам политика, «десятки решений Счетной палаты не исполняются, несмотря на то, что в них говорится о злоупотреблении при использовании бюджетных средств», – отметил В. Литвин. По его мнению, необходимо закрепить на законодательном уровне, что решения и рекомендации Счетной палаты обязательны для исполнения (*Електронні вісти* (<http://elvisti.com/node/116805>). – 2012. – 24.09).

***

С. Гавриш, бывший советник предыдущего украинского Президента В. Ющенко, экс-заместитель секретаря СНБО, уверен, что Конституционная Ассамблея затягивает время, необходимое для принятия ключевого решения – какой будет форма правления в Украине: президентской, парламентако-президентской или парламентакокой. Судя по заявлению вице-премьера С. Тигипко о том, что нынешней властью в Украине не планируется создание парламентако-президентской республики, то, ясно, что даже в теории окружение Президента не понимает предмета дискуссии. И Конституция 2004 г., и возвращенная Конституционным Судом Конституция 1996 г. как раз установили парламентако-президентскую форму правления (*From-ua.com* (<http://www.from-ua.com/nocomments/b4ab9173f43de.html>). – 2012. – 26.09).

Додаток

«Какой будет Конституция, которая должна обеспечивать демократический компромисс в стране, развивать гражданское общество, формировать нацию? Предложит ли она общую стратегию развития общества и власти? Какой будет судебная и исполнительная система? На все эти вопросы пока нет ответов. Есть только лишь намерение работать», – констатирует С. Гавриш.

Он уверен, что Президент должен незамедлительно выступить с четкой концепцией новой Конституции и вынести ее на всенародное обсуждение, поскольку легитимность нынешнего Основного закона – под большим юридическим вопросом после того, как Конституционный Суд два года назад отменил Конституцию 2004 г. и «вернул к жизни» Конституцию 1996 г. С. Гавриш считает, что референдум по новой Конституции расставит все точки над «і».

«Пришло время разобраться, какая функция народа в создании Конституции. Будет ли это активная или пассивная функция, которую ему предписывают нынешние политики. Они боятся дискуссий с народом и считают вынесение новой Конституции на референдум опасным для самого народа. Типа, народ ничего не понимает, никогда не прочитает ее текст полностью. Хотя еще вчера эти люди были сами народом, а попав в парламент, сразу все стали некими аристократами-философами», – отмечает С. Гавриш.

Он отстаивает позицию, что именно всенародный референдум, который проходил во многих европейских странах, есть ключом доверия людей к власти. По его мнению, если украинцы на референдуме поддержат конституционные инициативы В. Януковича, то это будет гарантировать стабильность в государстве.

«Если же нет, то следующая Конституция Украины будет Конституцией революции», – считает С. Гавриш.

Еще в 2004 г., по словам С. Гавриша, он осознал всю важность конституционного процесса, а позже, уже в 2006 г., с подачи тогдашнего Президента В. Ющенко, решил самостоятельно написать альтернативный вариант украинской Конституции.

«Ющенко не нравилась Конституция, принятая как компромисс в пик Помаранчевой революции. Это была его традиционная митинговая позиция после длительного разговора. Но не только. Почему-то в Украине каждый Президент хочет обладать всей властью. Это ментальная память о полномочиях генсеков, позиция людей, сформированных в условиях тоталитарного общества и несвободы. Он предложил мне заняться подготовкой концепции новой Конституции, тогда он был категорически против чисто парламентской формы правления, поскольку как личность лидер революции не видел необходимости отдавать власть парламенту, точнее, его правительству. Хотя он тогда четко и не говорил об усилении роли Президента, но я понял, что именно этот вопрос его очень волнует. Мне дали необычно огромный каби-

---

нет в Администрации Президента и я засел там в раздумьях, что же делать со всем этим», – рассказывает С. Гавриш.

После многочисленных консультаций с учеными, как национальными, так и зарубежными экспертами, у тогдашнего советника Президента со временем начала вырисовываться определенная концепция будущей Конституции Украины, которая шла в разрез с наработками рабочей группы по подготовке нового варианта Конституции из отставных судей Конституционного Суда, которой руководили В. Шаповал и М. Ставнийчук.

«Я сказал тогда, что их концепция Конституции недодуманная, сырая. Каждый раздел не связан с предыдущим и закладывал неразрешимые конфликты. Это касалось как системы управления государством, так и политической системы. Там была заложена сложная, взрывоопасная система сдержек и противовесов, которая в каждом случае ее задействования вела к глубокому и серьезному институциональному, и не только, конфликту. Тогда я сказал прямо об этом Президенту», – говорит С. Гавриш.

Это никому бы не понравилось. Не понравилось это и В. Ющенко, и его администрации.

В своем варианте конституционной концепции С. Гавриш, наоборот, пытался предусмотреть и «сгладить» все возможные институциональные конфликты и избежать всех «смертных» моментов. В проекте Конституции С. Гавриш предлагал смешанную парламентско-президентскую форму правления с центром формирования всей стратегии развития страны именно у Президента. Одновременно сохранялась система политически структурированного парламента с коалицией. Право на формирование исполнительной власти, как и во всех демократиях, справедливо предлагалось Президентом политическому большинству, которое одержало победу на выборах, получило преобладающее доверие общества и которое несло за развитие страны программную ответственность. Эту программу оценивал только что победивший Президент и только тогда на этой базе должно было формироваться правительство. Президент, по замыслу С. Гавриша, не мог вмешиваться прямо в формирование правительства, но имел право влиять на выдвижение кандидатур министров, которые отвечали за оборону и национальную безопасность.

Также С. Гавриш предложил реформировать систему правосудия в Украине, чтобы должность судьи первой инстанции стала выборной сроком на семь лет. Он также предлагал вернуться к институту мировых судей, которые назначаются Президентом и рассматривают незначительные дела. Кроме этого, в его варианте Конституции правоохранительная система должна была радикально измениться, сконцентрировав свои усилия на охране правопорядка в стране, а не на тотальном контроле над правами и свободами граждан. Но на тот момент Президент В. Ющенко не воспринял этот вариант концепции Конституции. Он был хорош в тактике разговора, но очень слаб в стратегии управления страной, адекватной запросам Майдана. И зря, как доказала история.

«Была утверждена концепция моих коллег Ставнийчук и Шаповала. И, как показала практика, мои прогнозы сбылись. Их концепция потерпела полное фиаско, поскольку, работая в парламенте, найти компромисс и договориться между левыми и радикально правыми невозможно и неперспективно», – отмечает С. Гавриш.

Так и не реализовав свою идею о новой безупречной Конституции для Украины, С. Гавриш продолжал работать. Все это время его не покидала идея довести начатое дело до конца. Дополнив, а в некоторых местах существенно изменив свое видение основных конституционных принципов и формул организации жизни государства, реализации украинским народом суверенного права на управление страной, на справедливую власть, правосудие, права и свободы, он подготовил новый вариант Основного закона страны, его «народной Конституции». По мнению С. Гавриша, основные принципы действующих конституций вполне доказали свою демократическую сущность и должны остаться неизменными, но должны также и получить реальное воплощение в жизни страны, стать защищенными всей силой власти.

И вообще, «Конституция – это система устойчивых взглядов на инструменты управления государством, превращения народа в реального собственника государства, который нанимает на работу власть с определенной идеологией и программами», – убежден С. Гавриш.

По его мнению, для Украины и украинцев наиболее приемлемым на данный момент является опыт подготовки и принятия Конституции Франции 1958 г., подготовленной Ш. де Голлем и его другом, премьер-министром Франции того времени, адвокатом М. Дебре. Она стала образцом при создании конституций многих стран, примером, который переняли, переходя к построению современных демократий, в особенности государства Восточной Европы. С. Гавриш убежден, что в Украине давно назрела необходимость «конституционной перезагрузки».

И именно сейчас время для этого пришло (*From-ua.com* (<http://www.from-ua.com/nocomments/b4ab9173f43de.html>)). – 2012. – 26.09).

***

Президент Інституту правової політики, член Конституційної Асамблеї М. Оніщук вважає, що зміни до Конституції можуть бути ухвалені до президентських виборів 2015 р. Однак не всі положення одночасно наберуть чинності з моменту прийняття Основного закону.

Таку думку він висловив в інтерв'ю виданню «Комсомольська правда в Україні», повідомили JeуNews в прес-службі М. Оніщука.

Зокрема, норма про двопалатний парламент, якщо такий буде запроваджено, запроцює лише після сплину повноважень діючих

депутатів. «Тобто, якщо самі зміни будуть прийняті протягом найближчих двох років, то повноцінно вони запрацюють після чергових парламентських та місцевих виборів», – додав він.

Крім того, коментуючи можливість виборів Президента парламентом, правник зауважив, що в разі зміни способу обрання Президента його повноваження мають звужитися. Проте М. Оніщук зауважив, що власне в Конституційній Асамблеї це питання не піднімалось (*JeyNews* (<http://jeynews.com.ua/news/d0/73998>). – 2012. – 28.09).

ЕКСПЕРТНА ДУМКА

Експерт Лаборатории законодательных инициатив И. Когут считает, что Конституция Украины даже после внесения изменений будет очерчена духом старого Основного закона.

«У нас уже была не одна попытка пересмотреть Конституцию. Очевидно, что проблемы баланса власти и ее децентрализации в повестке дня. Но не хватает политической воли. Поэтому Конституционная ассамблея – это экспертно-правовой эксперимент», – отметил эксперт.

Говоря о перспективе работы КА, И. Когут отметил: «Собрались люди опытные и авторитетные. Им поручили разработать концептуально новый документ, хотя он будет очерчен духом старой Конституции. Речь идет не о новой Конституции, а о ее новой редакции».

Отвечая на вопрос о том, почему эксперт не вышел из состава КА, если не уверен в ее действенности, он отметил, что ресурс влияния экспертов на процесс внесения изменений в Основной закон еще не исчерпан. «Были мысли, как отмежеваться от этого процесса, но если нас там не будет, то мы ничего не будем знать и ни на что не будем влиять. Хотя сегодняшний день не создал положительных эмоций и лучшего видения перспективы», – признался член КА (*Gazeta.ua* (http://gazeta.ua/ru/articles/politics/_konstitucionnaya-assambleya-ekspertno-pravovoj-eksperiment-ekspert/457175)>*Gazeta.ua*). – 2012. – 21.09).

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Іспанія

У Мадриді 25 вересня десятки тисяч маніфестантів, в основному молодь, які прибули в іспанську столицю з різних міст країни, вимагають відставки уряду, парламенту й перегляду Конституції, передає радіо «Свобода».

Маніфестанти після мітингів у різних районах міста мають намір пройти декількома колонами до будівлі парламенту, де проходить засідання нижньої палати – конгресу депутатів – й оточити будівлю щільним кільцем. Гасло маніфестантів: «Займайте парламент!». Напередодні в Інтернеті було оголошено цілі протестуючих: «Ми вимагаємо відставки уряду за те, що він довів країну до злиднів, розпуску парламенту й призначення загальних виборів. Ми вимагаємо також скасування Конституції, яку не визнаємо» (*ЛІГАБізнесІнформ* (http://news.liga.net/ua/news/world/736988-v_span_protestayuch_vimagayut_skasuvati_konstituts_yu.htm). – 2012. – 25.09).

***

Кількість прихильників незалежності Каталонії зростає. У Барселоні 11 вересня (Національний день автономії) на вулиці вийшло майже 1,5 млн людей. Більше половини населення регіону підтримують ідею незалежності від Мадрида.

Першим кроком до неї можуть стати позачергові вибори в автономії. Голова уряду Каталонії А. Мас під час засідання парламенту оголосив дату проведення позачергових виборів – 25 листопада: «Гадаю, що поєднання двох факторів: волевиявлення народу і відмова нам у праві самостійно визначати обсяг податків, які йдуть до загального бюджету, спричинили рішення про вибори».

Під час виборів партія діючого керівника автономії А. Маса розраховує отримати більшість і згодом провести референдум з питання незалежності регіону.

Під час зустрічі з головою іспанського уряду А. Мас сподівався, що дістане згоду на те, аби самостійно визначати долю виплат у бюджет. Але порозуміння не знайшов. « Я вірю в Іспанію, яка поважає Конституцію, за яку всі іспанці голосували у 1978 р., – сказав М. Рахой. – Ми дотримуємося цієї Конституції й зараз. І це – найменш централізований документ за всю історію нашої держави».

Так М. Рахой відреагував на повідомлення про дострокові вибори у Каталонії. Це – ознака того, що Мадрид блокуватиме відділення регіону за будь-яких умов (*Перший Національний* (<http://Itv.com.ua/uk/euronews/2012/09/26/27626>). – 2012. – 26.09).

ЛАТВІЯ

Комиссия по конституционному праву при президенте постановила, что в Конституции Латвии существует ядро, которое не может быть изменено. Об этом после встречи с премьер-министром В. Домбровскисом («Единство») заявил руководитель комиссии Э. Левитс.

Комиссия пришла к заключению, что в Латвии, как и в других странах, нужно определить ядро конституционного права, которое законодатель не может менять. Это ядро должно включать в себя конституционную цель существования государства, его характер и демократическое устройство.

Комиссия отмечает, что Конституция Латвии принадлежит к тому типу конституций, в которых конституционное ядро прописано не прямо в конкретной статье, а является само собой разумеющимся. Поэтому оптимальным предложением, по мнению комиссии, стала бы более развернутая преамбула Конституции, в которой были бы сформулированы цель и значение основания Латвийской Республики, а также, возможно, направление ее развития в будущем.

По словам Э. Левитса, оценка заключения потребует длительного времени и сами политики должны решить, принимать ли во внимание выводы комиссии.

Он отметил, что по этому вопросу необходима общественная дискуссия с контраргументами против мнения комиссии. В. Домбровскис со своей стороны подчеркнул, что заключение потребует тщательного изучения, а также высказал прогноз, что придется вносить изменения в ряд законов и саму Конституцию.

После встречи с президентом А. Берзиньшем Э. Левитс отметил, что поданные партиями предложения о неизменяемом ядре Конституции «не совсем оптимальны», но их можно взять за основу для дальнейшей работы над усовершенствованием Конституции.

Также комиссия предлагает наделить президента правом обращаться в Конституционный суд еще до провозглашения законов, если

есть основания полагать, что они противоречат Конституции, а Центральную избирательную комиссию – правом оценивать поданные избирателями законопроекты до объявления референдума.

Президент назвал предложения комиссии продуманными и обоснованными, но при дальнейшем процессе изменений Конституции призвал принять во внимание обстоятельства, которые сложились после заявления главы Европейской комиссии Ж. М. Баррозу о том, что ЕС для преодоления экономического и политического кризиса должен быть преобразован в федерацию суверенных государств.

«Нам нужно считаться с тем, что через пару лет ситуация может серьезно измениться, и только мы сами можем определять, в каком Евросоюзе хотим жить», – сказал президент. Поэтому, как подчеркнул А. Берзиньш, преамбула к Конституции должна разрабатываться в соответствии с концепцией будущего Латвии в контексте Европы (*The Baltic Course* (<http://www.baltic-course.com/rus/pravo/?doc=62953>). – 2012. – 17.09).

***

Латвийские средства массовой информации распространили сведения, что бывший премьер-министр государства Э. Репше, возглавляющий влиятельную организацию «Для развития Латвии», готовит программу глубоких реформ в системе управления страной. В частности, в рамках этих перемен предполагается провести реформу Конституции и серьезные изменения в работе спецслужб и правоохранительных органов.

Как утверждает портал pietiek.com, специализирующийся на добыче и распространении конфиденциальной информации из властных кругов государства, пока программа перемен еще не успела воплотиться в виде конкретных документов, а представляет собой, скорее, набор идей, выдвинутых основателями организации «Для развития Латвии».

К числу предлагаемых изменений относится внесение в Конституцию положения о том, что парламент может избирать президента государства только из числа своих депутатов. Также предполагается возможность расширения полномочий главы правительства (в частности, чтобы он получил возможность инициировать досрочные выборы сейма, если его текущий созыв действует деструктивно и парализует работу Кабинета министров). Помимо этого, прорабатывается целый ряд изменений в работе самого Кабмина, которые, по словам

их авторов из общества «Для развития Латвии», смогут обеспечить более эффективную и сплоченную работу правительства. Предлагается сократить количество самих министерств. Наконец, организация обдумывает возможность объединения некоторых государственных спецслужб, дабы их функции не дублировались. Например, может идти речь о слиянии Бюро защиты Конституции и Службы военной разведки (*ИА REGNUM* (<http://www.regnum.ru/news/polit/1574410.html#ixzz27VAJDaMx>). – 2012. – 25.09).

Киргизстан

Представители партии «Асаба» и общественных объединений «Кыргыз чоролору», «Народный курултай» планируют 10 октября в 10.00 начать мирное шествие по городу с требованием конституционной реформы. Об этом 25 сентября на пресс-конференции сообщил председатель партии «Асаба» С. Дыйканов. По его словам, участники шествия пройдут по проспекту Манаса и свернут к «Белому дому».

Другой участник пресс-конференции, председатель движения «Народный курултай» К. Кошалиев считает, что Конституция Кыргызстана не отвечает требованиям дня. «За 21 год независимости страна пережила две революции, работает четвертый президент, сменились 24 премьер-министра, девять раз меняли Конституцию и, наконец, семь раз избирали Жогорку Кенеша. Но жизнь кыргызстанцев не улучшилась. Поэтому считаем, что Конституцию надо привести в соответствии с особенностями нашего менталитета. Мы должны узаконить институт курултая аксакалов», – добавил он.

Представители ОО «Кыргыз чоролору» сообщили, что их организация обратилась в ЦИК с просьбой дать разрешение на сбор 300 тыс. подписей для инициирования референдума по изменению Конституции, но не получила ответа. «Мы подали иск в суд на ЦИК», – добавил глава ОО З. Кочорбаев (*ИА 24.kg* (<http://www.24kg.org/community/137760-v-kyrgyzstane-predstaviteli-partii.html>). – 2012. – 25.09).

***

Как заявил председатель движения «Народный курултай» К. Кошалиев, в марше 10 октября примут участие от 5 до 10 тыс. человек. Марш пройдет под девизом «Время пришло – проснись кыргыз!». Участники марша будут в национальных одеждах.

Основное требование организаций – это изменение Конституции. В частности, внести в нее институт курултая, оставить только институт президента, провести административно-территориальную реформу и т. д.

По словам председателя «Кыргыз чоролору» З. Кочорбаева, инициатива по изменению Конституции через референдум путем инициативы 300 тыс. граждан блокируется Центральной избирательной комиссией. «От ЦИК мы не получили ответа. Подали иск в Первомайский районный суд столицы. Там просят ответ ЦИК. Теперь мы подали в городской суд», – пояснил он ситуацию.

«Нам нужно вернуться к системе, которая существовала тысячелетиями и которая могла бы стать объединяющей. Курултай – именно такая система», – сказал К. Кошалиев.

Выступающие также подчеркнули, что в случае дальнейшего игнорирования их требований со стороны властей они оставляют за собой право проведения акций гражданского неповиновения (*CA-NEWS (<http://www.ca-news.org/news:1042814>). – 2012. – 25.09*).

ТУРЕЧЧИНА

Заступник прем'єр-міністра Б. Аринч (Bülent Arınç) висловив упевненість, що комісія, якій доручено підготувати нову Конституцію, прислухається до очікувань значної частини суспільства й змінить визначення громадянства з «турецького громадянства» на «громадянство Турецької Республіки».

Б. Аринч також підтримав міністра закордонних справ Туреччини А. Давутоглу (Ahmet Davutoğlu), коментарі якого щодо поняття «національна держава» було піддано різкій критиці з боку основної опозиційної Народно-республіканської партії.

За словами Б. Аринча, крім того, що А. Давутоглу займається політичною діяльністю, він також є серйозним науковцем, чії книги використовуються як університетські підручники. «Ті, хто обговорюють зауваження, зроблені таким ученим, повинні бути на одному з ним рівні або людьми, які добре обізнані з цього питання», – зазначив Б. Аринч.

За його словами, багато політиків вважають, що основою повинно стати «громадянство Республіки Туреччина» і термін «турецьке громадянство» більше не повинен використовуватися (*Bülent Arınç*

---

expects new definition of citizenship in charter // Daily News (<http://www.hurriyetdailynews.com/bulent-arinc-expects-new-definition-of-citizenship-in-charter.aspx?pageID=238&nID=30631&NewsCategoryId=338>). – 2012. – 20.09 (Оригінал статті – див. Додаток).

Додаток

Deputy Prime Minister Arınç says Turkey's new charter will meet expectations on definition of citizenship.

Deputy Prime Minister Bülent Arınç has expressed confidence that the commission charged with drafting the new constitution will heed the expectations of a considerable part of society and change the definition of citizenship from “Turkish citizenship” to “citizenship of the Republic of Turkey.”

Arınç also lent his support to Foreign Minister Ahmet Davutoğlu, whose comments on the notion of the “nation state” have been harshly criticized by the main opposition Republican People’s Party (CHP), speaking in a televised interview late on Sept. 19.

In addition to being a politician, Davutoğlu is a serious academic, whose books are used as university textbooks, Arınç said, when reminded of Davutoğlu’s remarks in an interview published Sept. 17 in daily Hürriyet, in which he was quoted as saying “It is time to settle the score with nationalism.” Those who discuss remarks made by such an academic should be at the same level with him or should be people who know these issues well, Arınç said.

“For example, many politicians say ‘citizenship of the Republic of Turkey’ should be the basis, and ‘Turkish citizenship’ should not be used anymore,’ and there are many people who hold [this] expectation; and I’m sure that when the new constitution is out, [we’ll see] all parties agreed on this issue,” Arınç said, highlighting the need for a more libertarian understanding of citizenship.

Davutoğlu’s remarks should not be distorted by selectively choosing remarks critical of the nation state, Arınç said. “When it comes to nationalism, Ahmet Davutoğlu is much more nationalist than [his critics] are. We don’t discuss our nationalism with anyone.”

On Sept. 19, the deputy chair of the main opposition Republican People’s Party’s (CHP) parliamentary group, Akif Hamzaçebi, suggested that Davutoğlu does not deserve to continue occupying his seat after his remarks criticizing the principle of nationalism.

“Nationalism is based on the state. There is no nationalism if a nation state does not exist. Mr. Davutoğlu openly says ‘we must break up the nation state.’ This is clear and sharp. Mr. Davutoğlu does not deserve to hold the seat of foreign minister of the Turkish Republic,” Hamzaçebi said.

Davutoğlu had argued that nationalism is a 19th-century ideology that united the feudal administrations of Europe, but that the same ideology, however, had had the negative effect in Turkey of creating artificial identities.

Arınc voiced his pleasure at the fact that CHP members, led by party chairman Kemal Kılıçdaroğlu, had earlier this week paid respect to Adnan Menderes, who was executed by the military junta in 1961. “It should not remain just a show;” he said, however (*Bülent Arınc expects new definition of citizenship in charter // Daily News* (<http://www.hurriyetdailynews.com/bulent-arinc-expects-new-definition-of-citizenship-in-charter.aspx?pageID=238&nID=30631&NewsCategoryId=338>). – 2012. – 20.09).

Додаток

В октябре 2011 г. в турецком парламенте начали согласовывать проект новой Конституции республики. В Комиссию по согласованию проекта вошли представители четырех партий, входящих в парламент: правящей Партии справедливости и развития (АКР), оппозиционных Народно-республиканской (СНР) и Партии националистического движения (МНР), а также прокурдской Партии мира и демократии (DSP). Глава АКР премьер Реджеб Тайип Эрдоган ранее заявлял, что рассчитывает добиться самого широкого консенсуса при подготовке текста новой Конституции. При этом он открыто призвал оппозицию, традиционно воспринимающую очень критично инициативы АКР, к полноценному сотрудничеству.

Между тем, у партий есть ряд принципиальных взглядов на новую Конституцию, которые придется согласовывать.

СНР потребовал сохранить неизменными первые три статьи, в которых определяются: республиканский строй государства, светский демократический режим, лояльность к принципам ататюркизма, неделимость территории и единственный государственный язык (турецкий).

МНР в целом поддерживает своего соратника по оппозиции, однако намерена широко обсуждать и другие вопросы, в частности возможности образования на родном языке, в данном случае, нацменьшинств.

Правящая АКР, в свою очередь, не делала конкретных заявлений относительно неизменности первых трех статей конституции, хотя и не говорила, что намерена их заменить.

АКР хочет создать конституцию «с нуля», то есть не опираясь на прежний опыт, а ориентируясь на законы современных развитых демократий. Возможно, партии обсудят и вопрос о переходе к президентской форме правления в Турции. При этом завершить работу Эрдоган хочет в первой половине 2012 г.

По оценкам некоторых экспертов, подготовка и последующий референдум по проекту новой конституции может обернуться голосованием «за» или «против» принципов (в том числе националистических) Мустафы Кемала Ататюрка, на которых существует республика. Аналитики считают, что возможные попытки АКР «стереть имя Ататюрка» могут обернуться внутриполитической напряженностью (*«Радио Азадлыг»* (<http://www.radioazadlyg.org/content/article/24364381.html>)). – 2011. – 19.10).

***

В Турции глава курдской политической партии «Партия мира и демократии» (ПМД) Г. Кишанак призвала к переговорам между правительством и курдскими боевиками, чтобы предотвратить дальнейшую эскалацию насилия, которое может подрвать усилия по разработке новой, более либеральной Конституции.

По данным Международной кризисной группы, после прошлогодних выборов были убиты более 700 человек. Так, на прошлой неделе боевики из Рабочей партии Курдистана (РПК) устроили засаду на турецкий военный конвой (убили 10 солдат и ранили около 60).

«Сейчас доминирует насилие со стороны курдов, и оно также определяет государственную политику, – сказала Г. Кишанак, сопредседатель ПМД. – Если борьба будет усиливаться и дальше, есть высокий риск, что она выльется в столкновения на этнической почве на фоне роста социальной напряженности». «Давайте вернемся на путь диалога и переговоров и уменьшим войну», – сказала она.

Рост насилия совпадает с усилиями парламента Турции создать проект более либеральной Конституции взамен более жесткой, принятой после военного переворота в 1980 г. Правительство говорит, что новая Конституция будет включать в себя больше политических свобод для национальных меньшинств. Парламент возобновит свою работу после летних каникул с 1 октября.

«Курдская проблема о правах и свободе – это юридический вопрос, и для его решения требуется конституционная основа, – отметила Г. Кишанак. – Мы должны сосредоточиться на политике мира и создать атмосферу мира. Иначе это неискренне – работать над Конституцией в то время, как умирают люди и льется кровь» (*ARMENIA Today* (http://www.armtoday.info/default.asp?Lang=_Ru&NewsID=74119&SectionID=0&RegionID=0&Date=09/25/2012&PagePosition=1). – 2012. – 25.09).

***

Правящая Партия справедливости и развития Турции наложила вето на предложение закрепить права геев в новой турецкой Конституции. Как сообщает газета Milliyet, предложение предоставить конституционные гарантии правам гомосексуалистов выдвинули совместно оппозиционная Народно-республиканская партия и Партия мира и демократии.

Предложение было внесено во время продолжающегося обсуждения принципа равенства как составной части «Основных прав и свобод» новой Конституции на очередном заседании парламентской Комиссии по согласованию Конституции.

Однако представители правящей партии выступили категорически против такого предложения. «Мы не считаем, что подобные права необходимо защищать в Конституции Турции. Турция все-таки исламская страна и подобные изменения не будут понятны нашему народу», – сказал депутат от правящей партии М. Сентоп (*SiteUA.org (http://news.siteua.org/Мир/425162/В_Турции_не_хотят_закреплять_права_геев_в_новой_Конституции)*). – 2012. – 21.09).

ЄГИПЕТ

У проєкті нової Конституції установчі збори (Конституційна асамблея) обмежили повноваження органів виконавчої влади в Єгипті й надали парламенту притягувати президента до відповідальності. Про це повідомив С. Хассаб Аллах (Salah Hassab Allah), член Комітету із системи управління Конституційної асамблеї.

Конституційна асамблея, метою якої є підготовка в Єгипті першої після революції Конституції, усунула 17 повноважень президента, що були прописані в Конституції 1971 р., дію якої було припинено в 2011 р., після того як було повалено режим колишнього президента Х. Мубарака.

Конституційна асамблея залишила 47 повноважень виконавчої влади, та, як пояснив С. Хассаб Аллах, навіть ці повноваження були обмежені, для того щоб Єгипет не «став свідком нового фараона, який керує країною». С. Хассаб Аллах докладно не зупинився на конкретних змінах, що були внесені.

«Парламент матиме право висувати звинувачення проти президента», – підкреслив С. Хассаб Аллах.

Х. Мубарак, на думку багатьох, був самодержавним правителем який виходив за межі своєї юридичної відповідальності під час свого 30-річного перебування на посаді. Його наступник, М. Мурсі, має законодавчі повноваження до майбутніх парламентських виборів, які мають відбутися до кінця року.

Дату для представлення Конституційною асамблеєю остаточного проєкту нової Конституції поки що не визначено (*New constitution*

---

to reduce presidential authorities: Source // Ahram Online (<http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/53306/Egypt/Politics-/New-constitution-to-reduce-presidential-authoritie.aspx>). – 2012. – 19.09 (Оригінал статті – див. Додаток).

Додаток

The Constituent Assembly has reduced, in the draft of the new constitution, the authorities of Egypt's executive and given the right to parliament to hold the president accountable, said Salah Hassab Allah, member of the System of Governance Committee, a body affiliated to the Constituent Assembly.

The Constituent Assembly, tasked with drafting Egypt's first post-revolution constitution, has eliminated 17 of the president's authorities as stated in the 1971 Constitution, which was suspended in 2011 after former president Hosni Mubarak was toppled.

The assembly left 47 authorities in the executive's hands, Hassab Allah explained, but even these authorities have been limited in order for Egypt to not «witness a new Pharaoh ruling the country.» Allah did not elaborate further on the specific amendments made.

However, «Parliament would have the right to press charges against the president,» Allah underlined.

Mubarak was deemed by many to be an autocratic ruler beyond legal accountability during his 30-year tenure. His successor, Mohamed Morsi, holds legislative authorities until the upcoming parliamentary elections that should take place before the end of the year.

No date has been determined for the Constituent Assembly to issue a final draft of the new constitution (*New constitution to reduce presidential authorities: Source // Ahram Online (<http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/53306/Egypt/Politics-/New-constitution-to-reduce-presidential-authoritie.aspx>). – 2012. – 19.09).*

***

Комітет із системи державного керування Конституційної асамблеї Єгипту ухвалив, що до нової Конституції буде включено тимчасові статті, за якими президент М. Мурсі (Mohamed Morsi) буде продовжувати свій президентський термін повні чотири роки, як це передбачено в діючій конституційній декларації.

Як повідомив член комітету М. Мугі-Еддін (Mohamed Mohie-Eddin), комітет також урегулював кілька перехідних положень нового статуту, у тому числі стосовно збереження діючої Ради шури (верхньої палати єгипетського парламенту) і збереження існуючої виборчої системи на майбутніх парламентських виборах.

Ці рішення приймаються на тлі розбіжностей з приводу того, чи повинні проводитися нові президентські вибори після прийняття нового конституційного документа (*Egypt's Constituent Assembly agrees Morsi to continue four-year term // Ahram Online (<http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/53372/Egypt/Politics-/Egypts-Constituent-Assembly-agrees-Morsi-to-contin.aspx>)*. – 2012. – 20.09 (Оригінал статті – див. Додаток).

Додаток

System of Governance Committee in Egypt's Constituent Assembly agreed that an interim article will be included in the new constitution affirming that President Mohamed Morsi will continue his presidential term for the full four years, as laid out in the current constitutional declaration.

Member of the committee Mohamed Mohie-Eddin told MENA, Thursday, the committee also settled on several transitional provisions for the new charter, including retaining the incumbent Shura Council (Egypt's upper house of parliament) and keeping the current electoral system for the upcoming parliamentary elections.

These decisions come amid disagreements over whether there should be fresh presidential elections following the inauguration of the new constitutional document. Constitutional law expert Nour Farahat told pan-Arab news channel Al-Arabiya, Wednesday, that following the completion of the new constitutional document, the presidential seat should be subject to new elections, which would dictate whether or not Morsi will continue as president.

Farahat added that this procedure could take place concurrent to the expected national referendum over the new constitution.

The committee is expected to reconvene on Sunday where they will decide on how the upcoming parliamentary elections will be carried out, Mohie-Eddin confirmed.

Following earlier reports, the draft section of the upcoming constitution's system of governance section is expected to be ready Sunday. The full charter, yet to be completed, will face a national referendum, following which parliamentary elections are set to be held (*Egypt's Constituent Assembly agrees Morsi to continue four-year term // Ahram Online (<http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/53372/Egypt/Politics-/Egypts-Constituent-Assembly-agrees-Morsi-to-contin.aspx>)*. – 2012. – 20.09).

***

Єгипетські протестувальники від революційних і лівих політичних груп 24 вересня вимагали розпуску Установчих зборів (Конституційної асамблеї Єгипту), які не представляють

всієї єгипетської громади. Організатори протесту включають 15 різних груп, у тому числі революційних соціалістів, Національний фронт за справедливість і демократію та ін. (*Egyptian leftists denounce Constituent Assembly // Business Standard (<http://www.business-standard.com/generalnews/news/egyptian-leftists-denounce-constituent-assembly/59768>)*). – 2012. – 24.09 (Оригінал статті – див. Додаток).

Додаток

Egyptian protesters from the revolutionary and leftist political groups demanded the dissolution of the Constituent Assembly for not representing all Egyptian communities.

Protest organisers include 15 different groups, including Revolutionary Socialists, the Free Front for Peaceful Change, the National Front for Justice and Democracy, among others.

In a joint statement, the groups said yesterday that they believe the Constituent Assembly that is tasked with drafting the country's constitution does not represent all Egyptian communities.

They also demanded the dismissal of Interior Minister Ahmed Gamal Eddin and said he should be interrogated about actions taken against protesters on January 26, 2011, when he was head of the Assiut Security Department, as well as his use of force in breaking up recent sit-ins.

Kamal Khalil, the founder of the Workers and Peasants party, is among those demanding a new Constituent Assembly.

Khalil has also opposed what he called a «safe exit» to those who killed protesters and has called for the release of all political detainees.

He also demanded that the minimum amount for wages and pensions be adjusted to 1500 per month.

«Those who do not follow the goals of the revolution regarding social justice, do not release detained revolutionaries and are preparing to issue a new emergency law and laws restricting freedoms will not draft our constitution,» Khalil told Al-Masry Al-Youm.

He said that the formation of the United Revolutionary Front, an alliance comprising all of the leftist and revolutionary parties, will be announced during demonstrations today.

The demonstrations were originally scheduled for Friday, but were postponed after the Popular Current alliance, headed by Hamdeen Sabahi, held a conference yesterday declaring its establishment (*Egyptian leftists denounce Constituent Assembly // Business Standard (<http://www.business-standard.com/generalnews/news/egyptian-leftists-denounce-constituent-assembly/59768/>)*). – 2012. – 24.09).

***

Египетская ассоциация помощи молодежи и прав человека выступила с резкой критикой политики правительства «Братьев-мусульман» в отношении женщин и малолетних.

Глава ассоциации М. эль-Бадауи описал в интервью агентству МААН «странные», «дикие» и «нереальные» предложения, рассматриваемые в настоящее время Конституционной ассамблеей, готовящей проект новой Конституции Египта.

Среди предложений: снижение возраста в юридическом определении «ребенок» с 18 до 16 лет, снижение брачного возраста для девочек до девяти лет, снижение периода опеки матери над ребенком после развода до достижения ребенком возраста семи лет.

По словам М. эль-Бадауи, все эти предложения прямо противоречат многочисленным международным конвенциям, участником которых является Египет. Он потребовал от президента М. Мурси и премьер-министра Х. Кандиля «сохранить права ребенка и женщины и не превращать эту сферу в месиво» (*MIGnews.com* (http://www.mignews.com/news/society/world/240912_140506_51461.html)). – 2012. – 24.09).

***

Конституційна асамблея (КА) Єгипту планує провести голосування стосовно рекомендації Комітету з політичної системи КА щодо перейменування Ради шури на сенат і розширення її законодавчих і наглядових повноважень. Утім, поки що дату засідання, на якому проводитиметься голосування, не визначено. М. Тосон (Mohamed Toson), голова законодавчого комітету Ради шури, заявив, що Рада запобігає тиранії режиму й помилкам у законодавстві.

Як повідомляють ЗМІ, 25 вересня в КА Єгипту відбулися гострі дебати з приводу подальшої долі Ради шури: чи має нова Конституція країни містити положення стосовно цього органу.

«Брати-мусульмани» й Партія свободи і справедливості виступають за збереження Ради шури, водночас, на думку інших політичних партій, без неї можна обійтись. «Я думаю, що Рада шури, принаймні на цьому нинішньому етапі, не потрібна», – висловлює думку 34-річний активіст М. Абу Магд (Mohamed Abul Magd), додаючи, що її повноваження можуть бути передані Національній асамблеї (нижній палаті парламенту. – Ред.). На його переконання, єгиптяни могли б виграти від грошей, витрачених на Шуру, якщо вона буде скасована.

Водночас Д. Мохамед (Gehan Mohamed), 30-річна держслужбовець, звертає увагу на те, що в інших країнах є щось схоже на Раду шури. На її думку, Рада повинна мати більше повноважень у новій Конституції: «Вона могла б відігравати важливу роль у випадку розпуску Національної асамблеї».

А. ель-Банна (Atef el-Banna), професор конституційного права, заявив, що Шура повинна мати реальні законодавчі повноваження, хоча це не означає, що вона має дорівнювати Національній асамблеї.

Згідно з Конституцією 1971 р., Рада шури має консультативну роль, даючи оцінку конституційним поправкам і законодавству.

Статті 194 і 195 чинної Конституції передбачають, що завданням Ради шури є вивчення й підготовка пропозицій, необхідних для зміцнення національної єдності й соціального миру, а також захист працівників. Дві третини членів Ради обираються прямим таємним голосуванням громадськості, половина з яких, принаймні, повинні бути робітниками й селянами. Президент Республіки призначає іншу третину. Рада шури на сьогодні складається з 264 членів, з них 13 жінок (*Shura Council may be renamed Senate // Egypt Independent (<http://www.egyptindependent.com/news/shura-council-may-be-renamed-senate>). – 2012. – 25.09* та *Should the Shura Council stay? // The Egyptian Gazette (<http://213.158.162.45/~egyptian/index.php?action=news&id=27785&title=Should%20the%20Shura%20Council%20stay>). – 2012. – 27.09* (Оригінали статей – див. відповідно Додатку А, В).

Додаток А

The Constituent Assembly plans to vote on the recommendation of its Political System Committee to rename the Shura Council as Senate and expand its legislative and supervisory powers. The meeting at which the vote would be taken has yet to be scheduled, however.

Mohamed Toson, chairman of the Shura Council's Legislative Committee, on Tuesday said the council deters tyranny of the regime and prevents errors in legislation. "Parliament has passed laws that were later found to be unconstitutional," he said.

He added that the Shura Council carefully studies draft laws before they are issued. "The parliamentary elections law was unconstitutional and we had to dissolve the People's Assembly," he said. "This cost the state budget LE2 million."

According to the 1971 Constitution, the Shura Council has an advisory role, giving opinions on constitutional amendments and legislation (*Shura Council may be renamed Senate // Egypt Independent (<http://www.egyptindependent.com/news/shura-council-may-be-renamed-senate>). – 2012. – 25.09*).

Додаток В

The Constituent Assembly (CA), tasked with writing the new Egyptian Constitution, witnessed a big debate on Tuesday about whether or not the Shura Council should be retained in the new Constitution.

The Muslim Brotherhood's (MB) Freedom and Justice Party (FJP) wants to keep it, while other political parties say it can be dispensed with. There was also a suggestion to vote on the recommendation of the CA's Political System Committee to rename the Shura Council the Senate and expand its legislative and supervisory powers. People in the street are also divided over the Shura.

"I think the Shura Council, at least in this present phase, is useless," Mohamed Abul Magd, a 34-year-old activist, told The Egyptian Gazette on the telephone on Wednesday, adding that its powers could be given to the People's Assembly (PA).

"The Egyptians could benefit from the money spent on the Shura if it were cancelled."

However, the MB's Mohamed Tossoun, Chairman of the Shura Council's Legislative Committee, argues that it prevents the regime becoming tyrannical and also errors in legislation.

"Parliament has passed laws that were later found to be unconstitutional," he said, adding that the Shura Council carefully studies draft laws before they are issued.

"The Parliamentary Elections Law was unconstitutional, which meant we had to dissolve the People's Assembly," he said. "This cost the State budget LE2 million."

Gehan Mohamed, a 30-year-old municipal official, agrees, adding that other countries have something similar to the Shura Council.

She suggests that the council should have more powers in the new Constitution. "It could play a vital role if the PA were suspended."

Mohamed Ali, a 35-year-old teacher, said that the MB want the Shura in order to seize power in Egypt.

"They want to circumvent Egyptians and replace the dissolved National Democratic Party. "Many people aren't bothered about participating in Shura Council elections and 'specialised national councils' [which already exist] could play the role of the Shura, if they were activated," Ali added.

Atef el-Banna, a professor of constitutional law, said that Shura should have real legislative powers, although this doesn't mean that the Shura should be equal to the PA.

"The Shura's budget is LE138 million, which is not a big burden," he argued.

MB and CA member Mahmoud Ghozlan said there are 29,000 Egyptian laws and that the Shura Council will work side by side with the PA.

"Late President Anwar el-Sadat revived the Shura Council, in order to grant membership to certain people whom he favoured and to control the State's newspapers," he added.

According to the 1971 Constitution, the Shura Council has an advisory role, giving opinions on constitutional amendments and legislation.

Articles 194 and 195 of the existing Constitution stipulate that the Shura Council is tasked with studying and proposing what it deems necessary for consolidating national unity and social peace, as well as protecting the workers. Two-thirds of the members are elected by direct secret public ballot, half of whom at least must be workers and farmers. The President of the Republic appoints the other third. The Shura Council currently has 264 members, 13 of them women (*Should the Shura Council stay? // The Egyptian Gazette (<http://213.158.162.45/~egyptian/index.php?action=news&id=27785&title=Should%20the%20Shura%20Council%20stay>). – 2012. – 27.09*).

НИГЕРІЯ

У прагненні створити по-справжньому народну конституцію для країни Національна асамблея рухається в бік посилення участі населення в триваючому процесі прийняття конституційних поправок шляхом проведення громадських слухань. Заступник голови сенату А. Екверемаду (Ike Ekweremadu) підтвердив, що Комітет сенату з перегляду Конституції 1999 р. з другого тижня жовтня місяця проведе свої громадські слухання на національному рівні перед тим, як вирушити в регіони. «Ми ставимось до питання про громадську участь дуже серйозно. Наші законодавці підуть по своїх виборчих округах для мобілізації і виховання своїх людей. Ми будемо підтримувати гарячу лінію у радіопрограмах ...» – зазначив він.

Метою громадських слухань, за словами А. Екверемаду, є збирання пропозицій громадян. Він підтвердив, що роботу з напрацювання нової Конституції буде завершено до липня наступного року.

За словами чиновника, Комітет сенату з перегляду Конституції отримав більше 220 меморандумів з пропозиціями громадян. Частина їх надійшла від сенату попереднього скликання й охоплює близько 16 тематичних галузей – стосовно державної поліції, бюджетного федералізму та ін.

Серед інших ключових тем, за його словами, – автономія місцевого урядування, стан шести геополітичних зон у Конституції, ротація виконавчих органів і виокремлення з Конституції закону про землекористування, Кодексу поведінки та корпусу Національної молодіжної служби.

Інші пропозиції стосуються статусу корінного населення й дозволу на проживання, положення про імунітет, конституційної ролі традиційних правителів та ін. Як сказав А. Екверемаду, комітет отри-

---

мав 56 вимог стосовно державного будівництва, підкресливши, що рішення з цього питання буде ґрунтуватися на принципах справедливості й життєздатності. Він висловив бажання тіснішої співпраці між Комітетами з перегляду Конституції сенату й палати представників з метою економії часу і витрат.

Заступник голови сенату також прокоментував нещодавній заклик до Конгресу Нігерії національного лідера А. Ахмеда Тінубу (A. Asiwaju Tinubu) про ліквідацію сенату. «Схоже, він не розуміє, що спонукає нас мати другу палату парламенту в Нігерії, – сказав А. Екверемаду. – Та сама причина обумовлює наявність другої, верхньої палати – сенату – в американській системі. Якщо нація відрізняється строкатістю, як Нігерія, як правило, необхідно створити палату рівного представництва, на відміну від того, що ви маєте в нижній палаті. Саме тому кожна держава в Нігерії має право на представлення трьох сенаторів, незалежно від розмірів її території, кількості населення або інших показників. З тієї ж причини також утворено двопалатний законодавчий орган у Німеччині, Індії та Канаді» (*Constitution Review: Public Hearing Holds Next Month // This day live (<http://www.thisdaylive.com/articles/constitution-review-public-hearing-holds-next-month/125742>). – 2012. – 23.09 (Оригінал статті – див. Додаток).*

Додаток

In a bid to produce a truly people’s constitution for the country, the National Assembly is moving to boost popular participation in the ongoing constitution amendment process through robust public hearings.

Deputy Senate President Ike Ekweremadu confirmed this weekend, as he disclosed that the Senate Committee on the Review of the 1999 Constitution would hold its public hearing from the second week of next month at the national level before moving to the zones.

With the key thematic areas now established following the submission of memoranda by members of the public and the retreats of the two chambers of the bi-cameral legislature, Ekweremadu said the lawmakers had begun to engage the issues at an accelerated pace. “All things being equal, the national public hearing will hold on 11th, 12th and 13th of October, while the zonal hearing comes up on 25th, 26th and 27th,” the deputy senate president told THISDAY.

“In fact, we are taking the issue of participation very seriously. Our lawmakers will go to their constituencies to mobilise and educate their people. We will hold phone-in radio programmes in most and possibly all the states where members will sit in the studio to engage the public in our indigenous languages.”

Ekweremadu said the public hearings, which would hold in Abuja and in the six geopolitical zones are meant to extract more inputs from the citizens.

He reiterated that the constitution review exercise would be concluded by July next year, “so it doesn’t get choked with the politics of 2015.”

He said the Senate constitution review committee had so far received 220 memoranda, some of which were inherited from the sixth Senate, spread across 16 major themes, with state police, fiscal federalism, and devolution of powers as the most recurring.

Among other key topics, according to him, are local government autonomy, status of the six geopolitical zones in the constitution, rotation of executive offices and removal of the Land Use Act, Code of Conduct and the National Youth Service Corps from the constitution.

Others include the issue of indigene and residency, immunity clause, constitutional role for traditional rulers, and whether or not the Federal Capital Administration should enjoy a mayoral status. Ekweremadu said the committee had received 56 demands for state creation, stressing that the decision on the subject would be based on the principles of equity and viability.

He expressed the desire for more collaboration between the Senate and House of Representatives constitution review committees to save time and cost.

The deputy senate president also spoke on the recent call by the Action Congress of Nigeria National Leader, Asiwaju Ahmed Tinubu, for the scrapping of the Senate.

“It seems he does not understand what informed our having a second chamber of parliament in Nigeria,” Ekweremadu said of Tinubu’s proposal. “The same reason also informed the presence of the second and upper chamber, the Senate, in the American system. When you have a nation of wide diversities like Nigeria, it is usually necessary to create a chamber of equal representation, unlike what you have in the lower chamber. This is why every state in Nigeria is entitled to three Senators irrespective of its landmass, population or other indices. The same reason also informed the bicameral legislature in Germany, India and Canada.” Ekweremadu chairs the Senate Committee on the Review of the 1999 Constitution, while the House committee is presided over by Deputy Speaker Emeka Ihedioha.

The Senate committee held its retreat in Asaba, Delta State in July while the House committee held its own in Port Harcourt, Rivers State in May. The retreats were meant to garner expert perspectives on the constitution review exercise and set modalities for the constitution review (*Constitution Review: Public Hearing Holds Next Month // This day live (<http://www.thisdaylive.com/articles/constitution-review-public-hearing-holds-next-month/125742/>). – 2012. – 23.09*).

ТАНЗАНІЯ

У селищах муніципалітету Морогоро (Morogoro) відбуваються збори, які проводить у Танзанії Комісія з перегляду Конституції в

цій області. Деякі з членів комісії перебувають тут з метою збирання й узагальнення громадської думки щодо перегляду Конституції Танзанії, а згодом для її перевірки за допомогою референдуму. На запитання про обізнаність з приводу наради щодо обговорення пропозицій до проекту Конституції місцеві мешканці відповідають ствердно.

На площі селища Кігуруниембе (Kigunyembe) збирається величезний натовп – понад 1000 осіб. Близько 10 членів комісії (три жінки і сім чоловіків) сидять за столом, на чолі з головою С. Ахмед Салімом (Mr Salim Ahmed Salim).

Роль комісії тут, в основному, щоб «слухати» громадськість і давати роз'яснення з різних питань, з яких людей або введено в оману, або не знають, як вони прописані в чинній Конституції. На цій нараді, більшість людей, які отримали можливість висловити свої думки про те, якою б вони хотіли нову Конституцію, зосередилися переважно на чотирьох аспектах: скорочення адміністративної влади президента, встановлення вимоги щодо базового рівня освіти для людей, які хочуть бути обраними членами парламенту, право танзанійців на володіння землею, ліквідація посад регіонального комісара (RC) й окружного комісара (DC) і введення в новій Конституції норм, необхідних для пенсійного забезпечення літніх людей, незалежно від їх походження.

Колишній викладач В. Садука (Ms Victoria Saduka) пояснила, чому вона вважає, що повноваження президента мають бути скорочені. На її думку, це могло б дати народу право обирати більш гідних лідерів. Вона ілюструє те, що має на увазі, посилаючись на чинну Конституцію, яка дає можливість президенту призначити голову Верховного суду й генерального прокурора та інших високопосадовців уряду. «Ми потребуємо компетентних органів, які будуть складатися із знаючих юристів, які будуть виконувати цю роботу. У новій Конституції має бути чітко встановлено, що мінімальний рівень кваліфікації для членів парламенту – це диплом і вище», – сказала вона. За словами В. Садуки, нова Конституція має дати можливість незалежним кандидатам (не пов'язаним з будь-якою політичною партією) бути обраними членами парламенту, і те ж саме повинно застосовуватись до консультантів.

За іншими пропозиціями уряд повинен встановити й описати кордони Танзанії, будь вони в морі, озерах, лісах або в околиці села, щоб уникнути непотрібної конфронтації із сусідніми країнами.

Також висловлювались думки, що нова Конституція має продовжити президентський термін повноважень з п'яти до семи років. У

такому випадку в уряді буде час, щоб заощадити гроші на вирішення інших проблем. Крім того, рекомендувалось у новій Конституції дозволити особам, які не досягли 40 років, мати право боротися за президентство, тому що досвід інших країн показує, що молоді президенти можуть бути більш схильні до виконання своїх обов'язків, ніж літні.

Висловлювались думки стосовно представництва в парламенті релігійних діячів і положень щодо релігії в новій Конституції. За одними пропозиціями, релігійні діячі обов'язково мають бути представлені в парламенті, оскільки здатні додати виваженості й мудрості рішенням парламентарів, за іншими – такого спеціального представництва не повинно бути. Відповідно до позиції останніх, нова Конституція має встановити, що «Танзанія не має релігії, але її народ – має».

Учасники зборів наполягали на тому, що Конституція має захищати права громадян. На їхню думку, нова Конституція повинна закріпити положення, за яким віце-спікер виходив би з опозиційної партії, що певною мірою забезпечувало б рівність у вираженні поглядів політичних партій, міністри не обов'язково повинні бути членами парламенту. «Нам потрібні компетентні міністри, які будуть добре розумітися в міністерстві, яке вони ведуть, і це буде сприяти ефективності й надійності», – висловлювались побажання.

Ішлося про необхідність безкоштовної освіти від початкового до університетського рівня. Кошти для цього могли б надходити від використання природних ресурсів, включаючи газ і мінерали, та туризму. «Наша земля повинна належати танзанійцям, а не державі, як це зазначено в чинній Конституції. Якщо ми використаємо її з розумом, це може вивести нас з бідності, поліпшити умови нашого життя», – наголошували учасники зборів.

На їхню думку, у Конституції має бути чітко визначено, що поліція не повинна видавати дозволи для проведення політичних мітингів. «Партії повинні лише інформувати поліцію про місце проведення зборів з тим, щоб вона забезпечувала необхідну безпеку», – говорить один з учасників обговорення.

Інший висловлює думку щодо доцільності забезпечення можливості судового переслідування президента, як тільки він залишить свою посаду. Це дасть змогу зробити президента більш підзвітним і відповідальним протягом строку його повноважень.

Верховний суддя повинен призначатись не президентом, а комітетом компетентних суддів. Це дасть змогу позбутись сумнівів, що можуть виникнути в людей у зв'язку із специфікою цієї посади.

Комісія з перегляду Конституції повинна завершити свою роботу в жовтні наступного року (*Tanzania: What Residents Want in New Constitution // AllAfrica* (<http://allafrica.com/stories/201209251296.html>). – 2012. – 25.09 (Оригінал статті – див. Додаток).

Додаток

I have just disembarked from a bus at Msamvu Bus Station in Morogoro municipality. I am in this township for a two-week trip to cover meetings held by the Tanzanian Constitutional Review Commission in this area.

Some of the commission members are here to collect public opinion on the review of the Constitution of Tanzania, and later on its validation via a referendum. My destination is Kilakala area where the meeting is scheduled to begin at 2.00 p.m, and in order to arrive on time at this place I catch a tax.

I ask the driver to speed up to be punctual. On the way we meet two couples, and we stop the car to ask them whether they were aware of the meeting. «Yes, there is a meeting about the constitution today. In fact we are on our way to the place.» says one of them, Dismas Dimoso.

We decide to give them a ride, and after a few minutes we arrive at Kigurunyembe new market area where the meeting is taking place. The place is teeming with a huge crowd. By quick estimation there are about 1000 people, though some keep on coming and others leave after some time. About 10 members of the commission (three women and seven men) are seated on the front desk led by the chairperson Mr Salim Ahmed Salim.

The Commission's role here mainly is to «listen» to views of the people and give clarification on different issues that people are either misled or are not aware of in relation to the current constitution. At this particular meeting, majority of the people, who got the chance to air their views on how they would like the new constitution to look like based their points mainly on four things.

The views included reducing administrative power of the president, setting basic education requirement for people wishing to be elected Members of Parliament, right of Tanzanians to own land, Scrapping Regional Commissioner (RC) and District Commissioner (DC) posts, and generally, need for the new constitution to give pension to old people, irrespective of their background.

A retired lecturer Ms Victoria Saduka spoke at length on why she wanted the president's power to be reduced. Doing so would give the people the right to elect more credible leaders, she said. She illustrated what she meant by invoking the current constitution which empowers the president to appoint Chief Justice and Attorney General and other top government functionaries. «We need a competent body comprised of knowledgeable lawyers that will be doing this job.

The new constitution should clearly state that minimum qualification for a member of parliament is a diploma and above,» she said. According to Ms Saduka, the new constitution should allow private candidate (not affiliated to any political party) to be elected member of parliament, and the same should apply to counsellors.

The government should set and describe boundaries of Tanzania, whether in the sea, lakes, forests, or in the neighbourhood villages, to avoid unnecessary confrontations with the bordering countries. According to him, the new constitution should prolong presidential tenure of office from five to seven years.

His argument was based on the fact that the government will have time to save a lot of money for development issues if elections are held every seven years. He also recommended that the new constitution should allow persons below 40 years to vie for presidency because experience in other countries worldwide shows that younger presidents could be more committed to fulfilling their responsibilities than the old ones.

Ndungau also calls for the Polling Day to be held on other days than Friday or Sunday. «These are days when the faithful gather for prayers and are likely to miss their right to vote. Another day will allow more people to vote,» he argues. A 31-year-old Doto Marenda also aired his view. He insisted that the new constitution should give room for religious leaders to be appointed as members of parliament, because they can bring vast experience to the national assembly.

Mr Marenda called for special committee that should look at the modality of appointing reputable religious leaders into the House. According to him, people living with disability should have more representation in the parliament because their rights were often ignored, thus making their lives difficult.

Marenda's views were different from those of Bahati Ilembo, a 35-year-old resident of Kigurunyembe area, who stated that religions should not have representatives in the parliament. The prospective constitution should continue to insist that «Tanzania has no religion, but its people have religions».

Irembo insists the new constitution should fight for national citizenry. He says that the new constitution should state that Deputy Speaker comes from the opposition party, and according to him, this will create some equality when looking at the interests of political parties. Marenda went further to recommend that ministers shouldn't necessarily be members of parliament. «We need competent ministers who are well trained in the ministry they lead, and this could create efficiency and credibility,» he argues. Abdallah Kimbolo is another Kigurunyembe resident who tells members of the Constitution review commission that the new Katiba should clearly state that education from primary to university level become free to lighten the burden for parents. Kimbolo insists that Tanzania has a lot of natural resources including gas, minerals and tourism attractions which, if used well, can generate good income that should be used to improve education system.

«Our land should be owned by Tanzanians and not the government as it is stated in the current constitution. If we use it well it can take us out of poverty, then improve our living conditions» he says. According to Kimbolo, the new constitution should scrap DC and RC posts, then replace such posts with District Administrative Secretaries (DAS) and Regional Administrative Secretaries (RAS) respectively.

If it is necessary that the posts of DC and RC posts be maintained, says Kimbolo, then the president should not appoint them. Instead, a special committee

---

to scrutinize name of eligible candidates who should sail through by using ballot boxes, should be formed, he advises. Kimbolo argues that there should be a rather free electoral commission formed after collecting views from different political parties.

The national assembly should play the role of endorsing the proposed members. Kimbolo says that the new constitution should clearly state that police should not issue permits before political rallies are held. «Parties should only inform the police about the venue of the meeting, to enable them provide the needed security,» he says. Patrick Gumbo's views were based on the possibility of prosecuting the president once he leaves office.

«This will make the president more accountable and responsible during his term of office,» he says. He advocated for the new constitution to minimize number of constituencies as one of the measures to cut down government's expenditure. According to him, members of parliament should be more competent, first at looking at their education background and their contribution to the society.

«Chief justice should not be appointed by the president but by a committee of competent judges. This will get rid of doubts that people have with regard to qualification that such a post requires. The constitutional review commission continued to collect opinions from Mzingu and Mazimbu areas. On Saturday the Commission expects to collect opinions from Mlimani and Jamhuri stadium venues before going to Mji Mkuu and Mji Mpya on Sunday for the same purpose.

On April 6 this year, President Jakaya Kikwete appointed the former Attorney General and Prime Minister Joseph Warioba as the commission's Chairman, and the former Chief Justice Augustino Ramadhani as its Vice Chairman. The Commission is expected to complete its task by October next year in the exercise that is expected to cost 40bn/-. (*Tanzania: What Residents Want in New Constitution // AllAfrica* (<http://allafrica.com/stories/201209251296.html>). – 2012. – 25.09).

НЕПАЛ

Непал перебуває на порозі нових виборів. На сьогодні провідним політичним силам країни не вдалося досягти згоди щодо федеративного устрою держави. Провладні партії наполягають на федеративній моделі на одноетнічній основі, опозиція пропонує мультиетнічну базу для моделі федеративного устрою.

За словами генерального секретаря Непальського конгресу П. Ман Сингха (Prakash Man Singh), оскільки партії не змогли домовитися стосовно федеративної моделі державного устрою, відновлення роботи Конституційної асамблеї, метою якої є розробка нової конституції, не має сенсу. Як зазначив П. Ман Сингх, оскільки маючі відмови-

---

лись від попередньо досягнутого рішення стосовно федеративної структури, малоймовірно, що буде досягнуто згоди щодо спірних питань конституції, а, отже, зараз немає іншого виходу, ніж іти на нові вибори.

Нагадаємо, у 2008 р. в Непалі відбулися вибори до Конституційної асамблеї, завданням якої було розробити проект постмонархічної конституції країни і завершити мирний процес. Утім, ідеологічні й політичні розбіжності політичних сил завадили реалізації цього завдання. Конституційна асамблея була розпущена після відповідного рішення Верховного суду (*Another poll without constitution appears to be Nepal's fate // Zee News (http://zeenews.india.com/news/south-asia/nepal-s-ruling-alliance-for-fresh-ca-poll_800609.html). – 2012. – 19.09 (Оригінал статті – див. Додаток).*

Додаток

Nepal appears all set for a fresh election after a crucial all-party meeting failed to agree over the federal structure to be adopted for the country, leaving little room for reinstating the Constituent Assembly that was marred by four years of political wrangling.

There has been an unbridgeable divide between the parties in the ruling coalition and those in the opposition in Nepal over what type of federal structure to adopt in the constitution.

While the UCPN-Maoist and other parties in the ruling coalition are in favour of single-ethnicity based federal model, Nepali Congress and CPN-UML are for federating the country into a multiple-ethnicity-based model.

The high-level meeting aimed at finding a way out of the current stalemate this evening was attended by Maoist chief Prachanda, Nepali Congress president Sushil Koirala, CPN-UML chairman Jhanalath Khanal and convener of Joint Democratic Madhesi Front Bijaya Gachhadar.

However, the meeting ended inconclusively.

«The parties failed to reach an agreement on the issue of federating the state, therefore, it would be meaningless to reinstate the Constituent Assembly for the purpose of drafting the new constitution.» Nepali Congress general secretary Prakash Man Singh said after the meeting.

He said the Maoists had «back-tracked» from their earlier decision regarding the federal structure and therefore it is unlikely that an agreement would be reached on the contentious issues of the constitution and there was now no other way out than going for a fresh election.

Nepal in 2008 elected the Constituent Assembly that was tasked with the job of drafting a constitution for the post- monarchy country, and completing the peace process. However, severe ideological and political disagreements prevented parties from achieving a constitution.

The CA that was given several extensions was dissolved after the Supreme Court ruled against any further prolonging of its tenure.

The parties have, however, agreed to meet again on Friday to discuss other key issues such as modalities of conducting election and formation of a national government.

«We will further discuss the modalities and framing rules and regulations of the fresh election,» Singh said.

Earlier in the day, Nepal's ruling coalition had made up its mind to go for fresh elections to the Constituent Assembly, as the opposition NC and CPN-UML parties continue to oppose their idea of a single ethnicity based federal structure for the country.

A meeting of the coalition partners UCPN (Maoist) and United Democratic Madhesi Front (UDMF) held at the Prime Minister's official residence took a decision to this effect, sources close to the ruling alliance said.

«The ruling parties have agreed to go for fresh CA elections if the NC and UML did not agree on the ethnic identity based federalism to be incorporated in the new statute before reviving the CA,» Sadbhawana Party chairman Rajendra Mahato said.

Nepal has plunged into a constitutional crisis after the Constituent Assembly was dissolved on May 27 without the promulgation of the constitution.

The parties were discussing the option of reinstating the dissolved CA to promulgate a constitution, but they no consensus could be reached on what will the federal structure would be in the constitution.

Singh said Prime Minister Baburam Bhattarai should immediately step down to pave way for formation of national government before going for fresh election.

As per the five point agreement reached among the parties last year Nepali Congress should lead such a consensus government, he claimed (Another poll without constitution appears to be Nepal's fate // Zee News (http://zeenews.india.com/news/south-asia/nepal-s-ruling-alliance-for-fresh-ca-poll_800609.html). – 2012. – 19.09).

З ФОНДІВ НБУВ

КОНСТИТУЦІЙНЕ (ДЕРЖАВНЕ) ПРАВО УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА, СИСТЕМА, ПРЕДМЕТ ТА ІНСТИТУТИ (1993–2012)

(Бібліографічний список. Продовження в наступному випуску)

*Н. Моїсеєнко, наук. співроб.,
Є. Коновалова, провід. бібліограф,
Т. Добко, заввідділу, канд. іст. наук*

Монографічна література, дисертації, автореферати

Загальні питання

Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез Міжнар. наук. конф. «Шості осінні юрид. читання», м. Хмельницький, 26–27 жовт. 2007 р. : у 3 ч. / Хмельниц. ун-т упр. та права. – Хмельницький, 2007– .

Ч. 1 : Теорія та історія держави і права. Історія політичних та правових вчень. Філософія права. Конституційне право. Екологічне право. Земельне право. Аграрне право. Міжнародне право. Порівняльне правознавство. – 289 с.

В350201

Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез Міжнар. наук. конф. «Сьомі осінні юрид. читання», (м. Хмельницький, 28–29 листоп. 2008 р.) : у 4 ч. / Хмельниц. ун-т упр. та права. – Хмельницький, 2008– .

Ч. 2 : Конституційне право. Адміністративне право. Фінансове право. Інформаційне право. Земельне право. Аграрне право. Екологічне право. Природоресурсне право. Трудове право. Право соціального забезпечення. – 353 с.

В351053

Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез Міжнар. наук. конф. «Восьмі осінні юрид. читання», (м. Хмельницький, 13–14 листоп. 2009 р.) : у 4 ч. / Хмельниц. ун-т упр. та права. – Хмельницький, 2009– .

Ч. 2 : Конституційне право. Адміністративне право. Фінансове право. Інформаційне право. Земельне право. Аграрне право. Еколо-

---

гічне право. Природоресурсне право. Трудове право та право соціального забезпечення. – 405 с.

В351912

Антологія української юридичної думки : у 10 т. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; заг. ред. Ю. С. Шемшученко ; упоряд. В. Ф. Погорілко. – К. : Юрид. кн., 2002– .

Т. 4 : Конституційне (державне) право. – 2003. – 600 с.

В346471/4

Балакірева Р. С. Конституційне право України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Р. С. Балакірева – К. : Центр навч. л-ри, 2003. – 210 с.

ВА646208

Бисага Ю. М. Мала юридична енциклопедія з конституційного права : слов.-довід. / Ю. М. Бисага, М. М. Палінчак, Д. В. Белов ; Ужгород. нац. ун-т., Юрид. фак., Каф. конституц. права та порівнял. правознавства. – Ужгород : Ліра, 2003. – 148 с.

ВА651307

Бисага Ю. М. Конституційно-процесуальне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. України / Ю. М. Бисага, В. В. Гомонай, В. І. Чечерський ; ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т», Ін-т держави і права країн Європи, Юрид. ф-т, Каф. конституц. права та порівнял. правознавства. – Вид. 6-е, доповн. та вдоскон. – Ужгород : Ліра, 2011. – 358 с.

ВА745131

Бідняжевська А. Ю. Конституційне право на недоторканність житла людини і громадянина та його забезпечення правоохоронними органами в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / А. Ю. Бідняжевська ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2012. – 20 с.

РА388635

Бровченко Н. В. Юридичні факти в конституційному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Н. В. Бровченко ; Маріуп. держ. ун-т. – Маріуполь, 2012. – 20 с.

РА387822

Волошин Ю. О. Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції: теоретико-методологічні аспекти : монографія / Ю. О. Волошин, за ред. М. О. Баймуратова ; Маріуп. держ. гуманіт. ун-т, Європ. орг. публіч. права, Представництво в Україні. – К. : Логос, 2010. – 427 с.

ВА727135

Гарчева Л. П. Конституционное право Украины : учеб. пособие / Л. П. Гарчева, А. Н. Ярмыш. – Симф. : Доля, 2000. – 336 с.

ВА602328

Гладун З. С. Конституційне право України : навч. посіб. для студ. ВНЗ усіх форм навч. / З. С. Гладун, М. П. Федоров, М. Г. Федчишин ; Терноп. нац. екон. ун-т. – Т. : ТНЕУ, 2008. – 564 с.

ВА713833

Годованець В. Ф. Конституційне право України : навч. посіб. / В. Ф. Годованець ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. – К. : МАУП, 2005. – 360 с.

ВА664627

Грабыльников А. В. Конституционное право Украины как отрасль права и наука / А. В. Грабыльников ; Днепропетр. гос. ун-т., Юрид. фак. – Д., 1999. – 48 с.

Р85522

Градова Ю. В. Інститут правового моніторингу як засіб оптимізації національної системи законодавства: конституційно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Ю. В. Градова ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2012. – 19 с.

РА389483

Гуренко М. Н. Основы конституционного права : учеб. пособие / М. Н. Гуренко. – К. : Логос, 2000. – 303 с. ВА604168

Данилюк Ю. В. Теоретичні засади конституційних правовідносин в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Ю. В. Данилюк ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2009. – 19 с.

РА363242

Свєєєв О. П. Процедури в конституційному праві України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02/Свєєєв О. П.; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2008. – 220 арк. – Бібліогр.: арк. 187–220.

ДС110281

Загоруй И. С. Конституционное право Украины : слов. терминов / И. С. Загоруй ; Луган. ин-т внутр. дел. – Луганск : РИО ЛИВД, 1999. – 208 с.

ВА594960

Конституционное право Украины : учеб. пособие / В. Д. Волков, Р. Ф. Гринюк, И. С. Щебетун [та ін.]; Донец. гос. ун-т., Экон.-прав. фак. – Донецк : ДонГУ, 2000. – 239 с.

ВА597883

Конституційна юрисдикція : підручник / Ю. Г. Барабаш [та ін.]; за ред. Ю. Г. Барабаша, А. О. Селіванова ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого». – Х. : Право, 2012. – 166 с.

ВА751376

Конституційне право України : метод. вказівки та завдання до семінар. занять і самост. роботи, тести, індивід. навч.-дослід. завдання для студ. напряму підготов. 6.030401 «Право» ден. та заоч. форм навч. / Укоопспілка, Львів. комерц. акад.; уклад.: Медвідь А. Б., Костів М. В. – Л. : Вид-во Львів. комерц. акад., 2011. – 178 с.

ВА748880

Конституційне право України : посіб. для підготов. до іспиту / Ю. Г. Барабаш [та ін.]; за заг. ред. Ю. Г. Барабаша. – Х. : Право, 2012. – 303 с.

ВА752496

Конституційне право України : навч. посіб. / Київ. нац. торг.-екон. ун-т / Ю. І. Кругул, В. І. Орленко, В. В. Ладиченко [та ін.]. – К. : КНТЕУ, 2003. – 418 с.

ВА644869

Конституційне право України : навч. посіб. для студ. ВНЗ / Ю. М. Бисага, Ю. Ю. Бисага, Д. М. Белов [та ін.]; Ужгород. нац. ун-т,

---

Ін-т держави і права країн Європи. Юрид. фак., Каф. конституц. права та порівнял. правознавства. – Ужгород : Ліра, 2007. – 370 с. – (Навчально-методична серія «Бібліотека успішного юриста»).

ВА691356

Конституційне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого / Л. К. Байрачна, В. С. Журавський, В. П. Колісник [та ін.] ; ред.: Ю. М. Тодика, В. С. Журавський. – К. : Ін Юре, 2002. – 542 с.

ВА637152

Конституційне право України : темат. слов. /упоряд. : В. В. Галуцько [та ін.]; М-во внутр. справ України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Херсон. юрид. ін-т. – Херсон : Херсон. міськ. друк., 2010. – 131 с.

ВА727465

Конституційне право України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / В. Ф. Погорілко, О. Ф. Фрицький, О. В. Городецький [та ін.] ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Нац. акад. внутр. справ України. – 4-те вид. – К. : Наук. думка, 2003. – 732 с.

ВА641545

Конституційне право України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / Л. К. Байрачна, Ю. Г. Барабаш, Ф. В. Веніславський [та ін.] ; ред.: В. П. Колісник, Ю. Г. Барабашт ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х. : Право, 2008. – 416 с.

ВА701050

Конституційне право України : темат. слов. / Харк. нац. ун-т внутр. справ, Херсон. юрид. ін-т ; упоряд.: Галуцько В. В. [та ін.] ; за ред. В. В. Галуцька. – Херсон : Херсон. міськ. друк., 2010. – 132 с.

ВА727465

Конституційне право України. Академічний курс : підруч. для студ. вищ. навч. закл. : у 2 т. / В. О. Антонов, О. В. Батанов, Н. В. Воротіна [та ін.] ; заг. ред. Ю. С. Шемшученко ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : Юрид. думка, 2006–2008.

Т. 1. – 2006. – 544 с. Т. 2. – 2008. – 800 с.
В349328/1–2

Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. посіб. / В. В. Кравченко. – К. : Атіка, 2001. – 320 с.
ВА611618

Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. посіб. / В. В. Кравченко. – Вид. 6-те, випр. та доп. – К. : Атіка, 2008. – 592 с.
ВА697854

Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм: теорія і практика : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / А. Р. Крусян ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – О., 2010. – 42 с.
РА377480

Малишко М. І. Загальна теорія конституції та конституційний розвиток в Україні / М. І. Малишко ; Укр. наук. асоц., Ін-т держ. буд-ва та місц. самоврядування. – К., 2001. – 32 с.
Р94237

Молодь у юридичній науці : зб. тез Міжнар. наук. конф. молодих вчених «Четверті осінні юрид. читання» (21–22 жовт. 2005 р.) : у 3 ч. / Хмельниц. ун-т упр. та права. – Хмельницький, 2005. – .

Ч. 1 : Загальнотеоретичні та історичні правові науки. Конституційне право. – 262 с.
В348957/ 1

Молодь у юридичній науці : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених «П'яті осінні юрид. читання» (Хмельницький, 27–28 жовт. 2006 р.) / Хмельниц. ун-т упр. та права. – Хмельницький, 2006 – .

Ч. 2 : Конституційне право. Адміністративне право та процес. Фінансове право. Міжнародне право. Порівняльне правознавство. – 226 с.
В349690

Наливайко Л. Р. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права = Explanatory Terminological Dictionary on Constitutional Law / Л. Р. Наливайко, М. В. Беляєва ; Запоріж. юрид. ін-т, Дніпро-

---

петр. держ. ун-ту внутр. справ. – Запоріжжя : Дніпропетр. металург,
2008. – 256 с.

ВА706365

Новітнє законодавство України. Вип. I : реф. огляд / АН України,
Центр. наук. б-ка ім. В. І. Вернадського ; ред. О. Затолокін. – К. : Фіта,
1991. – 63 с. Зі змісту : Закон УРСР «Про місцеві Ради народних депу-
татів Української РСР та місцеве самоврядування»; «Про всеукра-
їнські та місцеві референдуми»; «Про заснування поста Президента
Української РСР і внесення змін і доповнень до Конституції (Осно-
вного Закону) Української РСР».

Ж68996

Носенко О. В. Інститути конституційного права України : про-
блеми теорії та практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 /
О. В. Носенко ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2007. – 21 с.
РА351900

Орзих М. Ф. Конституционное право Украины : учеб.-метод.
пособие. Ч. 1 / М. Ф. Орзих ; Одес. нац. юрид. акад. – 2-е изд., доп. –
О. : Юрид. літ., 2003. – 100 с.

В347311

Орзих М. Ф. Современный конституционализм в Украине ; Вве-
дение в украинское конституционное право / М. Ф. Орзих, А. Р. Кру-
сян. – К. : Алерта, 2006. – 290 с.

ВА673005

Орленко В. І. Конституційне право України : посіб. для підготов.
до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – 4-те вид., стер. – К. : Вид.
Паливода А. В., 2010. – 152 с.

ВА725653

Основи конституційного права України : підручник /
М. І. Козюбра, А. М. Колодій, В. В. Копейчиков [та ін.] ; Нац. пед. ун-т
ім. М. П. Драгоманова. – Стер. вид. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 288 с.

ВА611705

Паліюк В. П. Конституційне процесуальне право України : навч. посіб. для самост. роботи студ. / В. П. Паліюк, М. Д. Савенко ; Миколаїв. навч.-наук. центр Одес. держ. ун-ту ім. І. І. Мечникова. – Миколаїв : ТЕТРА, 2000. – 94 с.

ВА640595

Погорілко В. Ф. Конституційне право України : підручник / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. – 2-ге вид., переробл. та доопр. – К. : Прав. єдність : Алерта, 2010. – 432 с.

ВА724503

Погорілко В. Ф. Конституційне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. У 2 т. Т. 1 / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : Юрид. думка, 2006.

В349328

Селиванов А. А. Конституционные проблемы в современной теории права = Constitutional problems of modern theory of law : доктрина стабильности и охраны Конституции Украины в контексте её модернизации и эффектив. конституц. правосудия : [моногр. исслед.] / проф. А. А. Селиванов. – 2-е изд., доп. – К. : Логос, 2012. – 208 с.

ВА749664

Скупінський О. В. Конституційно-правові засади економічної системи України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. В. Скупінський ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2011. – 214 арк.

ДС127793

Сліденко І. Д. Конституційний контроль в механізмі сучасної правової держави : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / І. Д. Сліденко ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2010. – 40 с.

РА377873

Смолка А. О. Основи конституційного права України / А. О. Смолка. – К. : НУФВСУ, 2007. – 52 с.

ВА678814

Совгіря О. В. Конституційне право України : навч. посіб. / О. В. Совгіря, Н. Г. Шукліна. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 632 с.

ВА689748

Совгиря О. В. Конституційно-процесуальне право України : навч. посіб. / О. В. Совгиря. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 536 с.

ВА720089

Теоретико-методологічні проблеми сучасного конституціоналізму та державного управління в Україні : [наук.-практ. зб.] / Ю. С. Шемшученко [та ін.] ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2009. – 204 с.

Онищенко О. С. / ВА240

Треті Конституційні читання : зб. тез наук. доп. і повідомл. між-нар. наук. конф. молодих учених, аспірантів і студ., присвяч. пам'яті акад. права Ю. М. Тодики (28–29 трав. 2010 р.) / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого [та ін.] ; за заг. ред. А. П. Гетьман. – Х. : Права людини, 2010. – 492 с

СО29657

Федоренко В. Л. Система конституційного права України : теоретико-методологічні аспекти : монографія / В. Л. Федоренко. – К. : Ліра-К., 2009. – 580 с.

ВА721693

Федоренко В. Л. Теоретичні основи системи конституційного права України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / В. Л. Федоренко ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2010. – 40 с.

РА371188

Фрицький О. Ф. Конституційне право України : підручник / О. Ф. Фрицький. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 535 с.

ВА629041

Чушенко В. І. Конституційне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. І. Чушенко, І. Я. Заяць ; за заг. ред. В. І. Чушенка ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Вид. 2-ге, допов. і переробл. – К. : Ін Юре, 2009. – 547 с.

ВА726172

Шаптала Н. К. Конституційне право України : [навч. посіб.] / Н. К. Шаптала, Г. В. Задорожня – Запоріжжя : Дике Поле, 2012. – 479 с. ВА751910

Шляхтун П. П. Конституційне право України : підручник / П. П. Шляхтун. – К. : Освіта України : КНТ, 2008. – 592 с.

Розглянуто предмет, методи, функції, систему та суб'єкти конституційного права України.

ВА705262

Шляхтун П. П. Конституційне право : слов. термінів / П. П. Шляхтун. – К. : Либідь, 2005. – 568 с.

ВА664598

Джерела конституційного права

Васильченко О. П. Джерела конституційного права України (системно-функціональний аналіз) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. П. Васильченко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2007. – 19 с.

РА354948

Те саме [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу:<http://www.nbuv.gov.ua/ard/2007/07vopsfa.zip>. – Назва з екрана.

Васильченко О. П. Джерела конституційного права України: системно-функціональний аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Васильченко О. П. ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2007. – 252 арк.

ДС107176

Джерела конституційного права України : [монографія] / Ю. С. Шемшученко [та ін.] ; відп. ред.: Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : Наук. думка, 2010. – 711 с.

ВА734056

Малишко В. М. Джерела конституційного права в релігійній сфері / В. М. Малишко. – К. : УНА, 2006. – 39 с.

Р108694

Назаренко О. А. Міжнародні договори України в системі джерел конституційного права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. А. Назаренко ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2006. – 20 с.

РА344588

Те саме [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2006/06noakpu.zip>. – Назва з екрана.

Сав'як О. В. Правовий звичай у системі джерел конституційного права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. В. Сав'як ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2008. – 20 с.

РА357073

Те саме [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2008/08sovkrp.zip>. – Назва з екрана.

Сав'як О. В. Правовий звичай у системі джерел конституційного права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. В. Сав'як ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2008. – 219 арк.

ДС105954

Цоклан В. І. Система сучасних джерел конституційного права України: проблеми теорії та практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / В. І. Цоклан ; Ін-т законодавства Верх. Ради України. – К., 2008. – 21 с.

РА360295

Те саме [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2008/08cviptp.zip>. – Назва з екрана.

Цоклан В. І. Система сучасних джерел конституційного права України : монографія / В. І. Цоклан, В. Л. Федоренко. – К. : Ліра-К, 2009. – 400 с.

ВА721692

Конституційно-правові норми

Сінькевич О. В. Норми конституційного права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. В. Сінькевич ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 17 с.

РА328167

Те саме [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2003/03sovkrp.zip>. – Назва з екрана.

Сінькевич О. В. Норми конституційного права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. В. Сінькевич ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 207 арк.

ДС81295

Степанюк О. І. Норми конституційного права України: проблеми теорії : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. І. Степанюк ; Львів. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 1993. – 160 л.

ДС42275

Чистоколяний Я. В. Конституційно-правові норми в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Я. В. Чистоколяний ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2005. – 20 с.

РА335442

Те саме [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2005/05cyvnpn.zip>. – Назва з екрана.

Чистоколяний Я. В. Конституційно-правові норми в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Я. В. Чистоколяний ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2005. – 204 арк.

ДС85788

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішенням Конституційної Асамблеї
від 21 вересня 2012 р. №5

РЕГЛАМЕНТ КОНСТИТУЦІЙНОЇ АСАМБЛЕЇ

Регламент Конституційної Асамблеї визначає відповідно до Положення про Конституційну Асамблею, затвердженого Указом Президента України від 17 травня 2012 р. № 328 «Про Конституційну Асамблею», порядок підготовки і проведення пленарних засідань Конституційної Асамблеї, засідань її координаційного бюро, комісій та інших робочих органів, процедуру розгляду питань порядку денного та прийняття рішень Конституційною Асамблеєю, її робочими органами.

І. Загальні положення

1. Конституційна Асамблея є спеціальним допоміжним органом при Президентові України, утвореним з метою підготовки законопроекту (законопроектів) про внесення змін до Конституції України.

2. У своїй діяльності Конституційна Асамблея керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законами України, актами Президента України, іншими нормативно-правовими актами, Положенням про Конституційну Асамблею, а також цим Регламентом.

Конституційна Асамблея у своїй діяльності керується також загальноновизнаними принципами і нормами міжнародного права.

3. Діяльність Конституційної Асамблеї ґрунтується на принципах верховенства права, колегіальності, самоврядності, прозорості, відкритості та гласності, незалежності у прийнятті рішень, а також на засадах професіоналізму і науковості, що є основою для ефективного, вільного та конструктивного обміну думками (діалогу), створення атмосфери довіри.

II. Порядок формування персонального складу Конституційної Асамблеї та створення її робочих органів

4. Конституційна Асамблея створюється у складі Голови, заступника Голови, секретаря та інших членів, які беруть участь в її роботі на громадських засадах і мають рівні права.

Персональний склад Конституційної Асамблеї затверджується Президентом України.

---

5. Пропозиції щодо змін до персонального складу Конституційної Асамблеї вносяться на розгляд Президентіві України Головою Конституційної Асамблеї.

Підставами для внесення пропозицій Президентіві України щодо змін до персонального складу Конституційної Асамблеї є:

1) подання членом Конституційної Асамблеї особистої заяви про вихід із її складу;

2) вмотивоване рішення суб'єкта внесення кандидатур до персонального складу Конституційної Асамблеї про відкликання або заміну члена Конституційної Асамблеї, введеного до її складу за пропозицією такого суб'єкта;

3) систематичне невиконання членом Конституційної Асамблеї своїх обов'язків, у тому числі щодо роботи в комісії, до складу якої він входить, що підтверджується рішеннями відповідної комісії;

4) настання інших обставин, що унеможливають здійснення членом Конституційної Асамблеї своїх прав і обов'язків.

6. Для підготовки пропозицій і рекомендацій з питань внесення змін до Конституції України, а також з інших питань, визначених завданнями Конституційної Асамблеї, створюються комісії та інші робочі органи, формується координаційне бюро Конституційної Асамблеї (далі – координаційне бюро).

До складу координаційного бюро входять: Голова Конституційної Асамблеї, його заступник, секретар Конституційної Асамблеї, голови комісій та інших робочих органів Конституційної Асамблеї. Очолює координаційне бюро Голова Конституційної Асамблеї.

Конституційна Асамблея затверджує кількісний і персональний склад комісій, обирає за пропозицією Голови Конституційної Асамблеї голів комісій.

7. Ураховуючи структуру Конституції України та виходячи з необхідності вдосконалення Основного Закону України, Конституційна Асамблея створює комісії з питань:

– конституційного ладу та порядку прийняття і введення в дію змін до Конституції України;

– прав, свобод та обов'язків людини і громадянина;

– здійснення народовладдя;

– організації державної влади;

– правосуддя;

– правоохоронної діяльності;

– адміністративно-територіального устрою і місцевого самоврядування. У разі потреби Конституційна Асамблея може утворювати інші комісії, вносити зміни до складу комісії, створювати у складі комісії підкомісії з окремих питань предмета відання комісії.

Комісія створюється у складі не менше десяти членів Конституційної Асамблеї.

Член Конституційної Асамблеї може входити до складу тільки однієї комісії з правом вирішального голосу. Член Конституційної Асамблеї має право брати участь у засіданнях інших комісій з правом дорадчого голосу.

Голова Конституційної Асамблеї, заступник Голови і секретар Конституційної Асамблеї не входять до складу комісій.

8. Член Конституційної Асамблеї, який введений до складу Конституційної Асамблеї на підставі указу Президента України про внесення змін до персонального складу Конституційної Асамблеї, на найближчому пленарному засіданні Конституційної Асамблеї включається до складу однієї з комісій на підставі його особистої заяви. Таке рішення приймається більшістю голосів членів Конституційної Асамблеї від її затвердженого складу.

9. На першому засіданні комісії, яке скликає її голова, члени комісії обирають зі свого складу секретаря комісії.

Пропозиції щодо кандидатури секретаря комісії можуть вноситися кожним членом комісії.

Рішення комісії про обрання секретаря комісії приймається шляхом відкритого голосування більшістю від затвердженого Конституційною Асамблеєю складу комісії.

10. Для підготовки пропозицій і рекомендацій з питань внесення змін до Конституції України, а також з інших питань, визначених завданнями Конституційної Асамблеї, за пропозицією Голови Конституційної Асамблеї можуть утворюватися окремі робочі групи із числа членів Конституційної Асамблеї, залучатися експерти з правом дорадчого голосу.

III. Права та обов'язки Голови, заступника Голови, секретаря та членів Конституційної Асамблеї

11. Керівництво діяльністю Конституційної Асамблеї здійснює її Голова.

Голова Конституційної Асамблеї:

- 1) скликає і веде її пленарні засідання;
- 2) підписує прийняті Конституційною Асамблеєю рішення;

---

3) головує на засіданнях координаційного бюро;

4) представляє Конституційну Асамблею у відносинах із державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, науковими установами, вищими навчальними закладами, іншими установами та організаціями, у тому числі міжнародними, а також із засобами масової інформації;

5) регулярно, не рідше одного разу на квартал, доповідає Президентові України про діяльність Конституційної Асамблеї;

6) здійснює інші повноваження, передбачені Положенням про Конституційну Асамблею, а також цим Регламентом.

12. Заступник Голови Конституційної Асамблеї:

1) виконує обов'язки Голови Конституційної Асамблеї у разі його відсутності;

2) забезпечує науково-методичне супроводження діяльності Конституційної Асамблеї;

3) виконує доручення Голови Конституційної Асамблеї.

13. Секретар Конституційної Асамблеї відповідає за організаційне та інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності Конституційної Асамблеї, у тому числі:

1) забезпечує підготовку питань порядку денного пленарних засідань Конституційної Асамблеї, засідань координаційного бюро;

2) забезпечує ведення протоколів пленарних засідань, засідань координаційного бюро;

3) формує за дорученням Голови Конституційної Асамблеї список осіб, запрошених для участі в пленарних засіданнях, засіданнях координаційного бюро;

4) виконує інші доручення Голови Конституційної Асамблеї.

14. Член Конституційної Асамблеї має право:

1) вносити пропозиції до порядку денного пленарних засідань Конституційної Асамблеї та засідань її робочих органів, до складу яких він входить;

2) виступати на пленарних засіданнях Конституційної Асамблеї та засіданнях її робочих органів, брати участь в обговоренні, ставити запитання доповідачам, головуючому, іншим учасникам пленарного засідання, засідання робочих органів;

3) отримувати та ознайомлюватися з будь-якими документами і матеріалами, що надходять до Конституційної Асамблеї та її робочих органів;

---

4) вносити усні та письмові пропозиції і поправки до всіх проєктів документів, що розробляються в рамках Конституційної Асамблеї, вимагати проведення з них голосування;

5) у разі незгоди з рішенням, прийнятим Конституційною Асамблеєю, у письмовій формі викласти свою окрему думку, що додається до протоколу пленарного засідання Конституційної Асамблеї;

15. Член Конституційної Асамблеї зобов'язаний:

1) особисто брати участь у пленарних засіданнях Конституційної Асамблеї та засіданнях її робочих органів, до складу яких він входить;

2) особисто брати участь у голосуванні з питань, що розглядаються Конституційною Асамблеєю та її робочими органами;

3) виконувати рішення Конституційної Асамблеї, її робочих органів, доручення Голови Конституційної Асамблеї, у тому числі у період між пленарними засіданнями Конституційної Асамблеї;

4) дотримуватися вимог Положення про Конституційну Асамблею, цього Регламенту, сприяти діяльності Конституційної Асамблеї та її робочих органів.

IV. Порядок проведення пленарних засідань Конституційної Асамблеї

16. Основною формою діяльності Конституційної Асамблеї є її пленарні засідання.

Пленарні засідання Конституційної Асамблеї ведуться державною мовою.

Пленарне засідання Конституційної Асамблеї є повноважним, якщо на ньому присутні не менше двох третин від затвердженого складу Конституційної Асамблеї.

Пленарне засідання Конституційної Асамблеї не може розпочинати свою роботу і вважатися таким, що відбулося, якщо на ньому присутні менше двох третин членів Конституційної Асамблеї від її затвердженого складу. У такому разі Голова Конституційної Асамблеї невідкладно скликає засідання координаційного бюро, на якому вирішується питання подальшої роботи Конституційної Асамблеї.

Пленарне засідання Конституційної Асамблеї може тривати кілька робочих днів.

Пленарні засідання Конституційної Асамблеї проводяться, як правило, в місті Києві.

В окремих випадках Конституційна Асамблея може проводити виїзні пленарні засідання.

---

17. Перед пленарним засіданням Конституційної Асамблеї проводиться письмова реєстрація учасників засідання.

На пленарне засідання Головою Конституційної Асамблеї можуть бути запрошені вітчизняні та зарубіжні вчені-фахівці, експерти, присутність яких необхідна під час розгляду питань порядку денного.

Запрошеним особам надається слово при розгляді питань, з яких вони запрошені.

18. Пленарні засідання Конституційної Асамблеї скликаються Головою Конституційної Асамблеї за потреби, але не рідше одного разу на квартал.

На письмову вимогу не менш як однієї третини членів Конституційної Асамблеї від її затвердженого складу Голова Конституційної Асамблеї скликає пленарне засідання не пізніше місяця з дня отримання такої вимоги.

Пленарне засідання Конституційної Асамблеї, із зазначенням порядку денного, може бути скликане Головою Конституційної Асамблеї у місячний строк також на вимогу комісії.

Секретар Конституційної Асамблеї надсилає членам Конституційної Асамблеї повідомлення про час і місце проведення пленарного засідання Конституційної Асамблеї не пізніше як за сім днів до дня проведення пленарного засідання. Проект порядку денного пленарного засідання, проекти документів і необхідних матеріалів з питань, які пропонується включити до порядку денного, надаються, як правило, не пізніше як за три дні до дня проведення пленарного засідання.

19. Проект порядку денного пленарного засідання Конституційної Асамблеї вноситься Головою Конституційної Асамблеї, у тому числі з урахуванням пропозицій комісій і членів Конституційної Асамблеї.

Перед обговоренням проекту порядку денного пленарного засідання секретар Конституційної Асамблеї надає інформацію щодо змісту та особливостей питань, запропонованих до порядку денного. В обговоренні беруть участь представники від комісій, інших робочих органів, а також члени Конституційної Асамблеї.

Під час обговорення проекту порядку денного члени Конституційної Асамблеї можуть ставити запитання секретарю Конституційної Асамблеї, пропонувати уточнення до сформульованих питань, включення до порядку денного нових питань та вилучення окремих із тих, що були запропоновані.

Порядок денний Конституційної Асамблеї схвалюється більшістю голосів членів Конституційної Асамблеї від її затвердженого складу.

---

20. Розгляд питання на пленарному засіданні Конституційної Асамблеї може включати доповідь, запитання доповідачу, відповіді на них; співдоповіді, запитання співдоповідачу, відповіді на них; виступи членів Конституційної Асамблеї та запрошених осіб з питання, що розглядається; оголошення головуючим на пленарному засіданні про припинення обговорення питання; заключне слово доповідача; заключне слово співдоповідача; внесення пропозицій, їх обговорення та прийняття щодо них рішення; голосування.

Для доповіді надається, як правило, не менше 10 хвилин, співдоповіді та виступів – до 5 хвилин, оголошення довідок – до 3 хвилин, заключного слова – до 3 хвилин.

Головуючий на пленарному засіданні Конституційної Асамблеї на прохання виступаючого може за згодою більшості присутніх на пленарному засіданні продовжити йому час для виступу.

Тривалість розгляду кожного питання порядку денного пленарного засідання Конституційної Асамблеї пропонується головуючим на засіданні перед початком обговорення цього питання, залежно від кількості виступаючих осіб. Якщо є заперечення членів Конституційної Асамблеї щодо пропозиції головуючого, приймається процедурне рішення щодо тривалості обговорення зазначеного питання.

Ніхто не може брати слово без дозволу головуючого на пленарному засіданні Конституційної Асамблеї.

21. З метою забезпечення рівних можливостей членів Конституційної Асамблеї для участі в обговоренні питань, а також дотримання вимог цього Регламенту головуючий на пленарному засіданні:

1) повідомляє про результати реєстрації членів Конституційної Асамблеї, кількість відсутніх на пленарному засіданні з поважних причин, а також про запрошених осіб;

2) відкриває, веде та закриває пленарне засідання, оголошує перерву;

3) організовує обговорення питань порядку денного, зокрема, оголошує інформацію щодо змісту проектів рішень Конституційної Асамблеї, що вносяться на обговорення; надає слово для виступу членам Конституційної Асамблеї, запрошеним та іншим особам в порядку черговості заявок; ставить виступаючим запитання; зачитує у разі наявності письмові пропозиції та інші документи щодо обговорюваного питання; підсумовує за необхідності обговорення питань;

4) організовує голосування, в тому числі щодо пропозицій членів Конституційної Асамблеї;

---

5) вносить у першочерговому порядку пропозиції щодо подальшого ходу пленарного засідання;

6) забезпечує дотримання встановленого порядку роботи, повноту і всебічне обговорення питань порядку денного, фіксацію перебігу пленарних засідань;

7) здійснює інші права і обов'язки, передбачені цим Регламентом.

У разі виступу члена Конституційної Асамблеї не по суті питання порядку денного, що обговорюється, головуєчий на пленарному засіданні має право зробити зауваження щодо необхідності дотримання предмета обговорення або оголосити про припинення відповідного виступу.

22. Член Конституційної Асамблеї голосує особисто.

Делегування членом Конституційної Асамблеї свого голосу іншим особам не допускається.

23. Рішення Конституційної Асамблеї приймаються на її пленарних засіданнях шляхом відкритого голосування більшістю голосів членів Конституційної Асамблеї від її затвердженого складу, крім випадків, передбачених цим Регламентом.

Рішення про ухвалення Концепції внесення змін до Конституції України і схвалення пропозицій щодо законопроекту (законопроектів) про внесення змін до Конституції України та подання Президентіві України для внесення на розгляд Верховної Ради України відповідно до розділу XIII Конституції України приймається не менш як двома третинами голосів членів Конституційної Асамблеї від її затвердженого складу.

Конституційна Асамблея може приймати рішення з процедурних питань, зокрема: повернення до голосування; надання слова для виступу запрошеній особі на пленарне засідання та в інших випадках, передбачених цим Регламентом. Такі процедурні рішення приймаються не менш як однією третьиною голосів членів Конституційної Асамблеї від її затвердженого складу без включення до порядку денного і без обговорення.

У разі необхідності доопрацювання рішення Конституційної Асамблеї чи окремих його положень воно може бути прийняте за основу. У цьому випадку процедурним рішенням визначаються час і дата наступного розгляду рішення, а також час і дата, до якої членами Конституційної Асамблеї можуть бути подані поправки та пропозиції проекту рішення.

Конституційною Асамблеєю може бути прийнято рішення про створення робочої групи для доопрацювання проекту рішення, при-

---

йнятого за основу, та його підготовки для розгляду на пленарному засіданні Конституційної Асамблеї.

Пропозиції та поправки до проекту рішення Конституційної Асамблеї вносяться членами Конституційної Асамблеї у письмовій формі. Голосування по кожній пропозиції або поправці проводиться окремо. Член Конституційної Асамблеї може на будь-якій стадії обговорення проекту рішення зняти свою пропозицію чи поправку.

Підрахунок голосів та оголошення результатів голосування забезпечує секретар Конституційної Асамблеї.

Діловодство у Конституційній Асамблеї, у тому числі підготовка документів і рішень, ведеться державною мовою.

24. На пленарному засіданні Конституційної Асамблеї ведуться протокол і стенограма.

У протоколі пленарного засідання Конституційної Асамблеї зазначаються порядковий номер, дата і місце проведення пленарного засідання Конституційної Асамблеї, прізвище, ім'я та по батькові Голови Конституційної Асамблеї (головуючого), заступника Голови та секретаря Конституційної Асамблеї, кількість присутніх членів Конституційної Асамблеї, запрошених осіб, їх місце роботи, посада, вчений ступінь (за наявності), питання порядку денного із зазначенням прізвища та ініціалів доповідача, виступаючих в обговоренні питання, результати розгляду питань.

До протоколу додаються прийняті Конституційною Асамблеєю рішення, окремі думки членів Конституційної Асамблеї, викладені в письмовій формі, відомості щодо реєстрації учасників пленарного засідання та стенограма пленарного засідання Конституційної Асамблеї.

Протокол пленарного засідання Конституційної Асамблеї підписують Голова Конституційної Асамблеї (головуючий) та секретар Конституційної Асамблеї.

Забезпечується звуковий запис пленарного засідання Конституційної Асамблеї.

V. Порядок організації діяльності робочих органів Конституційної Асамблеї

25. Координаційне бюро узгоджує діяльність комісій та інших робочих органів Конституційної Асамблеї.

26. Засідання координаційного бюро скликається Головою Конституційної Асамблеї (у разі його відсутності – заступником Голови Конституційної Асамблеї) за потреби, але не рідше одного разу на місяць.

Секретар Конституційної Асамблеї надсилає повідомлення членам координаційного бюро про час і місце проведення засідання координаційного бюро із зазначенням питань порядку денного не пізніше як за три дні до дня його проведення. Проекти документів і необхідні матеріали з питань, включених до порядку денного, надаються, як правило, не пізніше як за два дні до дня засідання координаційного бюро.

27. Засідання координаційного бюро є повноважним за умови присутності на ньому не менше двох третин його членів.

28. Координаційне бюро з урахуванням пропозицій комісій та інших робочих органів вносить на розгляд Конституційної Асамблеї проекти рішень щодо:

- 1) створення робочих органів Конституційної Асамблеї;
- 2) планування діяльності Конституційної Асамблеї та її робочих органів;

- 3) схвалення Концепції внесення змін до Конституції України;

- 4) схвалення пропозицій щодо законопроекту (законопроектів) про внесення змін до Конституції України та подання Президентові України для внесення на розгляд Верховної Ради України відповідно до розділу XIII Конституції України;

- 5) надсилання в установленому порядку до вітчизняних, іноземних і міжнародних наукових та експертних організацій підготовлених Конституційною Асамблеєю документів для експертної оцінки;

- 6) залучення до роботи над підготовкою пропозицій щодо внесення змін до Конституції України вітчизняних та іноземних учених-правознавців, експертів (за їх згодою);

- 7) організації проведення наукових і науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, соціологічних опитувань та інших заходів з питань діяльності Конституційної Асамблеї;

- 8) визначення порядку організації громадського, а також фахового, у тому числі за участю міжнародних експертів Європейської Комісії «За демократію через право (Венеціанська Комісія)», обговорення пропозицій щодо законопроекту (законопроектів) про внесення змін до Конституції України.

29. Рішення координаційного бюро приймаються шляхом відкритого голосування більшістю голосів від його складу.

Підрахунок голосів та оголошення результатів голосування забезпечує секретар Конституційної Асамблеї.

30. На засіданні координаційного бюро ведеться протокол.

У протоколі засідання координаційного бюро зазначаються порядковий номер засідання, дата і місце його проведення, прізвище, ім'я та по батькові присутніх на засіданні членів координаційного бюро, запрошених осіб, питання порядку денного із зазначенням прізвища та ініціалів доповідача, виступаючих в обговоренні питання, результати розгляду питань.

Протокол засідання координаційного бюро підписують Голова Конституційної Асамблеї (головуючий на засіданні) та секретар Конституційної Асамблеї.

31. У період між пленарними засіданнями Конституційної Асамблеї члени Конституційної Асамблеї працюють у комісіях та інших робочих органах відповідно до затвердженого ними плану роботи.

Комісія здійснює свою роботу шляхом проведення засідань, обміну думками, пропозиціями та іншою інформацією у період між засіданнями комісії, у тому числі за допомогою електронних засобів комунікації.

Комісія затверджує графік своїх засідань, який доводиться головою комісії до відома секретаря Конституційної Асамблеї та членів Конституційної Асамблеї.

Про час і місце засідання комісії секретар комісії повідомляє членів комісії не пізніше як за тиждень до засідання.

За рішенням комісії в її засіданнях можуть брати участь представники державних органів, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, наукових установ, вищих навчальних закладів, інших установ та організацій, вітчизняні та іноземні фахівці.

32. Для підготовки найбільш актуальних питань щодо внесення змін до Конституції України комісія за пропозицією голови комісії може утворювати у рамках відповідної комісії окремі робочі групи із числа членів комісії, залучати експертів із правом дорадчого голосу.

33. Засідання комісії Конституційної Асамблеї є повноважним, якщо на ньому присутні не менше половини від її затвердженого складу.

Головує на засіданні комісії її голова, а у разі його відсутності – секретар комісії.

На засіданні комісії мають право бути присутніми та виступати Голова, заступник Голови, секретар Конституційної Асамблеї, а також члени Конституційної Асамблеї, які входять до складу інших комісій.

Організацію діяльності комісії здійснюють її голова та секретар.

34. Рішення комісії приймаються шляхом відкритого голосування більшістю від її затвердженого складу.

Член комісії голосує особисто.

Підрахунок голосів та оголошення результатів голосування забезпечує секретар комісії.

35. На засіданні комісії ведеться протокол.

У протоколі зазначаються порядковий номер засідання, дата і місце його проведення, прізвище, ім'я та по батькові присутніх на засіданні членів комісії, запрошені особи, питання порядку денного із зазначенням прізвища та ініціалів доповідача, виступаючих в обговоренні питання, результати розгляду питань. У разі необхідності до протоколу додаються документи, які були схвалені на засіданні комісії.

Протокол засідання комісії підписують голова (головуючий) та секретар комісії.

36. Організація роботи інших робочих органів Конституційної Асамблеї здійснюється у порядку, визначеному пунктами 31, 33, 34 та 35 цього Регламенту.

VI. Прозорість, відкритість і гласність діяльності Конституційної Асамблеї, її робочих органів

37. Пленарні засідання Конституційної Асамблеї, засідання її комісій та інших робочих органів є відкритими і гласними.

38. Відкритість пленарних засідань Конституційної Асамблеї забезпечується шляхом створення умов для присутності на них в установленому порядку представників засобів масової інформації, гласність – шляхом розміщення інформації про діяльність Конституційної Асамблеї та підготовлених нею матеріалів на веб-сайті офіційного Інтернет-представництва Президента України.

39. Представники засобів масової інформації для висвітлення діяльності Конституційної Асамблеї, її робочих органів, участі у їх засіданнях в установленому порядку звертаються до Прес-служби Адміністрації Президента України.

40. Секретар Конституційної Асамблеї забезпечує висвітлення діяльності Конституційної Асамблеї у засобах масової інформації та на веб-сайті офіційного Інтернет-представництва Президента України.

41. Члени Конституційної Асамблеї, висвітлюючи питання конституційного процесу у засобах масової інформації, викладають свою власну думку.

VII. Прикінцеві положення

42. Порядок вирішення окремих процедурних питань може встановлюватися Конституційною Асамблеєю на її пленарних засіданнях відповідно до цього Регламенту.

---

43. Регламент Конституційної Асамблеї, зміни до нього приймаються шляхом відкритого голосування більшістю від затвердженого складу Конституційної Асамблеї.

44. Пропозиції щодо внесення змін до Регламенту подаються членом Конституційної Асамблеї у письмовій формі не пізніше як за сім днів до дня пленарного засідання Конституційної Асамблеї.

Проект рішення Конституційної Асамблеї про внесення змін до Регламенту Конституційної Асамблеї вноситься на розгляд Конституційної Асамблеї Головою Конституційної Асамблеї.

45. Регламент Конституційної Асамблеї набирає чинності з дня його затвердження на пленарному засіданні Конституційної Асамблеї.

Для нотаток

Редактори:
Н. Автономова, Т. Дубас,
Л. Степченко, Ю. Шлапак

Комп'ютерна верстка:
Г. Булахова

Підп. до друку 1.10.2012.
Формат 60x84/16. Друк. офс. Обл.-вид. арк. 6,73.
Видається в друкованому та електронному вигляді.

Видруковано в Національній бібліотеці України
імені В. І. Вернадського
НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 3.08.2001 р.